

J AARBOEKJE

2008

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

Ereleden en bestuur

Erelid Mr. J.H. van den Hoek Ostende, Amsterdam
Lid van verdienste A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis

Bestuur Drs. E. Munnig Schmidt, voorzitter
Nieuwerhoek, 3632 AD Loenen a/d Vecht 0294-231280,
e-mail: emunnigs@telfort.nl

Jurgen Wasser en Bridgina van Elk, secretariaat en bibliotheek
Straatweg 130, 3603 CT Maarssen 0346-550872,
fax (0346) 555610, e-mail: BridginavanElk@cs.com

Godelief N.F.M. Hofman-van Miert, ledenadministratie,
Zandpad 83, 3621 NG Breukelen 0346-261201,
e-mail: HofmandeBK@hetnet.nl

Drs. Eric F.L. Stubbé, penningmeester, Bergseweg 1b,
3633 AJ Vreeland, 0294-252873, fax 253659

Leden Anthony Lisman
Ir. Marlies Vehmeijer-Verloop

Redactie Drs. Juliëtte M.A.M. Jonker-Duynstee en
voor 2009 Drs. E. Munnig Schmidt
Rijksstraatweg 78, 3632 AD Loenen a/d Vecht 0294-231280
fax 0294-232651, e-mail: emunnigs@telfort.nl

Contributie voor 2009: €12,50 op Postbank nr. 513805
t.n.v. Oudheidkundig Genootschap Niftarlake te Vreeland

Website www.Vecht.nl en www.Niftarlake.org
Voor jaarboekjes: www.sabine.nu/Geschiedenis van Utrecht

ISBN 978-90-8704-104-5

Errata Jaarboek 2007

Op blz. 68 afb. 4 onderschrift: '1990' moet zijn '1909'.

Op blz. 95 laatste alinea: '2004' moet zijn '2003' en de laatste regel vervangen door: De website waarop de jaarboekjes van O.G. Niftarlake in te zien zijn is: <http://digbijzcoll.library.uu.nl>, klik op *collecties* dan op *Geschiedenis van Utrecht* en tenslotte op *Jaarboekje van Niftarlake* met het gewenste jaar.

De ledenlijst van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake' ontbreekt

Jaaroverzicht 2008

Wat is het toch een voorrecht om als vereniging bij zoveel bewoners van buitenplaatsen voor de nieuwjaarsreceptie gastvrijheid te mogen ondervinden. Ook in 2008 mochten wij dat genoeg opnieuw smaken op **Leeuwenburg** bij de familie Gunning op 14 januari. Het huis heeft een enorme opknopbeurt gekregen sinds het genootschap daar de vorige maal, vele jaren geleden, bij de heer Van Rossum te gast was. Daarbij kwamen aardige details zoals de oude kleuraccenten op de balken in de kamers aan het licht. De ruim 160 aanwezigen betuigden met het bestuur hun erkentelijkheid voor de gelegenheid het huis van binnen te kunnen zien. De gelegenheid werd benut om de Niftarlake-oorkonde uit te reiken aan de familie Timmers – van der Valk van het nieuw gebouwde huis met bijgebouwen aan het Zandpad 16 te Breukelen. Zij hebben de boerderij die daar stond vervangen door een zeer goed aan de Vecht passend geheel, een voorbeeld van hoe nieuwbouw zich kan voegen in de omgeving.

Geschaatst kon er al weer niet worden die winter, maar op 13 februari kon een dertigtal leden zich op de hoogte stellen van de vorderingen van de restauratie van kasteel **De Haar**. De rond de vorige eeuwwisseling door de toenmalige eigenaar Van Zuylen van Nijevelt onder leiding van architect Cuypers weer opgebouwde ruïne van zijn voorvaderlijk kasteel is in de vrij slappe bodem aan het verzakken. Vereniging Natuurmonumenten die nu de mede eigenaar is heeft zich verkeken op de complexiteit van het herstel maar gelukkig heeft het rijk gelden beschikbaar gesteld voor deze kanjer.

In een ander architectonisch belangwekkend gebouw, het oude kantoor van de Nederlandsche Handelmaatschappij, van architect De Bazel, is nu het Amsterdams archief gevestigd na herstel van het interieur. Van buiten is het een grote bakstenen klont in het fijnzinnige grachtenensemble, maar inwendig is het lichteffect van de structuur in de hal met zijn mooie verhoudingen prachtig. De tentoonstellingen en de schatkamer in de oude kluis zijn steeds de moeite waard. Voor de excursie daarheen op 7 maart was dan ook met 80 inschrijvers terecht veel belangstelling.

Dat gold ook voor het inhaalbezoek aan paleis Soestdijk op 17 en 18 april. Omdat daar niet zo veel ruimte is voor grote groepen kan men slechts per 15 man per kwartier aan een rondleiding meedoen. In de voortreffelijke koffiezaal

in de oude oranjerie, die trouwens altijd met het park te bezoeken is, was het goed toeven. De vele kamers in de beide vleugels zijn grotendeels leeg maar in het corps de logis, de oude 17e eeuwse buitenplaats, zijn de ontvangstkamers gemeubeld. Alleen de twee studeerkamers van koningin Juliana en prins Bernhard zijn leeg al geven foto's een goede indruk van hoe het was toen die bewoond werden. Men weet nog niet wat met het paleis te doen. Het idee van ondergetekende om het Rijksmuseum er in te vestigen vond geen gehoor.

De mogelijkheid voor een bezoek aan het park van **Vredenhoff** te Nieuwer-sluis trok ruim 90 leden aan. Het hielp dat het prachtig weer was. Er werd in drie groepen rondgeleid; die onder leiding van de heer Lisman was natuurlijk het populairst. De net vernieuwde enorme hardstenen pijlers van het grote hek werden uitgebreid bewonderd. Zij staan net niet te lood omdat het hek leunt tegen de grote krulsteunen aan de binnenzijde. De steen komt niet zoals vroeger uit de streek rond Namen in België, maar uit Ierland omdat daar alleen de grote maten nog te krijgen zijn.

Het mooie uitzicht vanaf het eind van de zichtas uit het huis naar het westen over de weilanden blijft behouden omdat het onzalige plan van AGV om tegen het Amsterdam-Rijnkanaal een zandoverslagbedrijf te vestigen, aan het eind van een zandpersleiding vanuit de Loosdrechtse plassen, door minister Cramer is afgewezen. Ons lid Alexandra Heemskerk heeft met anderen daartegen op kundige en volhardende wijze geageerd.

Inmiddels is het traditie om de ledenvergadering op de Vereniging in Loosdrecht te houden met daaraan voorafgaand het aspergediner dat zich steeds mag verheugen in een flink aantal deelnemers. Die 14e mei was het een prachtige dag zodat op het terras genoten kon worden van het lange licht.

Het najaarsprogramma begon 25 september op **Nijenrode** in Breukelen waar de verbouwing van het koetshuis bewonderd kon worden onder de zeer deskundige leiding van de architect, Leo Wevers uit Utrecht. Het koetshuis, dat stamt uit de tijd van de heer Onnes, die het kasteel bewoonde rond 1910, wordt al lang voor lezingen en ontvangsten gebruikt en is nu beter voor dat doel geschikt gemaakt. De aanpassingen zijn zorgvuldig en smaakvol uitgevoerd waarbij vooral de grote zaal achter de binnenplaats bewondering wekt. Daarna werd onder de enthousiasmerende leiding van beheerder Gert Immerzeel het voor de streek uitzonderlijk grote park bekeken waarin onder meer het geres-taureerde gietijzeren prieel verrast. Een pendant daarvan bevindt zich in Parijs; beide dateren uit eind 19e eeuw. De bouw van de nieuwe wijk van Breukelen pal naast het park, werkelijk op een halve meter van de grens, toont weinig respect vanuit het toenmalige gemeentebestuur voor het bijzondere cultuurmonument dat Nijenrode is.

Op 12 oktober verschenen een verrassend groot aantal leden voor het bezoek

aan veilinghuis Sotheby's in Amsterdam. Na een kundige inleiding werd de uitstalling van de te veilen schilderijen in ogenschouw genomen met een glas in de hand en wat hartigs.

Een nog veel groter aantal leden schreef zich in voor de bezichtiging op 24 oktober van het huis Van Brienen, Herengracht 284 te Amsterdam, jarenlang het kantoor van Vereniging Hendrick de Keyser en nu deels verhuurd en deels gebruikt voor bijzondere vergaderingen en een enkele rondleiding. Het 17e eeuwse huis is vanaf 1728 verbouwd waarbij een achterhuis werd toegevoegd door David Rutgers en zijn beide zuters Margaretha en Hillegonda. Hun vader bewoonde 's zomers **Groenevecht** aan de Vecht in Breukelen. Het huis kreeg bij die gelegenheid een natuurstenen Lodewijk XIV voorgevel en werd inwendig geheel in die stijl gedecoreerd. Vooral de zaal in het achterhuis is bijzonder omdat de gehele decoratie van wanden en plafond vrijwel ongeschonden is gebleven met prachtige arcadische landschappen door Dirk Dalens III en harden plafondstuk door Anthonie Elliger. Het Deventer tapijt is van later datum. In de achterkamer van het voorhuis is de vergulde Lodewijk XVI betimmering met de zijden bespanning, ooit hemelsblauw, en ditto schoorsteenmantel nog geheel in tact.

Het jaar werd besloten met een voortreffelijke lezing door Reinier Baarsen, hoofdconservator toegepaste kunst van het Rijksmuseum, op 20 november in slot **Zuylen**. Het onderwerp van zijn verhaal was de geschiedenis van de aanschaf door het museum van een buitengewoon fraai kastje dat door Amalia van Solms, weduwe van prins Frederik Hendrik, ca. 1650 besteld is. Het eerst als Frans werk gedachte meubel blijkt in Nederland gemaakt te zijn. Uitzonderlijk is dat Baarsen bij toeval (*serendipity*) een gedicht vond met het kastje als onderwerp waaruit bleek hoe de met ingelegd ivoor uitgevoerde decoratie gelezen moet worden. Die blijkt vol oranjymboliek te zitten met het ook in **Huis ten Bosch** in Den Haag te vinden monogram van Amalia en haar man. Hij vond het kastje in Oost Duitsland bij een oud restauratrice van meubels.

De klassieke leesgroep op **Nieuwerhoek** onder de prettige leiding van Heleen Visser-Brouwer was in 2008 op volle sterkte met 20 deelnemers. In winter en herfst werd telkens op 6 woensdagmiddagen in vertaling gelezen uit Griekse of Latijnse werken van Euripides, Aristophanes en Ovidius (Metamorphosen). De thee na afloop geniet als steeds veel aftrek om na te praten of nieuwe plannen te smeden zoals een bezoek aan een klassiek toneelstuk.

De vereniging kan zich verheugen in een actieve commissie die al deze evenementen bedenkt en organiseert en dankt Bridgina van Elk en Marlies Vehmeijer voor hun inzet en creatieve daadkracht. Zonder hen zou de vereniging niet zo veel leden kunnen blijven boeien.

De Voorzitter

Concept Staat van baten en lasten

Baten	2007	2008
Contributies	€ 7.488	€ 7.233
Excursies en lezingen	9.096	8.051
Rente op rekeningen	483	521
Verkoop oude jaarboekjes en diversen	48	88
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 17.115	€ 15.893
Lasten		
Excursies, lezingen en jaarvergadering	€ 9.014	€ 8.515
Secretariaat & ledenadministratie	1.512	828
Jaarboek	4.653	3.868
Donaties	62	62
Bibliotheek	554	188
Jaarsaldo	1.320	2.432
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 17.115	€ 15.893
Tegoeden		
Postbank	€ 2.466	€ 2.617
ABN Amro	763	520
Fortisbank	17.481	20.005
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 20.710	€ 23.142
Overig bezit		
Bibliotheek	€ 50.000	€ 50.000
Inventaris	€ 282	€ 691
Aantal betalende jaarleden	593	579

Vreeland, Maart 2009

Penningmeester
drs E.F.L. Stubbé

Mededelingen

Stichting Plaatsen aan de Vecht, die publicaties en andere zakelijke besognes verzorgt voor het genootschap, heeft van Stichting Publicaties Oud Utrecht – SPOU – een aantal MIP-boeken over de *Geschiedenis en Architectuur van Breukelen* gekocht in een fraaie groen linnen band met goudopdruk. Zij verkoopt die voor 35,- per stuk afgehaald op Rijksstraatweg 78 te Loenen of Straatweg 130 te Maarsse. Toesturen kost 6,-. Bedragen svp overmaken op 657411698 t.n.v. Stichting Plaatsen, te Loenen.

Ook zijn er nog enige boeken *Plaatsen aan de Vecht* 4de (en laatste) editie 1997 voor 40,- te koop op dezelfde adressen en met dezelfde bankrekening als hierboven. Deze editie is bijna uitverkocht.

Het boek *Gezichten aan de Rivier de Vecht* met aquarellen en schilderijen door P.J. Lutgers is eveneens op dezelfde wijze te verkrijgen à 45,-.

Van het boek over de beeldhouwers *Van Logteren* zijn nog enige exemplaren te koop voor 65,-. Toezending kost 7,-.

Vraag

Ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van de landelijke Vereniging Hendrick de Keyser, gevestigd te Amsterdam, is dit jaar een facsimile uitgegeven van het boek *Architectura moderna* met begeleidende tekst van de hand van prof. dr. K. Ottenheim. Het origineel daarvan is door de zoons van De Keyser vele jaren na zijn dood gepubliceerd en bevat een aantal van zijn ontwerpen. Uw redacteur vond er een opmerking in over een bezoek, dat de grote architect bracht aan Nieuwersluis, in verband met een nieuw soort ketel voor de in dat dorp gevestigde zoutziederij. Dat was uiteraard voor zijn dood in 1620. Nog niet eerder is over die tak van industrie in Nieuwersluis iets vernomen door ondergetekende en hij vraagt zich af of iemand daar meer van weet.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2008

Unieke uitgave *Gezigten aan De Rivier de Vecht* uit 1836

Uitgeverij Canaletto in Alphen aan de Rijn brengt in samenwerking met het genootschap een uitgave tot stand van het bekende plaatwerk: *Gezigten aan De Rivier de Vecht* van de hand van de Loenense tekenaar P.J. Lutgers, die in de jaren 1832 tot '36 de litho's daarvoor maakte. Voor het eerst sinds 1836 worden die schitterende litho's op ware grootte herdrukt en dankzij de huidige druktechniek zijn zij vrijwel gelijk aan de originelen. Voor het boek met de bijbehorende teksten is speciaal papier gebruikt zodat de 86 platen goed uitkomen. Van de hand van de heer A.J.A.M. Lisman is een introductie in deze uitgave opgenomen. De oplage is beperkt en komt voor 85,- in de boekhandel; leden van Niftarlake kunnen het boek bestellen voor 72.50 door overmaking van dat bedrag op banknr. 65.74.11.698 t.n.v. Stichting Plaatsen aan de Vecht te Loenen. Toezending kost 7,- meer. Het boek verschijnt in juni dit jaar.

Kasteel ‘Huis Ten Bosch’ te Weesp

Anton T.E. Cruysheer

In 2005 werd op verzoek van de provincie Noord-Holland door archeologisch adviesbureau RAAP een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke resten van kasteel ‘Huis Ten Bosch’ nabij fort Uitermeer te Weesp. Het onderzoek, dat naast een bureaustudie naar voornamelijk kaartmateriaal tevens bestond uit een veldonderzoek door middel van boringen, heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van archeologische resten in de ondergrond.¹ Het idee bestond dat in het onderzoeksgebied mogelijk een voorganger van het kasteel had gestaan die zich voor het laatst in de 17de eeuw bevond langs de Vecht ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. De resultaten leidden tot enige media aandacht; in de kranten verschenen berichten dat ondanks onderzoek het kasteel niet gevonden kon worden.² Maar het onderzoek leidde ook tot enige verwarring. De precieze locatie is sinds jaar en dag toch bekend? Daarnaast is in beperkte mate gebruik gemaakt van de bestaande literatuur. Organisaties of mensen die meer bekend zijn met de lokale situatie werden niet bevestigd.³ Al met al heeft het onderzoek een onbevredigend beeld neergezet van de huidige stand van kennis. Doel van dit artikel is dan ook een overzicht te geven van de belangrijkste literatuur, het weergeven van enkele nieuwe inzichten in de ontstaansgeschiedenis van het kasteel en het oproepen van mogelijke onderzoeksvragen voor de toekomst. Tot slot kunnen de bevindingen van dit artikel gebruikt worden bij de voorgenomen publiekspresentaties van het gerestaureerde fort Uitermeer door de initiatiefgroep ‘Uiteraard Uitermeer’.⁴

Literatuuroverzicht

Bij de literatuurverkenning zijn de latere kasteelbewoners alsook de diverse archieven met rust gelaten – hoewel deze laatste ongetwijfeld nog verrassingen kunnen opleveren.⁵ Hieronder wordt vooral een overzicht gegeven van de bestaande literatuur. Een eerste studie naar het kasteel Ten Bosch kwam van de hand van Peters in het *jaarboekje Niftarlake* in 1913, zo’n tien jaar later gevolgd door enkele artikelen van Van Beek. Na die tijd bleef het rustig totdat de ‘secretaris-ontvanger der Gemeente Nederhorst den Berg’ J. Krol in 1949 een boek uitbracht met de titel *De Geschiedenis van Nederhorst den Berg*. Krol voegde echter geen nieuwe informatie toe en maakte gebruik van de eerder genoemde

artikeltjes. Van Beek⁶ en Krol⁷ laten overigens niet na een legende ter sprake te brengen over een schat die bij het kasteel in de grond begraven ligt ... Groesbeek volgt in 1981 met zijn algemene beschrijving over (vooral de bewoners van) het 'Huis ten Bosch'.⁸ De rij wordt gesloten door Bos in 1995 die een onderzoek naar zijn voorouders weergeeft in *Het Stichts-Hollands geslacht Van den Bosch*, maar helaas nauwelijks ingaat op het Huis Ten Bosch en vooral Groesbeek aanhaalt.⁹ Van Beek meldt in zijn artikel, gevolgd door Krol en Groesbeek dat rond 1925 'karrevrachten steen en puin' zijn uitgegraven en afgevoerd. Groesbeek meent daaraan toe te moeten voegen dat archeologisch onderzoek daarom wel niets meer zal opleveren. Deze stelling is overigens niet juist, omdat ook bijvoorbeeld uitbraaksleuven veel informatie kunnen opleveren. Opmerkelijk is dat auteur (en nakomeling) Van Amstel in zijn geschiedenisboek over de familie Van Amstel¹⁰ geen enkele keer rept over het Huis ten Bosch, slechts sporadisch over het Uitermeer en in beperkte mate over de zeer ondernemende rol die Egbert van Amstel heeft gespeeld in deze contreien – met verstrekkende gevolgen voor zijn nageslacht. Bij Buitelaar valt helaas juist het gebied Uitermeer, Weesp en Muideren buiten zijn onderzoek naar de vroegste ontginningen van de Utrechtse Vechtstreek, zodat we spijtig genoeg ook hier slechts zijdelings enige informatie kunnen terugvinden. Een van de belangrijkste bijdragen over het huis Ten Bosch bij Uitermeer is die van Van Beek:

'Omstreeks het midden der 14de eeuw trouwde Herbert van Ysselstein, zoon van Arend van Amstel (broeder van den bekenden Ghijsbrecht) met de erfdochter Van den Bosch. In het repertorium van het kwartier van Amstelland, berustende in het Algemeene Rijksarchief te 's-Gravenhage vindt men op folio 4 en volgende bladen den eersten leenbrief, luidende als volgt: "Philippe, Hertog van Bourgondie, Grave van Hollandt, etc. doen cond allen luyden, dat wij, behoudelic ons ende eenen ygeliken sijns recht, verleent ende verlijet hebben, verleenen ende verlijen mit desen brieve, Ghijsbrecht van Yselsteyn, Heren Herboren soen, syn Hus ten Bossche, gelegen bi Utermeer, mitten Voirburch, mitten boemgerde ende anders sijnen toebehoirne binnen den utersten caute van den utersten cingelgrafte; item twee sluysen, gelegen tot Utermeer an den dam; item ij mergen lauts geheiten Den Oert ende gelegen sijn tot Meersen; itm noch XXV pondt 's jaers uter thienden van Hazerswoude te houden van ons ende van onsen nacomelingen hun ende synen nacomeligen, tot sulken rechte ende Leene ende voort in alze manieren als die ouden hantvesten ende brieven, die dair off zijn dat inhoudend ende begrijpen. Presentibus die Here van Wassenaar, here Arent van Ghent ende Ghijsbrecht van Vianen. In orconde etc. Gegeven in den Hage opten Xen dach in April-

le Ao XXXIX (1439). Bi minen Here, den Hertoge, Grave van Hollant etc. Booistenzwene-R.’¹¹

Van Beek verduidelijkte deze bron met; ‘Omstreeks het midden der 14de eeuw trouwde Herboren van IJsselstein, zoon van Arend van Amstel (broeder van den bekenden Gijsbrecht) met de erfdochter van den Bosch. Gijsbrecht van IJsselstein droeg het kasteel met den aanleve van dien in 1439 op aan den Graaf van Holland, om er zijn bescherming over te genieten en verkreeg het daarna in erfelijk leen’.¹² Hieruit valt onder meer goed op te merken hoe de verhoudingen verschuiven van ‘Utrechts leengoed’ naar dat van Holland en de verbindingen van de geslachtsnamen (door bijvoorbeeld huwelijk) tussen Van Amstel, Van den Bosch en Van IJsselstein. Het kasteel lijkt hiermee gesticht door de bekende familie Van Amstel.

Voor het literatuuroverzicht is voorts de relatie tussen Huis ten Bosch met het Naardermeer, de Vecht en de nederzetting Uitermeer van belang. De plek waar het Naardermeer in open verbinding stond met de Vecht zal van oudsher aantrekkelijk zijn geweest voor bewoning, ook voordat de familie Van Amstel hier hun versterking oprichtte. We mogen hier dan ook vroege nederzettingssporen verwachten, in hoeverre deze niet in later tijden zijn weggespoeld of vergraven. In de literatuur is de nederzetting Uitermeer bekend, alhoewel deze in archeologisch opzicht nog niet is aangetroffen. Van Zinderen Bakker schrijft hierover het volgende: ‘De verlanding en sedimentatie is het sterkste geweest aan de luwe westelijke oever. Vooral de brede uitmonding van het meer in de Vecht is in de 14de en 15de eeuw snel tot land geworden. Dit gedeelte van het meer strekte zich uit tot “aende stock ofte gehuchte van Weespercarspel, genaemt Uuytermeer” en werd daarom Uuytermeer genoemd in tegenstelling met het oostelijke deel, dat Naerdermeer heette.’¹³ Het gehucht Uitermeer was dus aan de “lage” zijde van het meer gelegen, dat wil zeggen stroomafwaarts, voor welke uitdrukking men dikwijls het voorvoegsel Uit, Ut of Uter gebruikte.¹⁴ Het gehucht Uitermeer moet, indien deze afleiding juist is, reeds in de 10de eeuw bestaan hebben, daar toen het Utermeer voor het eerst werd genoemd. Een overeenkomstig geval doet zich voor met het gehucht Overmeer, dat tussen het Overmeerse Meer of Horstermeer en de Vecht ligt.’¹⁵

Het einde van de nederzetting wordt eveneens beschreven: ‘In 1673 liet [Johan] Maurits het buurtschap Uitermeer grotendeels afbreken en in het voorjaar begon men hier met de bouw van de Uitermeerse schans.’¹⁶ Dit volgde nadat de Fransen, die in grote frustratie over de inundatie van het land – waardoor zij hun zegetocht naar Amsterdam gestuit zagen – de gehele Vechtstreek brandschatten. Ook het kasteel Huis ten Bosch viel ten prooi, werd afgebroken en is hierna niet meer herbouwd. De even later dus afgebroken nederzetting

Uitermeer (wat daar nog van over was) leeft sindsdien voort in de naamgeving van schans en fort.

Over het Huis ten Bosch bleef het sindsdien lange tijd betrekkelijk stil totdat het in 1905 weer in herinnering werd gebracht in het boek Wandelingen door Gooi en Eemland en Omstreken: 'Nog dient vermeld, dat tusschen Uitermeer en Hinderdam weleer een ridderhofstede stond, die het Huis ten Bosch heette. Ze heeft toebehoord aan het geslacht van IJsselstein en ook al gedeeld in de lotswisselingen van zijn ridderlijke bezitters. In den oorlog tusschen Philips van Bourgondië met den bisschop van Utrecht werd 't verwoest; doch later weer herbouwd. Bij den inval van Lodewijk XIV viel het nogmaals in handen van vijandelijk soldaten en werd opnieuw verwoest. Sedert dien is het niet meer herbouwd; en zelfs geen naam op 't hek van een boerenerf herinnert aan zijn vroeger bestaan. 't Is totaal verdwenen.'¹⁷ Opmerkelijk is de zinsnede over het toegangshek. Blijkbaar trokken de boerderijbewoners begin 20ste eeuw zich deze opmerking aan, want sindsdien prijkt er inderdaad 'Huis Ten Bosch' op het toegangshek (afb. 1).

Afb. 1. Toegangshek uit eerste kwart 20ste eeuw. (Foto: auteur, juni 2007)

Nieuwe inzichten

Kijkend op de kaart van de Vechtstreek vallen al gauw de meren Overmeer en Uitermeer op. Het Overmeer is ingepolderd en draagt nu de naam Horstermeer, het Uitermeer staat vandaag de dag in heel Nederland bekend als het Naardermeer – het eerste beschermde monument van Natuurmonumenten. Beide meren stonden oorspronkelijk in een open verbinding met de Vecht en vanaf het moment dat de mens zijn intrede heeft gedaan in de Vechtstreek zal hij het belang hiervan hebben ingezien. Splitsingen van wateren staan bekend om hun vroegere verering; op dit soort kruisingen zijn in heel Europa rituele deposities (zoals zwaarden) bekend uit de prehistorie. Buiten een mogelijke religieuze lading zullen beide plekken vooral zijn gebruikt voor hun visopbrengsten. Ook de vogeljacht bood aan en op de meren veel mogelijkheden en latere tolopbrengsten bij vooral Uitermeer en belening/verpachting zullen belangrijke economische bronnen van inkomsten zijn geweest. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat we in de literatuur deze beide meren al erg vroeg tegenkomen: ‘Het meer komt voor in de Utrechtse goederenlijst uit de 9de eeuw; de kerk bezit dan de visserij in Ueromeri en Uteromeri. Overmeer en Uitermeer, nu Horstermeer en Naardermeer.’¹⁸ Buitelaar verhaalt over de Utrechtse goederenlijst uit de eerste helft van de 10de eeuw: ‘Volgens de commemoratio bezat de Utrechtse kerk in het Uitermeer het exclusieve recht op de visserij met sleepnetten en op de helft van de visserij die eenvoudigweg als piscatio wordt omschreven.’ Gelet op het economisch belang werden aan de mondingen van beide meren met de Vecht dan ook stenen versterkingen gebouwd die – niet ondenkbaar – mogelijk houten voorgangers hebben gekend en bewoning in de nabije omgeving. Ook bewoning in bijvoorbeeld de IJzertijd en Romeinse Tijd mag hier niet worden uitgesloten. Bij Uitermeer vond Van Beek zelfs een Romeinse wachttorens voorstelbaar (‘(...) die deze plek praedestineerde (...’).¹⁹

Een aardige verwijzing onderstreept de stelling dat het kasteel Huis ten Bosch in belangrijke mate zijn stichting ontleent aan (de economische baten van) de visvangst en vogeljacht: ‘Het visrecht was zeker belangrijk, want het werd geregeld verpacht. Merkwaardig is in dit verband de volgende verpachting aan Ghijsbert van Yselsteyene, knape, op 13 October 1432. Hij pachtte voor zijn leven en voor dat van zijn onmiddellijke leenvolger en “bezitter des huus tot Utermeer” van domproost en deken en kapittel ten Dom en van deken en kapittel van Oudmunster “die visscherij ende voghely tot Utermeer, also als si van outs ghelegen zijn ende si den heren ende hore kerken voirghenoemt ongescheyden mit recht toebehoren”, voor een pensie van 29 oude Fransche schilden en 4 snoeken ’s jaars, half te voldoen aan domproost en kapittel ten Dom, half aan het kapittel van Oudmunster. Uit deze oorkonde blijkt boven-

dien nog eens, dat de rechten op het meer toentertijd nog onverdeeld bezit waren van de twee kapittels.²⁰

Na een 'schijnbaar niet te ontwarren kluwen'²¹ inzake de verdeling van rechtsmacht, tijns, tiend en religieuze zeggenschap (parochie) tussen het kapittel van Sint-Marie, de bisschop en de ministerialen-families Van Wulven en Van Amstel,²² schiept Buitelaar enig licht op (onder meer) de gebieden Overmeer en Uitermeer. Dit is van belang om zicht te krijgen op het ontstaan van het kasteel Huis Ten Bosch. 'Voor een verklaring van de verdeling van het bezit aan rechtsmacht, tijns en tiend in het gebied rondom het Overmeer tussen het kapittel van Sint-Marie en de ministerialen-familie Van Amstel is de sleutel gelegen in de verdeling van de rechtsmacht. Het kapittel van Sint-Marie heeft deze, zoals gezegd, vrijwel volledig verworven (...).'²³ Uitgezonderd bleek echter de kern van het huidige Nederhorst den Berg met de kerkberg. Deze was in handen van de familie Van Amstel zodat noch de bisschop noch het kapittel probleemloos over dit gebied konden beschikken op het moment dat de bisschop diverse goederen schonk aan het kapittel. De monding van het Overmeer met de Vecht vervulde voor de familie Van Amstel zo vermoedelijk een belangrijke, economische rol.²⁴

Voorafgaand aan deze situatie is het jaar 1169 voor de geschiedenis van het Uitermeer en het Huis Ten Bosch van groot belang. In dat jaar beklagt de bisschop van Utrecht zich namelijk in een oorkonde over Egbert van Amstel die zich met geweld Amstelland zou hebben toegeëigend.²⁵ Na tussenkomst van de koning en bemiddeling van de aartsbisschop van Keulen liet Egbert zijn aanspraken varen, maar kreeg van de bisschop wel het zogeheten schoutambt dat voortaan erfelijk in de familie kon blijven. Door deze gevestigde positie ten tijde van de hierboven beschreven schenking verkreeg de familie Van Amstel bovendien een kleine ontginningsconcessie in het gebied rondom het Overmeer. 'Voorts verkreeg hij (of wellicht: behield hij) als onderdeel van het dienstgoed de rechten op de visserij in het Overmeer – een recht dat tot de oudste goederen van de Utrechtse kerk gerekend kan worden (...).'²⁶ De welhaast strategische rebellie door Egbert van Amstel leidde tot grote voordelen voor de familie Van Amstel met de nodige consequenties voor de toekomst. Ten aanzien van de beide meren lijken zij voor de familie Van Amstel belangrijke bronnen van inkomsten te hebben gevormd waardoor deze familie in korte tijd veel macht naar zich toe kon trekken. De bouw van versterkingen bij deze twee meren kunnen hier dan een uiting van zijn. Niet ondenkbaar kan deze herbevestiging van de macht van de familie Van Amstel ook tot een stenen uitvoering van de mogelijk reeds bestaande houten versterkingen hebben geleid. De schrijvers Van Beek, Peters en Krol zien allen in Egbertus van den Bosch (ook wel Van Amstel genoemd) rond 1250 de stichter van het kasteel. Groes-

Afb. 2. Schets van de ruïne Huis ten Bosch uit 1732 door Jacobus ten Stellingwerf (zie noot).

beek en Rietkerk achten de stichting meer richting begin 13de eeuw mogelijk. Ook Zondergeld-Hamer voegt zich bij Groesbeek en Rietkerk en wijst daarbij op het jaartal 1226, toen bisschop Otto van Utrecht aan Gijsbrecht de rechtspraak met toebehoren van Muiden, Weesp en Diemen in erfpacht gaf. Even hiervoor – in 1224 – werd Van Amstel door de abdis van Elten beleend met goederen in Naardingerland. Tegelijk wijst Zondergeld-Hamer erop dat, ten gevolge van de Loonse Successieoorlog, in 1204 een bende Kennemers de Amstedijk doorstak en vervolgens op diverse plaatsen huishield. Hierbij werden ook Muiden en Weesp in de as gelegd en trok men via de Vecht naar Breukelen. Uitermeer wordt in de teksten niet genoemd wat kan betekenen dat het toen nog niet bestond.²⁷ Beide versies van de stichting van het kasteel zijn gelet op het bovenstaande goed mogelijk. Toch kan de stichting iets ouder zijn dan tot nu toe gedacht, gelet op de gedurfde toe-eigeningen door Egbert van Amstel voorafgaand aan de bisschoppelijke oorkonde uit 1169 (en de hieruit voortvloeiende rechten welke mogelijk in een eerder stadium reeds toegeëigend waren) en de toe-eigening van (een deel van) de oogstopbrengrst in deze regio²⁸ in dezelfde periode door eveneens Egbert van Amstel. Het niet voorkomen van Uitermeer in de tekst over de Kennemer-strooptocht lijkt opmerkelijk maar is geen bewijs voor het niet bestaan (of het niet afbranden) ervan. De

Afb. 3a. Uitsnede 16de eeuwse kaart met Huis ten Bosch (Archief Naarden).

Afb. 3b. Versterkingen bij zowel het Uitermeer als het Overmeer. Uitsnede van de Kaart van Het Gooi en aangrenzende gebieden, met de Vecht en de Eem, Goert die Greef, 1524 of Jan de Pape, 1526 (NA, collectie Hingman, VTH 2580). Ook wel de 'Ronde Kaart van Gooiland' genaamd.

totstandkoming van enige versterking bij de verbinding van het Uitermeer en de Vecht – bij de reeds bestaande nederzetting Uitermeer – in de periode 1150-’72 (overlijden van Egbert van Amstel) lijkt daarom aannemelijk, alhoewel natuurlijk niet per se in een stenen uitvoering.

Overigens zou een nadere studie naar de verschillende afbeeldingen van (de resten van) het kasteel interessant kunnen zijn, zoals bijvoorbeeld de schets van de ruïne uit 1732 door Jacobus ten Stellingwerf,²⁹ (afb. 2) of de ongedateerde kaart met afbeelding van het Huis ten Bosch uit het archief van Naarden³⁰ (afb. 3a). Op de zogenaamde ronde kaart van het Gooi uit de 16de eeuw wordt het kasteel meer aangeduid dan afgebeeld (afb. 3b).

Twee keer Huis Ten Bosch

In de door Van Beek aangehaalde, belangrijke eerste leenbrief (zie hierboven) wordt voor het eerst een beschrijving van het goed gegeven, bestaande uit een kasteel, een voorburch, een boomgaard, omliggende gronden en twee sluizen. In een adem wordt bij deze opsomming ook ‘Den Oert’ gelegen ‘tot Meersen’ genoemd. Vermoedelijk slaat dit op Maersen/Maarssen alhoewel de algemene aanduiding ‘den Oert’ ook bekend is bij het Uitermeer.³¹ Toch zou deze locatie betrekking kunnen hebben op het te Maarssen gelegen ‘Huis Ten Bosch’, dat opmerkelijk genoeg dezelfde naam draagt.³² Peters schrijft over dit Huis Ten Bosch te Maarssen: ‘De oudste vermelding van “het Huis ten Bosch” is van het jaar 1316, doch duidt tevens op een vroeger bestaan. De bisschop van Utrecht, Guido van Avennes, had voor zijne priesterwijding een wettig huwelijk gesloten en zijne dochter Maria was gehuwd met Arnoud van Ysselsteyn.³³ Deze bisschop gaf op in 1316 aan zijne dochter als leen “al ’t goed dat Eggert van den Bosce en zijne ouderen hielden en nu leedig geworden was”.³⁴ Van nu af kwam het huis in bezit der adellijke familie Van Ysselsteyn.’³⁵ (zie ook tekst hierboven). De mogelijke verbinding tussen de twee Huizen Ten Bosch bij zowel Uitermeer als Maarssen werd ook in een noot opgemerkt door Buitelaar: ‘(...) Het tegenover het huis Ter Meer gelegen huis Ten Bosch werd van de bisschop van Utrecht als dienstgoed in leen gehouden;³⁶ het werd in 1316 door de bisschop in leen gegeven in dienstmanstat aan Elisabeth, dochter van Egbert van den Bosch, terwijl haar vader en haar broer het goed voor haar eveneens als dienstgoed van de bisschop in leen hadden gehouden; het eerste lid van de familie Van den Bosch die zich tooide met deze naam, wordt genoemd in 1244: Egbert van den Bosch;³⁷ hij was ministeriaal van de bisschop van Utrecht.³⁸ Het is overigens niet gezegd dat het huis Ten Bosch in Maarssen als het stamhuis van deze familie kan worden beschouwd; ook bij het Uitermeer lag een ‘huis Ten Bosch’, dat is afgebeeld op een kaart van het Uitermeer uit 1604, waarop het staat aangeduid als het oude huys Ten Bosch;³⁹ het laatstgenoemde huis

Afb. 4. Uitzicht op het kasteelveld met de rug naar de boerderij. (Foto: auteur, juni 2007.)

Ten Bosch bij het Uitermeer was waarschijnlijk een leen van die herschappij van Amestelle,⁴⁰ en de mededeling in de betreffende inventaris'.⁴¹ Het lijkt er dus sterk op dat het Huis Ten Bosch te Uitermeer en te Maarssen tot één bezit behoorden en van oorsprong door de ministerialenfamilie Van Amstel in leen werd gehouden van de bisschop van Utrecht. De verbinding tussen beide huizen wordt verstevigd wanneer we de volgende tekst lezen: '8-3-1430: Herbaren van IJsselstein, ridder, die zetelt op zijn huis ten Bosch te Uitermeer, dat belegerd is door de hertog van Bourgondië, wijst Johan van IJsselstein, zijn broer, het goed Ten Bosch in Maarssen toe'.⁴² Beide versterkingen kunnen vernoemd zijn naar het bos- en struikrijke landschap waarin ze werden gebouwd. Enige verwarring ontstaat wel wanneer de geslachtenamen (Van Amstel) door elkaar gaan lopen met familienamen ontleend aan kastelen (Van den Bosch).⁴³ Om het moeilijk te maken heet zowel de 12de eeuwse strategische Van Amstel 'Egbert', alsook zijn zoon (eind 12de, begin 13de eeuw) als zijn kleinzoon (halverwege 13de eeuw). De kleinzoon noemt zich echter 'Egbert(us) van den Bosch', waaruit we wellicht kunnen opmaken dat hij het kasteel te Uitermeer ook echt (deels) bewoonde.

Afb. 5. De mogelijk oudste kastanjeboom uit de regio. (Foto's: auteur, juni 2007.)

Onderzoeksvragen voor de toekomst

Samenvattend kan worden gesteld dat het belang van de locatiekeuze van het kasteel op economisch vlak ligt, vooral ten aanzien van de visvangst en vogeljacht. Egbert van Amstel had dit in de 12de eeuw goed begrepen en heeft hoog spel gespeeld om hier zijn rechten te doen gelden. Hij kan dan ook als stichter van de versterking worden aangemerkt, alhoewel de locatie van dusdanig belang was dat ook in vroeger tijden hier bewoning zal hebben plaatsgevonden. Dat het kasteel Huis Ten Bosch een boeiende geschiedenis kent blijkt bijvoorbeeld uit de vele malen van belegering, verwoesting en wederopbouw (1204(?), 1408, 1426, 1514 en 1672). Interessant voor de toekomst zijn onderzoeksvragen naar de precieze omvang van het kasteelcomplex in de loop der tijden, de locatie van de voorburcht, de relatie met het Huis ten Bosch te Maarssen, de precieze locatie van de nederzetting Uitermeer (en nabijgelegen nederzettingen), de eerste bedijkingen en ontginning van het landschap, oudere bewoningssporen uit de IJzertijd, Romeinse tijd en vroege Middeleeuwen, de (economische) relaties tussen Naarden en de omliggende nederzet-

Afb. 6. Uitzicht op de in restauratie zijnde sluisverbinding en het fort. (Foto: auteur, juni 2007.)

tingen die via het Naardermeer/Uitermeer en kasteel Huis Ten Bosch liepen naar de Vecht, etc.

Het kasteel staat in direct verband met de stichting van fort Uitermeer, waarvan de geschiedenis terugvoert tot 1673. De Franse opmars naar Amsterdam werd bij het kasteel Huis ten Bosch in 1672 gestuit door inundatie van het land. Zoals beschreven werd door de Fransen uit woede hierop niet alleen het kasteel Huis ten Bosch afgebroken, maar vele andere kastelen en buitenhuizen in de gehele Vechtstreek. Het jaar erop werd echter niet het kasteel herbouwd, maar werd op een steenworp afstand het fort Uitermeer gebouwd volgens de laatste militaire inzichten, als onderdeel van een verdedigingslinie (afb. 6). Op de website van 'Uiteraard Uitermeer' staan de historische waarden van het fort ook verwoord.⁴⁴ Vandaag de dag ligt het kasteelveld er fraai bij (afb. 4). Pal aan het weiland staat de oude, 17de eeuwse boerderij, de mogelijk oudste (kastanje)boom (afb. 5) van de gehele regio en een bunker. Volgens de boerderijbewoner kan men bij droge zomers de plattegrond van het kasteel en gracht in het gras terugvinden.⁴⁵ De plek zou heel goed, zonder enige schade toe te brengen, nader in kaart kunnen wor-

Afb. 7. Detail uittreksel uit het kadastrale plan, gemeente Weesperkarspel, 1937 (met dank aan L. Veerman). (Foto: auteur, augustus 2008.)

den gebracht door een weerstandmeting (magnetometer of grondradar), waardoor de omtrekken, muurdiktes en overige informatie inzichtelijk worden gemaakt.⁴⁶ Tezamen met enige tekstuele uitleg op bijvoorbeeld een informatiebord bij fort Uitermeer kan zo de geschiedenis van het kasteel weer tot leven worden gebracht en krijgt het zo voor een breder publiek de aandacht die het verdient. Na het schrijven van bovenstaand geheel werd in augustus 2008 door Lieuwe Veerman mijn aandacht gevestigd op een prachtige ontdekking: een uittreksel van het kadastrale plan van de gemeente Weesperkarspel uit 1937.⁴⁷ Op deze nauwkeurige kaart (afb. 7) is zelfs de omgrachting duidelijk in beeld gebracht. Hieropvolgend werd op een vergelijkend minuutplan uit de periode 1811-'32 gestuit.

Met dank aan Yankel Kobalovich, Piet Leupen, Els Joesse-van Damme, Henk Schaftenaar, Lieuwe Veerman, Aukje Zondergeld-Hamer en Tiny van Spengen-van Hal.

Noten

- 1 Rietkerk, M., Huis ten Bosch te Weesp, gemeente Weesp. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek. In: *RAAP-Rapport*, nr. 1245, blz. 1-20, 2005.
- 2 Broek, P. van den, Weesper kasteel (nog) niet gevonden, in: *Weesper Nieuws*, volume 14, december, blz. 5, 2005.
- 3 Bijvoorbeeld aanwonenden, de historische kringen van Nederhorst den Berg of Weesp, of de archeologische afdeling van Gooi- en Vechtstreek 'Naerdincklant'.
- 4 Zie voor de plannen en voortgang ook de website: www.uiteraarduitermeer.nl: 'De provincie Noord-Holland wil Fort Uitermeer voor een breder publiek toegankelijk en bruikbaar maken met behoud van de aanwezige natuur, landschappelijke en cultuurhistorische waarden en het militair historische karakter. In het verlengde daarvan heeft het Recreatieschap Noord-Holland een openbare inschrijving georganiseerd, waarin het recreatieschap namens de provincie Noord-Holland ontwikkelaars uitnodigt om de herontwikkeling van Fort Uitermeer verder ter hand te nemen. De initiatiefgroep Uiteraard Uitermeer heeft van deze uitnodiging gebruik gemaakt en heeft een inrichtingsvoorstel voor het gebied opgesteld dat vervolgens door de provincie Noord-Holland is uitgekozen.'
- 5 Zie voor een overzicht van de bewoners het lijstje namen in: Beek, A. van, 't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving. In: *Jaarboekje* 1928 van het Oudheidkundig Genootschap 'Niflarlake', blz. 83-91, 1929.
- 6 Beek, A. van, 't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving. In: *Jaarboekje* 1928 van het Oudheidkundig Genootschap 'Niflarlake', blz. 83-91, 1929 (zie blz. 91).
- 7 Krol, J., De Ridderhofstad "'t Huys Ten Bosch". In: *De Geschiedenis van Nederhorst den Berg*, blz. 202-204, 1949 (zie blz. 204).
- 8 Groesbeek, J.W. Weesperkarspel (nu Weesp) Huis ten Bosch. In: *Middeleeuwse kastelen van Noord-Holland*. blz. 249-252, 1981 en Cerutti, W.G.M., Van middeleeuwse kastelen, moordenaars en molens – Huis ten Bosch. In: *Tussen Vecht en Eem.*, nr. 1, blz. 36 (recensie) 1982 en Wilmer, C.C.S., *Bulletin KNOB*, nr. 1, blz. 24-25 (recensie) 1986.
- 9 Bos, M., *Het Stichts-Hollands geslacht Van den Bosch*. Voorlopig verslag van een onderzoek naar persoon en voorgeslacht van Cornelis Jacobsz. (ca. 1500-1580) te Waddinxveen, blz. 192-215, 1995 (zie blz. 195 en noot 4).
- 10 Amstel, Th.A.A.M. van, *De heren Van Amstel 1105-1378, Hun opkomst in het Nedersticht van Utrecht in de twaalfde en dertiende eeuw en hun vestiging in het hertogdom Brabant na 1296*, Hilversum 1999.
- 11 Beek, A. van, 't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving. In: *Jaarboekje* 1928 van het Oudheidkundig Genootschap 'Niflarlake', blz. 83-91, 1929 (zie blz. 89-90).
- 12 Beek, A. van, "'t Huis ten Bosch". In: Wijnand, J.C., *Weesp en Weesperkarspel*. Beschrijving, samengesteld aan de hand van verschillende hem welwillend ter beschikking gestelde gegevens. Amsterdam: N.V. D.Y. Alta (afd. uitgaven), blz. 129-131, 1927 (zie blz. 129).
- 13 Hierin verwijzing: IV, no. 1927.
- 14 Hierin verwijzing: Beekman, 1918, blz. 67.
- 15 Zinderen Bakker, E.M. van, De Historie van het Meer. In: *Het Naardermeer*, blz. 33-57, 1942 (zie blz. 41) en Krol, J., Het buurtschap te 'Overmeer'. In: *De geschiedenis van Nederhorst den Berg*, blz. 181-183, 1949.
- 16 Zinderen Bakker, E.M. van, De Historie van het Meer. In: *Het Naardermeer*, blz. 33-57, 1942 (zie blz. 56). Hoewel in 1641 het Huis Ten Bosch een ruïne blijkt te zijn: '(...) ende koomende, ontrent half tien uren, in zekere hujsmans wooninge, geleeghen bij de ouwde ruïne van 't Huys ten Bosch binnen de graften, (...)'

- 17 Rijk, J.A. de, *Wandelingen door Gooi- en Eemland en Omstreken*. Gijsbers & Van Loon, blz. 235, 1905.
- 18 Blok, D.P., Enige aardrijkskundige namen in de Vechtstreek. In: *Tussen Vecht en Eem*, jaargang 11, nr. 2, blz. 59, mei 1993 en Krol, J., De Uitermeerse en Overmeerse Schans. In: *De geschiedenis van Nederhorst den Berg*, blz. 210-211, 1949.
- 19 Beek, A. van, 't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving. In: *Jaarboekje 1928 van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake'*, blz. 83-91, 1929 (zie blz. 84).
- 20 Zinderen Bakker, E.M. van, De Historie van het Meer. In: *Het Naardermeer*, blz. 33-57, 1942 (zie blz. 48-49, hierin verwijzing: charters Oudmunster 1^e afd. no. 2051).
- 21 Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middel-eeuwse Studies en Bronnen 37, Hilversum 1993 (zie blz. 254).
- 22 Zie hiervoor ook de analyse van Van Damme in: Damme, E.N.G. van, 2007. De familie van Aemstel en de strategische 'Berg Ter Horst'. In: *Tijdschrift Tussen Vecht en Eem*, 25^e jrg., nr. 1, maart 2007.
- 23 Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middel-eeuwse Studies en Bronnen 37, Hilversum 1993 (zie blz. 256).
- 24 Mogelijk ook voor de familie Van Wulven waarmee de familie Van Amstel door een huwelijksverbinding verweven lijkt te zijn (Buitelaar, 1993, 256).
- 25 Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middel-eeuwse Studies en Bronnen 37, Hilversum 1993 (zie blz. 257). Overigens lijkt het meer logisch dat hij, als zoon van Wolger van Amstel – die al schout van Amstelland was, zichzelf als opvolger heeft gezien (met dank aan Els van Damme).
- 26 Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middel-eeuwse Studies en Bronnen 37, Hilversum 1993 (zie blz. 258).
- 27 Zondergeld-Hamer, A.J., *Geschiedenis van Weesp*. Van prehistorie tot de moderne tijd, blz. 14-17, 1990 (zie met name blz. 14-15, tevens in een persoonlijk bericht nader toegelicht).
- 28 Een aardige vermelding hierover wordt weergegeven door Van Beek (Beek, A. van, "Naamsprong – Stichting, Historisch Verleden". In: Wijnand, J.C., *Weesp en Weesperkarspel*. Beschrijving, samengesteld aan de hand van verschillende hem welwillend ter beschikking gestelde gegevens. Amsterdam: N.V. D.Y. Alta (afd. uitgaven), blz. 11-12, 1927.) Voorts wordt in een brief van Bisschop Godfried van Rheden gezegd, dat Egbertus van Amstel afstand heeft gedaan van de helft der tienden te Wispe, die hij zich onrechtmatig toegeëigend had. Deze brief dateert van 1174.
- 29 Uit: www.bertkolkman.nl/dehaen/notenotten.pdf. Interessant is dat uit de tekening van de ruïne blijkt dat niet lang nadat het kasteel door de Fransen werd aangevallen er letterlijk weinig meer restte. Mogelijk zijn de resten gebruikt voor de bouw van het nieuwe fort Uitermeer. De begeleidende tekst luidt als volgt: 'Amsterdam, Rijksprentenkabinet, coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, manuscript Andries Schoemaker, 'Westvriesland', dl. 1: fol. 168 recto: opschrift: A:d:haan – grondslagh van t huys ten bosch aan de vecht – Anno 1732. Tekst A. Schoemaker onder afb.: Grondslagh van het huys ten bosch welke huys gelegen heeft aen de vecht niet verre van het steedye weesep: en dus wierd het door abraham de haan op den 24 Mey des Jaars 1732 bevonden te sijn als boven vertoon word: en is tegenwoordig niet anders als een vierkant verheven hoogte: met Zijn grootsten omvangen: op welke noch verscyde steen hoopen gevonden wierden van opgedolven puyn nevens een meenigte op gegraven steene kogels: mogelyk weleer gebruykt wanneer dit huys belegert en bestormt is geworden deselve waren van verschyde gedaante en groote: sommige van wit kalkagtig: andere van blaauwe en grauwe steen: en soo t hem liet aan sien was het gebacke steen, men treed op dit plyn of hoogte over een lange smalle brugh: wijders is de grond rondom verheven en men vind hier en daar noch brocken

- van muur in de grond staan, den eyenaar of tegenwoordige besitter van dit land is den heer Abraham Cromhuysen tot Amsteldam.’
- 30 Collectie Hingmans (ARA) op micro-fiche, Archief Naarden.
- 31 Rietkerk, M., Huis ten Bosch te Weesp, gemeente Weesp. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek. In: *RAAP-Rapport*, nr. 1245, blz. 1-20, 2005 (zie blz. 12).
- 32 Toevalligerwijs staat op het moment van schrijven van dit artikel het huidige Huis Ten Bosch te Maarssen uit 1628 te koop (Zandweg 44, 3.8 miljoen k.k.). Wie overigens ‘Huis ten Bosch’ intikt op ‘Google’ wordt overstelpt met ‘hits’ uit het hele land. Niet alleen het welbekende paleis draagt deze naam, maar ook enkele hotels, restaurants en vroegere versterkingen (zoals die bij Amersfoort/Leusden) dragen deze naam.
- 33 Peters, R., Een Vechtgezicht. Het Huis Ten Bosch. In: *Jaarboekje* 1913 van het Oudheidkundig Genootschap ‘Niftarlake’, blz. 19-24, 1914 (zie blz. 21, hierin verwijzing: Coppens, Overzicht der Kerkgeschiedenis van Noord-Nederland, blz. 172).
- 34 Peters, 21, hierin verwijzing: Mieris II, blz. 177.
- 35 Volgens Bardet zou hier reeds in de 9^e eeuw een houten burcht gestaan hebben. In: Bardet, J.D.M., *Kastelenboek Provincie Utrecht*, 5^e druk. 1975.
- 36 Peters, 21, hierin verwijzing: RAU, Handschriften-verzameling no. 332-1 fol. 63vs (1316 november 28).
- 37 Peters, 21, hierin verwijzing: OSU II no. 1019 (1244 augustus 23).
- 38 Peters, 21, hierin verwijzing: OSU II no. 1060 (1245 december 12).
- 39 Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Middel-eeuwse Studies en Bronnen 37, Hilversum 1993, blz. 271, hierin verwijzing: RAU, dom no. 1926 (a.1604).
- 40 Buitelaar, 271, hierin verwijzing: ARA, Nassause Domeinen II no. 840-2 (1316 november 28).
- 41 Buitelaar, 271, hierin verwijzing: blz. 150, noot I. (...)’
- 42 Kort, J.C., Repertorium op de lenen van de hofstede Amstel, 1236-1650. In: *Ons Voorgeslacht*, nr. 43, blz. 380-381, 1988. Hierin verwijzing: Buchel 332-11 fo. 150. (met dank aan Els van Damme).
- 43 Peters, R., Een Vechtgezicht. Het Huis Ten Bosch. In: *Jaarboekje* 1913 van het Oudheidkundig Genootschap ‘Niftarlake’, blz. 19-24, 1914 (zie blz. 20). ‘Professor Blok leert ons in de “Geschiedenis van het Nederlandsche Volk”, dat de ridders hun familienaam gewoonlijk ontleenden of aan het kasteel of aan het leen, dat zij van den leenheer hadden ontvangen. Zoo ook hier. Als oudste bewoners van “Ter Meer” zijn bekend de edelen Van der Meer. Eveneens droegen de oudste bewoners van “het Huis ten Bosch” den naam Van den Bosce. Ook van den heer Gijsbrecht van Ysselsteyn, die in 1356 “het Huis ten Bosch” gewoonde, wordt gezegd: “die men oec van den Bussche heet” (hierin verwijzing: Mathaeus Analect. III blz. 249)’.
- 44 www.uiteraarduitermeer.nl ‘En zo staat Fort Uitermeer al eeuwenlang voor de verdediging van de welvaart van Holland. Fort Uitermeer ligt aan de rand van het Naardermeer, het eerste Natuurmonument van Nederland. (...) De bezoeker ziet de grootsheid van de Stelling van Amsterdam en de reden waarom dit bouwwerk op de werelderfgoedlijst van de UNESCO geplaatst is.’
- 45 Schriftelijke mededeling van Lieuwe Veerman, d.d. 02-07-2007.
- 46 Zoals ook wordt geopperd in: Jansma, E., Steehouwer, K.J. en Zweden, R.R. van, *Archeologische Inventarisatie van de Vechtstreek* (intern rapport IPP), blz. 29, 1985.
- 47 Uittreksel uit het kadastrale plan. Gemeente Weesperkarspel. Sectien F.G en H. Schaal 1A2500. Afgegeven door de ‘Bewaarder van de Hypotheken en het Kadaster te Amsterdam, 6 November 1937. Reg: 20 no. 7703.

Bergvliet en Oldenhof, verdwenen buitens te Abcoude-Baambrugge

Nadat bij de beschrijving van de verdwenen buitenplaatsen langs de Angstel zowel aan de oostzijde als aan de westzijde van deze rivier de zuidgrens van het Gerecht Abcoude-Baambrugge was bereikt bleek nog één Plaats onbesproken te zijn gebleven, namelijk Bergvliet, gelegen direct ten zuiden van de wat meer bescheiden Plaats Vrede Rijk, aan de oostzijde van de Angstel (afb. 1).

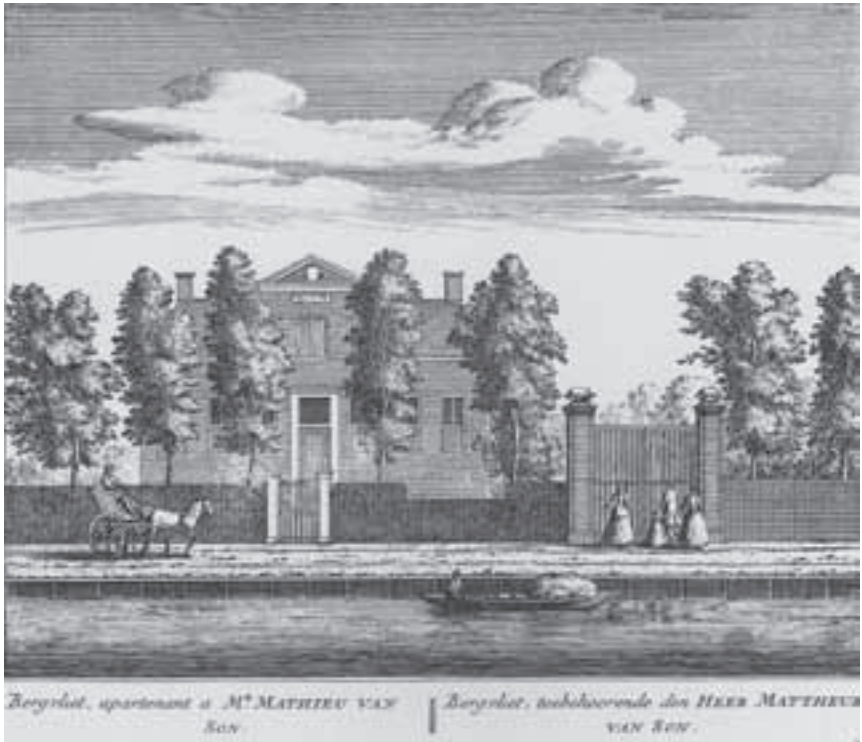

Afb. 1. Uitsnede uit de kaart van Gerit Drogenham uit ca. 1700 van het gedeelte van de Angstel tussen Baambrugge en Abcoude.

Bergvliet

*En schoon de heining my de binnenste sieraden,
Verhinderd om te zien, het prachtig huis beloofd,
Hier alle schoonheid, schoon die word aan 't oog ontroofd,
Tenzij de Hofheer, die belijft ons mee te delen,
Als hij op **Bergvliet** komt om zijnen geest te strelen.*

Zo luidt de tekst in *Hollands Arcadia* uit 1730 bij Rademakers gravure van het aanzicht vanaf de Angstel over de sinds lang verdwenen buitenplaats. Als het meezit staan er wat koeien op de plek waar eens het buiten stond. Mogelijk resteert daarvan de dam met duiker over de bermsloot, die nu toegang geeft tot de weilanden. Bij veel andere voormalige buitens is – hoewel daaraan in de

Afb. 2. Gravure van Bergvliet uit *Hollands Arcadia* door A. Rademaker, 1730.

loop van de jaren een ander gebruik werd gegeven – nog wel enige bebouwing uit het verleden aanwezig, maar bij **Bergvliet** is niets overgebleven.

Over het vroegere aanzien kan alleen het prentwerk *Hollands Arcadia* ons wat tonen. De daarin opgenomen gravure (afb. 2) doet vermoeden dat het huis rond 1660 werd gebouwd, later dan **Zorgvrij** en **Den Haring** maar eerder dan **Ipenburg** en **Meerleveld**,¹ die na 1678 werden gerealiseerd.

Voor de achtergronden van de eerst-bekende eigenaar van **Bergvliet** dient men een bezoek te brengen aan Geertruidenberg, de ‘berg’, die de naam aan het buiten gaf. Vanaf 1654 was Matthijs van Son daar burgemeester. Diens voorgeslacht voert via een zevental generaties terug op zekere Jan van Son, geboren omstreeks 1370, die verscheidene landerijen rond Tilburg bezat.² Gedurende de 16de eeuw woonden enkele generaties Van Son in het nabijgelegen Dongen, van waaruit de rond 1600 geboren Matthijs van Son zich als brouwer in Geertruidenberg in het pand De Posthoorn vestigde. Sinds 1658 was de bedienaar van Gods woord daar dominee Petrus Oosdorp, die zich als kenner van het latijn ook wel Oosdorpius liet noemen. De beide notabelen Van Son en Oosdorp hadden ieder een zoon, Augustinus van Son en François Oosdorp, die goed bevriend raakten. In de kleine gemeenschap van Geertruidenberg lag dat ook redelijk voor de hand omdat zij samen onderwezen zullen zijn.

Na de rampzalige oorlog tegen Frankrijk in 1672-'73, die eindigde met de vrede van Nijmegen in 1678, kon de bevolking het leven weer oppakken en ziet men de beide jonkmannen op vrijers voeten. Dat resulteerde rond 1680 in twee huwelijken van de beide vrienden met twee zusters Schuiffhill: Augustinus met Anna en François met Wilhelmina. De meisjes waren dochters van Wilhelm Schuiffhill, die als jongeman eveneens in Geertruidenberg was opgegroeid. In 1660 was hij getrouwd met Christina Doesdonck, geboortig uit Gouda. Schuiffhill was procureur bij het Hof van Holland en woonde in Den Haag waar zijn grootvader reeds woonachtig was geweest, die er de functie van helbaardier bekleedde, waarschijnlijk als justitiedienaar.

Oosdorp de waarschijnlijke stichter van het buiten

Augustinus van Son volgde zijn vader op als burgemeester van Geertruidenberg en François werd in een Haagse notariële akte gevonden als doctor in de rechten. Volgens die akte zou hij wonen in Geertruidenberg, maar dat kan een vergissing zijn aangezien hij zich met zijn vader, die nog in Geertruidenberg woonde, bij de notaris meldde om hun beider testament te laten opstellen. Die notaris was nieuw in de stad. Waarschijnlijk woonden de jonge Oosdorps in Den Haag.

Dat zij al in 1684 **Bergvliet** in bezit hadden blijkt uit de ‘zetting van het huisgeld’ uit dat jaar op naam van Oosdorp. In 1693-'96 wordt in de registers op het familiegeld over ‘de Heer van Bergvliet’ gesproken. In 1706 zal François het tijdelijke met het eeuwige verwisseld hebben want dan staat in de registers op de polderlasten dat de ‘erven Oosdorp’ daarvoor worden aangeslagen. In 1710 komt in de gerechtelijke archieven een ‘estimatie’ (taxatie) voor van dit buiten ‘nagelaten door François Oosdorp’ terwijl de erven aangeslagen blijven worden voor de polderlasten tot 1733.

De periode Van Son

De familiebanden met de Van Sons zullen ertoe hebben geleid dat **Bergvliet**, hoewel het buiten nog eigendom was van de kinderloze weduwe Oosdorp, vanaf de twintiger jaren van de 18de eeuw benut is door haar neef Matthijs van Son (1685-1718). Hij was geboren in Geertruidenberg als vierde kind van haar zwager Augustinus, de burgemeester van Geertruidenberg. In het rijmwerk van G. Tysens in *Hollands Arcadia* (1730) komt dan ook de strofe voor: ‘Nu weer naar Bergvliet toe gespoed met mijne zangen, Daar Heer van Son zo vaak met blijdschap word ontvangen’.

In 1734 veranderde de situatie. Wilhelmina Oosdorp-Schuijffhill, die in dat jaar weer in Geertruidenberg woonde, verklaarde tegenover een notaris in Den Haag: ‘Ten behoeve van haer neef, de heer Matthijs van Son, advocaat te Amsterdam, en desselfs huysvrouw, Anna Maria Abo, by desen uyt overweginge van goede diensten en genotene vrintschap en uyt andere redenen van vergeldinghe, by wegen van schenkinge onwederroepelyk te donateren en van nu off aen voor altoos te cederen, over te geven en te hunnen behoeven af te staan haer buytenplaats genaempt Bergvliet met de boerenwoningh en landerijen, groot tesamen omtrent 23 mergen, uyt de Utrechtse treckvaert, oostwaards op tot over den indyk ter halver sloot’.³

Bij het ondertekenen van deze akte was een extra getuige aanwezig: ‘vermits Mej. Comparante haer gesigt niet magtig is’. Wilhelmina was kennelijk blind geworden waar zij tegen de zeventig moet zijn geweest. In de archieven werd een ‘oirconde’, gedateerd 3 oktober 1734, aangetroffen waarin de gulle geefster ten hoogsten bedankt werd.

Neef Matthijs heeft **Bergvliet** in elk geval nog tien jaar in zijn bezit gehad. Hij had zich in 1715 in Den Haag als advocaat gevestigd, maar verhuisde later naar Amsterdam waar hij in 1722 poorter werd. Hij bewoonde daar met zijn familie een huis op de Keizersgracht over De Gouden Ketting en werd zes jaar nadien notaris, welk ambt hij tot zijn overlijden in 1756 heeft bekleed. Zijn vrouw, Anna Maria Abo (ca. 1695-1770) zoals hierboven vermeld, schonk hem zeven

kinderen. De oudste daarvan, mr. Jacobus Augustinus van Son (1718-'64) werd stadsadvocaat van Amsterdam, en was een 'schoon, fris en sterk man'.⁴ Het derde kind was mr. Augustinus van Son (1722-'89), advocaat van de VOC ter kamer van Amsterdam, en heemraad, en later dijkgraaf, van Nieuwer Amstel.⁵ Een derde zoon, Matthijs van Son jr. trad vaak op als getuige op zijn vaders kantoor en zal hebben gepoogd in zijn schoenen te treden.

Het heeft er veel van weg dat de studies van de zeven kinderen, waarvan de oudste in 1718 werd geboren, voor Matthijs sr. financieel een zware last zijn geweest, hoewel hij naar de omvang van zijn dossiers te oordelen een goed lopend kantoor moet hebben gehad. In ieder geval verkocht hij zijn buitenplaats in 1743⁶ waarvan hij toen al zeker twintig jaar met zijn gezin de vruchten had geplukt. De familie had de plaats toen bijna 60 jaar in bezit gehad wat vrij bijzonder is. Het zou kunnen dat er na die periode het nodige aan het huis vernieuwd moest worden waar Matthijs toen geen zin meer in, of de gelden niet voor had.

De tweede helft van de 18de eeuw

Na de verkoop van **Bergvliet** door Van Son ging de buitenplaats telkens na betrekkelijk korte tijd van hand tot hand en werd soms alleen als belegging benut. Herenhuis en boerderij werden dan afzonderlijk verhuurd. Daarvan getuigen o.a. twee huurcontracten uit 1799. Het eerste heeft betrekking op de 'Heerenhuysinge alsmede het tuynhuys, het thuynmanshuys, de stallinge, het wagenhuys en thuyen en ook het schuytenhuys en schuytje, mits hetzelfde schuytenhuys en schuytje door de huurder zelve en te zynen kosten word gerepareerd en onderhouden'.⁷

Dit contract was een voortzetting van een eerder contract met de huurder Jan van der Vogt.

Het volgende contract, voor de huur van de boerderij, was met Jacob Snel, die ook al in 1787 huurder bleek te zijn. Het gehuurde wordt als volgt beschreven: 'boerenbruykweer met desselfs huismanswoning, bergh en schuur en omtrent 25 morgen soo wey- als hooyland'. Deze contracten kennen dezelfde gedetailleerde bepalingen voor het beheer als aangetroffen werden bij andere huurcontracten zoals bij buurman **Vrederijk**.⁸ Afwijkend in het eerste contract is de bepaling dat de huurder van het herenhuis jaarlijks een schip Lekzand voor bezanding van de plaats zal moeten aanbrenghen en dat de verhuurster jaarlijks twee schepen steigeraarde zal aanleveren, door de huurder 'behoorlijk te pluysen en aan te brengen op het hooyland'.

De negentiende eeuw

In 1801 werd **Bergvliet** verkocht aan Andries ten Cate,⁹ die het buiten kocht voor zijn vrouw Anna Maria van der Vogt. Zij was de dochter van de hiervoor genoemde huurder van het herenhuis Jan van der Vogt. Ten Cate was koopman te Amsterdam die voornamelijk handel op Suriname dreef, waar zijn zwager Adolphus van der Vogt als zijn zaakwaarnemer fungeerde. In 1793 waren Ten Cate, toen 22 jaar oud, en zijn Anna getrouwd, welke laatste kennelijk zeer aan **Bergvliet** gehecht was geraakt in de tijd dat haar vader het huis huurde.

Haar man heeft veel werk gemaakt van een verdere verfraaiing van de plaats, maar naarmate de Franse overheersing van het land dieper ingreep in de economie en de handel overzee grote beperkingen werden opgelegd werd het moeilijker genoeg geld te verdienen om het buiten goed te beheren. Ten Cate zag zich genoodzaakt in 1805 hypotheek¹⁰ te nemen op zijn bezit, maar verbetering van de situatie bleef uit en twee jaar later deed hij **Bergvliet** van de hand.¹¹

Uit de beschrijving van het goed voor de veiling blijkt dat er inmiddels een tuinkoepel op was verzezen, die door Ten Cate zal zijn gebouwd.

Koper in 1807 en bewoner was Christiaan Gotlieb Pfeiffer die daarvoor in de Romijnsarmsteeg in Amsterdam woonde. In 1811 verkocht Pfeiffer¹² het buiten al weer aan Johannes ('doch alleenlijk schrijvende en tekenende Jan') Rahder (1751-1819) koopman in wijnen op de Kromme Waal in de hoofdstad. Johannes was afkomstig uit Mülheim in Duitsland en was in 1770 getrouwd met Elisabeth Budding (1750-1800) uit Veenendaal. Zij kregen 6 kinderen waarvan de jongste zoon Simon (1791-1839) in 1823 aan de Vecht kwam te wonen op **Vegt en Hoff** in Breukelen.

Zijn drie jaar oudere broer Herbert (1788-1824) trouwde met Gerredina Werremelda Stofft (1786-1867) wiens ouders het buiten **Geinwensch**, ook aan de Angstel, 's zomers bewoonden. Na het overlijden van haar man richtte zij de wijnhandel Wed. H. Rahder & Zoon op die meer dan een eeuw bleef bestaan. Hun dochter Johanna Elisabeth zou met Willem Pieter Pook van Baggen, die in 1825 **Nieuwerhoek** in Loenen erfde, in de echt verenigd worden.

Johannes Rahder, die het Nederlandse Jan kennelijk verkoos boven zijn doopnaam, liet **Bergvliet** in 1816 pleisteren en van binnen en buiten witten om mee te doen met de toen heersende mode van het witte huis in het groen waarvoor paleis Soestdijk het grote voorbeeld was. Zijn kinderen verkochten het huis na zijn overlijden in 1819 aan Philip Anton Braun, rentenier, uit Amsterdam waar hij aan de Prinsengracht woonde tegenover de stadstimmertuin. Van hem is bekend dat hij de muren geschikt liet maken om er behang op te plakken, een gebruik dat al in de late 18de eeuw begon op te komen. Daarmee kon men

sneller met de mode meedoen dan met duur goudleer of wandtapijt dat te lang meeging; ook was bedrukt papier natuurlijk veel goedkoper. Braun liet ook het oude secreet in de gang wegbreken en er een modernere nieuwe loode trech- tel met stankslot voor in de plaats aanbrengen. Onder de tuinkoepel liet hij in 1820 een keldertje bouwen.¹³

Vier jaar later verhuisde de net weduwe geworden mevrouw Braun weer te- rug naar Amsterdam en werd de plaats in januari 1825 geveild en gegund aan Benjamin Willijns.¹⁴ Het noodlot sloeg al snel toe toen hij na twee jaar stierf, waarna zijn zesde kind nog werd geboren. Zijn weduwe volgde met haar zes minderjarige kinderen haar voorgangster eveneens retour Amsterdam.

Opnieuw kwam **Bergvliet** in veiling.¹⁵ Uit de veilcondities: ‘de kapitale en bij- zonder aangenaam gelegene buitenplaats Bergvliet met desselfs Heerenhui- zinge, tuinmanswoning, koetshuis, stalling, koepel, broeyeryen, moestuinen, boomgaarden, lanen en vijvers, mitsgaders de annexe boerenwoning, en stal- ling voor hoornvee, paardestal. Alsmede een zesroedige hooiberg en voorts welige wei- en hooilanden, tezamen 22 bunder’ rijst het beeld op van een mooi landelijk bezit al zal de directe nabijheid van de boerderij bij het huis soms wel eens voor een behoefte aan reukwater hebben gezorgd.

Het einde nadert

Jan Jansen en zijn vrouw Johanna Christina Viruly werden de gelukkige eige- naars. Hij staat in de stukken vermeld als rentenier, maar het vermogen kwam van zijn vrouw en niet van hem. Jansen en zijn gezin bewoonden **Bergvliet** acht jaar lang tot 1835 en verhuisden toen naar **Middelvaart** ten zuiden van Baam- brugge.¹⁶

Het getij begon voor de buitenplaatsen te verlopen wat te merken is aan het feit dat bij de veiling van Jansens buiten de plaats in drieën werd aangeboden: het herenhuis, de boerderij en het land. Aan de broers Steven en Gerrit van Wees, telgen uit een geslacht van -merendeels- veehouders en oorspronkelijk uit Loe- nen afkomstig, werd het wei- en hooiland toegeslagen. Hun oudste broer Jan had in 1828 al het buiten **Ipenburg** aan de westzijde van de Angstel tussen Baambrugge en Abcoude gekocht en ontmanteld tot boerderij.¹⁷ Hierbij zij opgemerkt dat het de veehouderij in de laatste jaren van de 18de en eerste helft 19de eeuw in het algemeen goed ging zulks in tegenstelling met de jaren daar- voor en daarna, toen epidemieën van veeziekten deze sector teisterden.

Gerrit van Wees had al belangen in de naaste omgeving. Dat zat zo: Ten zui- den van **Bergvliet** lagen van ouds twee boerderijen tot aan de molentocht, nu Achtervliet genoemd, **Kool en Bosch** en **Eyk en Geyn**. Boerderij Kool en Bosch met 30 morgen wei- en hooiland werd in 1737 door de kinderloze Ambrosius Bosch gelegateerd aan zijn zuster Johanna Bosch en haar man, de Utrechtse

Afb. 3. Kadasterkaart nr. 3542 van het gebied van Vrederijk/Bergvliet.

wijnkoper, Jan Kool; zij werden de naamgevers van die boerderij. Later die eeuw kwam het in handen van de familie Achterberg en rond 1830 in die van Gerrit van Wees. Zijn broer Steven had in die jaren **Eyk en Geyn** in eigendom dat in 1772 gekocht was door Joan Michiel Bock die tot zijn dood in 1791 op het buurhuis **Vrederijk** resideerde.¹⁸ Beide broers trokken het wei- en hoiland van **Bergvliet** in 1835 bij hun respectieve boerderijen.

Het herenhuis op de buitenplaats kwam bij de veiling in handen van Anna Geertruy Nobel, weduwe Gerrit Brasz, die een smederij bezat aan de Binnen Amstel bij de Heerengracht in Amsterdam.¹⁹ Zij heeft de plaats achttien jaar bewoond waarna die, na een kort intermezzo, in 1855 werd gekocht door Frederik Dirk Jacobs van Hierden.²⁰ Hij kocht tevens de landerijen, die van ouds bij **Bergvliet** hoorden, van de broers Van Wees, zodat het buiten weer de oude omvang herkreeg

Al vier jaar later kwam de hele buitenplaats weer terug bij de familie Van Wees toen Jan Koekenbier en zijn vrouw Petronella van Wees, een zuster van broers Gerrit en Steven, die van Van Hierden overnam.²¹ In 1864 overleed Koekenbier, inmiddels al weduwnaar, waarna de boedelscheiding werd opgemaakt.²² Daaruit blijkt dat de opstallen op de plaats dan reeds geruime tijd geleden zijn geamoveerd en dat het vrijgekomen terrein 's zomers ruim baan gaf aan de koeien van de familie Van Wees.

Zo is het buiten **Bergvliet** dat eens wellicht buurman **Vreederijk** in de schaduw stelde van de aardbodem verdwenen terwijl **Vreederijk** als woonboerderij een nieuw niet agrarisch leven kreeg. De weilanden van beide buitens zijn inmiddels onder één kadastraal nummer verenigd zoals te zien is op afb. 3.

Oldenhof

Nu wordt de aandacht verlegd naar de buitens, die ooit langs de Holendrecht lagen vanaf de **Voetangel** ten westen van het Abcoudermeer tot aan dat meer en waarvan in de 19de eeuw slechts boerderijen restten.

Eigenlijk waren het er maar twee, die het predicaat 'buitenplaats' echt verdienden, maar daarbij ging het wel om de grootste, die ooit in Abcoude en Baambrugge de oevers van deze trekschuitroute heeft gesierd: **Kievitsheuvel** en het kleinere **Oldenhof**.

Hetgeen na raadpleging van de archieven over deze buitens te melden is steekt schril af bij de geschiedenissen die over de buitenplaatsen langs de Angstel in voorgaande jaarboekjes van Niftarlake de revue zijn gepasseerd. Zie ook het relaas over **Bergvliet** dat hiervòòr is beschreven. De oorzaak van het gebrek aan materiaal is hoofdzakelijk gelegen bij de waterstaatkundige omstandigheden rond deze buitens, waardoor deze pas na 1700 tot stand kwamen.

Tot in de 12de eeuw stond hier te lande de bouw van dijken nog in de kinderschoenen, waardoor het Flevomeer zich geleidelijk in zuidelijke richting kon vergroten en niet alleen land, maar ook gehele dorpen verloren gingen. Eerst in de 13de eeuw was er sprake van een gestructureerde verdediging tegen overstromingen en in 1307 lezen wij voor het eerst van de Diemerzeedijk. Juist stormen uit noordelijke richtingen veroorzaakten flinke opstuwing van het water van wat toen de Zuiderzee genoemd werd, en dat via de Wadden betrekkelijk

Afb. 4. De met houten palen versterkte Diemerzeedijk begin 18de eeuw. (Coll. AGV)

vrij kon binnen komen, maar eenmaal vóór de kust van Holland en Utrecht geen uitweg had. Iedere generatie uit deze streek kon er wel op bogen een of meer grote overstromingen te hebben meegemaakt door dijkdoorbraken of anderszins veroorzaakt.

Afb. 4 geeft de kostbare houten paalconstructie van de Diemerzeedijk weer, die werd neergezet na eerdere dijkdoorbraken.

Deze omstandigheden verklaren ook waarom de eerste buitens langs de Angstel dichter bij Baambrugge werden gesticht: hoe groter de afstand tot de niet geheel te vertrouwen zeekeerende dijk, hoe veiliger men zich voelde.

Wij kunnen deze omstandigheden ook aflezen aan de bouwwijze van de eerste buitens, die in het begin gekenmerkt waren door een hoog onderhuis met kleine openingen, die in geval van nood gemakkelijk met houten schotten konden worden dichtgezet. (**Zorgvrij** en **Den Haring**)

Echter de goede plekken voor de aanleg van een buitenplaats, een kleibult of een zandafzetting, waren op een gegeven moment vergeven zodat laatkomers uitweken naar in wezen minder geschikte gronden.

Anderzijds was er nog meer wat in de waterstaatkundige omstandigheden veranderde: de Scheepvaartroute.

De handel vanuit Amsterdam naar het achterland, die zich via de Rijn uitstrekte tot Keulen en zelfs Straatsburg, voerde tot in het begin van de 17de eeuw over de Zuiderzee via Muiden over de Vecht en de Vaartse Rijn. Vooral voor de 'kleine zeilvaart' was de oversteek over de Zuiderzee geen sinecure en bij stormweer vaak gevaarlijk. Bovendien was er tot de Hinderdam bij Nigtevecht en bij het begin van de Angstel, eb en vloed, dus stroming en bij eb ondiep

Frequent was sprake van het wegspoelen daar van het zandlichaam van het trekpad, waardoor voortdurend onderhoud vereist was. In de jaren 1672-'73 werd deze wateroverlast verhevigd door de inundaties van de Hollandse Waterlinie om de Fransen de doortocht naar Holland te beletten.

In december 1675 was er opnieuw veel overlast, pas in maart 1676 kon ds. Halma in Baambrugge van de kansel de broeders en zusters opwekken tot dankbaarheid 'nademaal de Heere nae syn grote goedertierenheyt ons weder boven hope ende verwachtinge van de wateren verlost heeft'.

Tot Baambrugge, derhalve tot diep het land in, drong, van uit het noorden, het water van de Zuiderzee door als de Diemerzeedijk het niet hield.

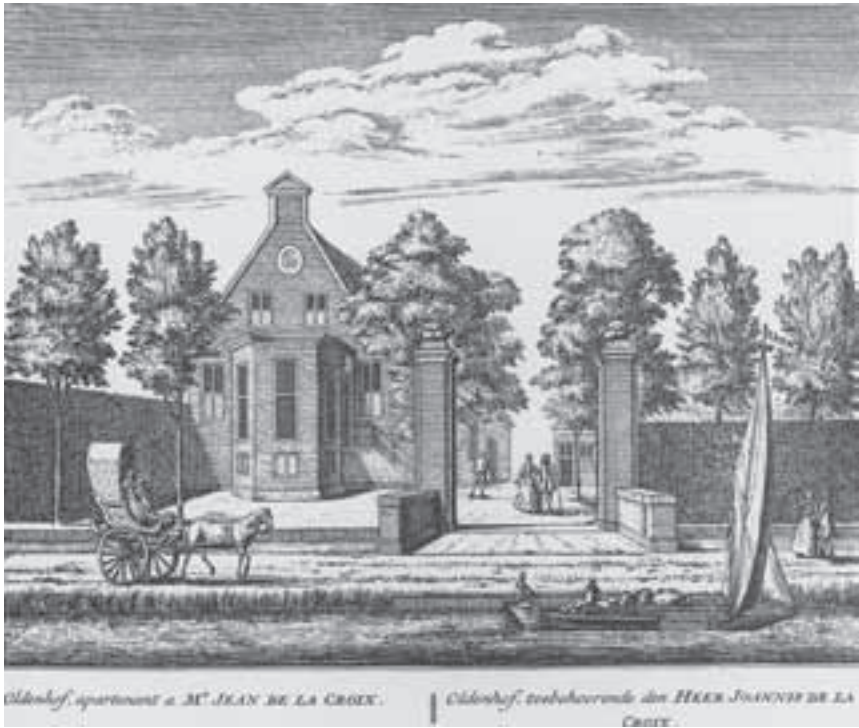
Meer ingrijpende maatregelen waren kennelijk noodzakelijk om de voeten droog te houden. Die werden uitgevoerd nadat in 1702 stormen uit het noorden grote bressen in de Diemerzeedijk hadden geslagen. De grondige reparatie en versterking van deze dijk maakte de bouw mogelijk van het in het jaarboekje van 2004 beschreven buiten **Holendrecht**. Ook langs het trekpad dat langs de zuidelijke oever van de Holendrecht liep werd het aantrekkelijk om buitenplaatsen te situeren. Dat de landeigenaren daar ook werden aangeslagen voor de 'zeedijksgelden' is dan ook begrijpelijk.

Zo komt Oldenhof (afb. 6) in beeld, een buitenplaats die vergelijkbaar is met de meer zuidelijk aangetroffen buitens langs de Angstel.²³ Het veeteeltbedrijf werd er uitgeoefend op een substantiële 42 morgen grasland gelegen in de Holendrecht polder nabij het riviertje de Waver of het Waverse Water.

In 1717 werd Johannes de la Croix eigenaar, die het gekocht had van de zoon van Cornelis Leydack en Wijnalda van Bree, Michiel Leydack, medicinum doctor te Amsterdam. Michiel had het landgoed geërfd van zijn moeder.²⁴ Mogelijk is het de familie Leydack die het buiten gesticht heeft bij een reeds bestaand boerenbedrijf. Een familielid Bernardo Leydack kocht in 1718²⁵ nog 8 morgen land waarop 'enige hocken' stonden, aanpalend aan land dat hij al bezat en dat evenals **Oldenhof** in de noordwesthoek van de Holendrecht polder in de buurt van de **Voetangel** lag.

De **Voetangel** was de naam die de volksmond had gegeven aan de herberg aan de trekroute waar tolgeld betaald moest worden voor het gebruik van het trekpad en van paarden kon worden gewisseld. (De landerijen ten noorden van de Holendrecht, behoren ook tot de Holendrecht polder.)

Eerder genoemde Johannes de la Croix (1687-1730) werd in staat gesteld om **Oldenhof** in bezit te nemen dankzij een aantal erfenissen vooral van moederszijde.²⁶ Zijn vader heette Elias en zijn moeder Eva (van Droogenhorst). Na haar dood trouwde Elias de la Croix in 1714 met Catharina van Tarelink (ca. 1695-1743). Haar vader Jan van Tarelink had in 1710 **Nieuwerhoek** in Loenen gekocht. Haar schoonouders hadden in 1703 een huis aan het begin van de

Afb. 6. Oldenhof in 1730. (*Hollands Arcadia* door A. Rademaker)

Herengracht, nr. 40, tussen de Brouwersgracht en de Herenstraat, gekocht, dat tot 1800 in de familie vererfde. Zowel de Van Droogenhorsten als de Van Tarelincs waren als reders en kooplieden bepaald goed bij kas. Johannes de la Croix was in Amsterdam geboren en trad in 1711 in het huwelijk met Sara Jongh,²⁷ die hem een zoon en een dochter schonk. Het ging echter niet goed met het huwelijk ofschoon van grote ruzie niet gerept wordt in de relevante nogal uitvoerige stukken. In het voorjaar van 1719 vertrok Sara opeens: zonder voorafgaande ruzie weggelopen naar haar kwaadaardige moeder. Merkwaardigerwijs wordt er bij de afwikkeling van de kennelijk onvermijdelijke scheiding of bij die van de erfenis van Johannes in 1730²⁸ geen melding gemaakt van de kinderen. Vermoedelijk zijn zij reeds als kind overleden. De afrekening met zijn vrouw vond in 1723 plaats.²⁹

Afb. 7. De herberg Voetangel in 1730. (*Hollands Arcadia* door A. Rademaker)

De la Croix is verder ongehuwd gebleven en besteedde zijn energie aan het opwaarderen van de boerderijen in de omgeving van zijn buiten. Hij ging in het begin van de 20-er jaren van de 18de eeuw in de grondhandel omdat hij zag dat er nog steeds vraag was naar goed gelegen stukken grond om buitenplaatsen op te stichten. Hij kocht de grond van het ten oosten van **Kievitsheuvel** (dit buiten wordt later nog eens behandeld) gelegen **Meer en Hoef**³⁰ en wordt eveneens als eigenaar genoemd bij het nog oostelijker gelegen **De Hoop**.³¹ Van een aanleg van een buitenplaats kwam het echter niet meer, hij leende er wel geld voor in 1726,³² maar hij verhuurde **Meer en Hoef** in 1727-'28. Daarbij had hij geen gelukkige hand want zijn huurder was de chanteur Campo Weyerman, die zijn louche praktijken zou bekopen met levenslange gevangenstraf in de Gevangendoor in Den Haag. Natuurlijk kreeg De la Croix te maken met achterstalligheid van de huurbetalingen door Weyerman waarvoor hij de schout inschakelde.³³

In de meeste testamenten wordt veelal inzicht verschaft in de gezondheids-toestand van de erflater en die blijkt bij Johannes gaandeweg achteruit te zijn gegaan; 'ziekelyk van lichaam, gaande en staande, zijn verstand, redenen en memorie wel machtig en gebruikende';³⁴ ziekelyk van lighaem, doch over huys gaande en staande, oordeel en uytpraak magtig'.³⁵ Op 7 februari 1730 overleed hij.

Het bij **Oldenhof** horende land was in hoofdzaak wei- en hooiland en bracht door de lage ligging niet zo veel op. Vandaar dat later volgende eigenaren door exploitatie van een kolf- en een vinkenbaan – de herberg was vlakbij, (afb. 7) – extra inkomsten trachtten te verwerven.³⁶

Wellicht had Gerrit van Caspel, die vervolgens eigenaar werd van **Oldenhof**, dergelijke plannen, doch hij wist die, door zijn ontijdig overlijden, niet te verwezenlijken, maar heeft volstaan met verfraaiing van zijn nieuw verworven bezit. In 1742 wordt na het overlijden van Gerrit van Caspel het buiten in zijn boedelbeschrijving als volgt beschreven: 'hofstede met zijn Heeren- en boerenbehuyzingne mitsgaders beelden, piedestallen, ornamenten, sieraden en landerijen'.

In 1749 deed zijn zoon Sijmen nadat hij meerderjarig was geworden zijn geerfde buiten van de hand.³⁷ Later is er nog een schuithuis in de Holendrecht bijgebouwd en zo is het tot in het midden van de 19de eeuw gebleven toen het herenhuis is afgebroken, de tuinen zijn geëgaliseerd en alle luxe is uitgewist zodat nu niets meer herinnert aan wat eens was.

Dick Slebos

Abcoude, Januari 2009.

Noten

1 Deze vier buitens werden behandeld in *Jb. Nijfartlake* resp. 2001, 2006 en 1998.

2 *Ned. Patriciaat*.

3 HUA. Dorpsger. 10.

4 *Kroniek van Jacob Bicker Raye*, aant. II, blz. 279.

5 Elias, J.E. *De Vroedschap van Amsterdam*, I, blz. 504.

6 HUA. Dorpsger. nr. 20.

7 HUA. N.a. nr. 44.

8 *Jb. Nijfartlake* 2000, blz. 59; HUA. N.a. nr. 37.

9 HUA. Dorpsger. nr. 21.

10 HUA. Dorpsger. nr. 17.

11 HUA. N.a. nr. 49.

12 Id. id.

13 *Jb. Nijfartlake* 1988, blz. 34-35.

14 HUA. N.a. nr. 65.

- 15 HUA. N.a. nr. 75.
- 16 *Jb. Niftarlake* 2006, blz. 66-68, en 2005, blz. 46-47.
- 17 *Jb. Niftarlake* 1989, blz. 48-50.
- 18 *Jb. Niftarlake* 2000, blz. 58-59.
- 19 HUA. N.a. nr. 88-89.
- 20 HUA. N.a. nr. 602.
- 21 HUA. N.a. nr. 605.
- 22 HUA. N.a. nr. 49.
- 23 *Jb. Niftarlake* 2001, blz. 70.
- 24 HUA. Dorpsger. nr. 51.
- 25 HUA. Dorpsger. nr. 52.
- 26 HUA. Not. nr. 3.
- 27 Toegang 26. Inv. no. 509.
- 28 HUA. Not. nr. 3.
- 29 HUA. Not. nr. 4.
- 30 Zie 5.
- 31 Toegang nr. 26. Inv. nr. 6.
- 32 Zie 3.
- 33 *Jb. Niftarlake* 1999, blz. 69-70.
- 34 Toegang nr. 26. Inv. nr. 8.
- 35 HUA. Dorpsger. nr. 52.
- 36 Id. id.
- 37 RAU. Not. nr.13.

Lijst van eigenaren van Bergvliet

Mr. François Oosdorp	voor 1684-1706	Verkoop	
X Wilhelmina Schuiffhill	1706-'34	Benjamin Willijns	1825-'27
Schenking		Verkoop	
Mr. Matthijs van Son	1734-'43	Jan Janssen	
X Anna Maria Abo		X Johanna Christina Viruly	1827-'35
Verkoop		Verkoop	
Vele opvolgende eigenaren		Anna Geertruy Nobel,	1835-'53
Andries ten Cate	1801-'07	wed. Gerrit Brasz	
X Anna Maria van der Vogt		Verkoop	
Verkoop		Frederik Dirk Jacob	1853-'57
Christiaan Godlieb Pfeiffer	1807-'11	van Hierden	
Verkoop		Verkoop en afbraak Bergvliet	
Johannes Rahder	1811-'19	Jan Koekenbier	1857-'64
X Elisabeth Budding		X Petronella van Wees	
Verkoop			
Philip Anton Braun	1819-'25		

Zuylenburgh

Prominent in het dorp Oud-Zuilen ligt, recht tegenover de brug, het huis **Zuylenburgh**. Ondanks de opvallende ligging en de allure van het huis, was er tot voor kort nauwelijks iets bekend over dit pand. In opdracht van de huidige eigenaar heeft ondergetekende archiefonderzoek verricht, om het verleden van **Zuylenburgh** en haar bewoners uit de doeken te doen. Van dit onderzoek volgen hier de resultaten. De belangrijkste bron bleek het archief van slot **Zuylen** te zijn, dat zich in het Utrechts archief bevindt. Slot **Zuylen** was van 1665 tot 1952 eigendom van de familie van Tuyll van Serooskerken.¹ Deze familie bezat vroeger een zeer groot deel van Oud Zuilen, waaronder het terrein van **Zuylenburgh**, dat grensde aan het terrein van het slot. Het huidige huis is ook gebouwd door een Van Tuyll, en gedurende 190 jaar (van haar ruim 250 jaar durende bestaan) is het in bezit geweest van de familie Van Tuyll van Serooskerken, hoofdzakelijk als buitenverblijf dat meestentijds verhuurd werd. Vandaar dat dit huis relatief goed gedocumenteerd bleek.

In de doorzochte ‘Vechtstreek’ literatuur: Van der Aa, Christemeyer, Craandijk, Lutgers, Van Luttervelt, *Plaatsen aan de Vecht* en het wijkboek Utrecht werden geen gegevens aangetroffen. Bij onderzoek op internet wordt de valse hoop gewekt dat er vrij veel te vinden is over **Zuylenburgh**. Deze informatie betreft echter twee gelijknamige gebouwen. Ten eerste het versterkte huis aan de Langbroekerwetering in Overlangbroek, daar gelegen naast de kerk. Ten tweede het **Huis Ter Meer**, het verdwenen kasteel van Maarssen, dat in de 16de eeuw Zuylenburgh werd genoemd door de toenmalige eigenaar, Steven van Zuylen van Nijevelt. Bij Monumentenzorg is slechts een summiere beschrijving van het huis te vinden, die een datering van circa 1750 geeft.² Het recentelijk uitgekomen boek ‘Maarssen, geschiedenis en architectuur’ gaf enige informatie, echter alleen over de eigenaren in de tweede helft van de 18de eeuw.

Topografisch onderzoek

Bracht het literatuuronderzoek niet veel licht, onderzoek naar topografische kaarten en prenten leverde meer op. Een kaart van Balthasar Lobé uit circa 1650³ (afb. 1) toont het terrein rond slot **Zuylen**. De bezittingen van het slot zijn gemerkt met een letter. Het terrein waar **Zuylenburgh** op staat bevat geen

Afb. 1. Kasteel Zuylen met aan de Vecht het rechthuis, de kapel en enige huizen. Bij de brug over de Vecht tussen het jaagpad en de Dorpsstraat staat een nu verdwenen huis ten zuiden van de brug. Kaart van Balthasar Lobé ca. 1650 (HUA, kaartboek Zuilen, inv.nr. 283)

Afb. 2. Caerte van de Vrijheid der stad Utrecht uit 1696 (naar de situatie van 1539) door C. Specht.

letter, maar de tekst ‘Deze erven zijn alle erfpagt’. Te zien is dat er een vorm van bebouwing bestond nabij de brug, op de plek waar nu de straat of de tuin van **Zuylenburgh** is.

Op de kaart van C. Specht, *Caerte van de Vrijheid der stad Utrecht uit 1696 (naar de situatie van 1539)* (afb. 2) is te zien dat het perceel van **Zuylenburgh** geen bebou-

wing bevat en met bomen is omzoomd. Gezien een weggetje dat over dit perceel naar het slot loopt, is dat waarschijnlijk bezit van het kasteel.⁴ Deze kaart is getekend naar de situatie van 1539. Welke delen nog dateren uit die tijd of welke delen aangepast zijn in de versie van 1696 is niet met zekerheid vast te stellen. Op de kaart van Isaac Tirion uit 1757, 'Kaart van de stad Utrecht en van derzelver vrijheid' zijn enkele panden ingetekend langs de Dorpsstraat, maar is niet duidelijk of een van die panden op de plek staat van Zuylenburgh.⁵ De kaart lijkt over het algemeen niet heel nauwkeurig, een euvel dat meer 17de en 18de eeuwse kaarten van dit gebied vertonen. Die geven soms gebouwen niet of niet op de juiste plaats weer, geven soms een naam zonder bijbehorend gebouw of lijken dezelfde plek met meerdere namen aan te duiden.⁶

Een aantal prenten en tekeningen geven meer inzicht. Er bestaan daar diverse van met een zicht op Oud-Zuilen, waarbij **Zuylenburgh** echter, vanwege het gekozen zichtpunt van de maker en vanwege de aanwezigheid van lom-

Afb. 3. Gravure nr. 7 uit *De Zegepraalende Vecht* uit 1719 door Daniel Stoopendaal van het dorp Zuylen, met boven het rechthuis uitstekend het dak met schoorstenen van **Zuylenburgh**. (Part. coll.)

Afb. 4. Gravure van een zicht op Zuilen door Dirk Verrijk uit circa 1743 met twee schoorstenen van **Zuylenburgh** zichtbaar. (KHA, Atlas Munnichs van Kleef nr. 642)

merrijke bomen, niet geheel te zien is. Het *Dorp Zuilen* door Daniël Stoopen-
daal uit *De Zegepraalende Vecht* uit 1719⁷ (afb. 3)⁸ en een prent van Dirk Ver-
rijk (afb. 4) van circa 1743⁹ zijn vanuit ongeveer hetzelfde gezichtspunt
weergegeven. Aan de rechterzijde, ongeveer op de plaats waar het huis nu
staat maar meer naar achteren gelegen, is op allebei de prenten te zien dat
er twee schoorstenen boven de bomen uitsteken. Gezien de hoogte hiervan
moet al in 1719 op de plaats van **Zuylenburgh** een flink huis hebben gestaan,
dat wat verder van de weg af lag dan het huidige pand. Een vage aandui-
ding van het dak toont dat dit veel smaller was dan het huidige dak, dat im-
mers vier schoorstenen heeft. Het vermoeden rijst hierdoor dat het huidige
huis een verdubbeling is van het oude naar voren toe, waarover later meer.
In 1756 tekende een anonieme kunstenaar (wellicht J. Versteegh) Zuilen zowel
vanuit het noorden als vanuit het zuiden.¹⁰ Op het zicht vanuit het zuiden is
goed te zien dat er inmiddels vier schoorstenen op het dak staan. Dit kan er op
wijzen dat het huis tussen 1749 en '56 vergroot (of waarschijnlijker nog) nieuw
gebouwd is. Ook is er een prent van Dirk Verrijk, gedateerd tussen 1760 en
1780, waarop eveneens vier schoorstenen zichtbaar zijn.¹¹

Afb. 5. Zicht op Zuilen door Petrus Josephus Lutgers, 1835/ 36. Slechts een stukje van een schoorsteen en het dak van **Zuylenburgh** zijn zichtbaar. (HUA, nr. 200998)

Jan Bulthuis koos in 1788 een standpunt veel dichterbij de brug waarop het huis door de aanwezigheid van bomen nauwelijks te zien is.¹² Ten slotte heeft Lutgers een zicht op Zuilen vervaardigd in 1835-'36. Hierop is ter hoogte van **Zuylenburgh** een deel van een laag dak met een schoorsteen te zien, maar dit lijkt niet op andere prenten vanuit dezelfde hoek getekend (afb. 5).

Hoewel er niet één prent is waar **Zuylenburgh** in zijn geheel op staat, geven de schoorstenen die boven de bomen uitsteken op de diverse prenten een indruk van de plek en het formaat van het huis.

Oorsprong van het huis

Het is niet precies bekend wie **Zuylenburgh** bouwde of wanneer. Zoals hierboven beschreven is het aannemelijk dat er in 1719 al een flink huis op dezelfde plaats stond, maar kleiner dan het huidige – één kamer diep. Uitgebreid onderzoek in de Dorpsgerechten leverde diverse transporten van huizen op in de jaren 1720-'30, maar door de omschrijving van de panden is niet te zeggen of

het hier **Zuylenburgh** betreft. Er zijn meerdere huizen die ‘omtrent de brugge’ en bezuiden de pastorie liggen, een boomgaard hebben of ‘van voor de straat strekken tot aan de lande van de heer van Zuylen’. Het is wel opmerkelijk dat het huis in die tijd geen naam had. De aan de overzijde van de Vecht gelegen buitens **Geitestein** en **Groenhoven** worden al in 1729 met deze namen in aktes genoemd. Het is duidelijk: **Zuylenburgh** was nog geen buitenplaats.

In het onlangs verschenen *Maarsssen, geschiedenis en architectuur* wordt aangenomen dat in 1737 Willem Witsen, schepen van Zuylen en Swesereng, en Neeltje Dirkze eigenaar van het huis waren. Dit blijkt uit een testament waarin gesproken wordt over een huis met stalling en een bakkerij met winkel in het voorhuis.¹³ Tevens wijst een verkoopakte uit 1754 van de erven van Willem Witsen, op het feit dat hij destijds eigenaar was. Al twee jaar voor die verkoopakte lijkt het er, opmerkelijk genoeg, op dat het huis in bezit is van Jan van Tuyll van Serooskerken, die geboren was op slot **Zuylen**, dat van zijn vader was. Te lezen is namelijk in een akkoord tussen hem en de kerkmeesters van de hervormde kerk d.d. 8 mei 1752 dat het huis zijn eigendom was: *J. van Tuyll van Serooskerken, generaal majoor in dienst dezer lande als eigenaar van zekere huijssinge erve en tuin in de dorpe Zuylen naast de pastorie gelegen ten eene, en de kerkmeesters als opzicht van deselve pastorie met ... goetvinden van de heer Diderik vT vS, Ambagtsheer van Zuylen, geacoordeerd en geconvenierd namelijk:*

Dat het erf of thuijn, leggende regt achter of ten eijnde der thuijn van den heere Generaal voornoemd, ter breette van desschelven strekkende tot teegen den sloot van het bosch gelege van den heer van Zuylen aan, met de schutting, heggen of bomen daarop ... van nu af aan en voor altoos zal behoren en in vollen vrije eigendom verblijven aan den heere generaal van Tuyll van Serooskerken zijn succesoren of regthebbenden.

*Waartegen den heere generaal aangenomen doen maken een houten schutting om te strekken tot gemeensame scheidung van de pastorije en het erf hem heere generaal alsnu com-peterende zullende ...*¹⁴ Deze pastorie was het naast **Zuylenburgh** gelegen huis **Swaenevecht**.

Zuylenburgh, dat toen nog niet zo heette, was dus in 1752 van Jan van Tuyll. Daar Jan in 1753 voor de tweede keer zou trouwen, is het goed mogelijk dat hij dit huis kocht om zich met zijn gezin dicht bij zijn ouderlijk huis – **slot Zuylen** – te vestigen, of in ieder geval een mogelijkheid wilde hebben in de buurt van zijn familie te vertoeven. Pas in 1754 verschijnt echter de koopakte waarin de erfgenamen van Willem Witsen een ‘huijssinge met stal en bakkerij, gelegen in den dorpe van Zuylen, aan den brug, voor aan de rivier de Vecht, strekkende tot achter aan de gemeene straat toe, wesende erfpagtgoed van de heer Ormea here van Papendorp op de last van een jaarlijkse erfpagt van een dubbele spaansche pistolet van gouden species’ verkopen. Het bedrag van een ‘dubbele spaansche pistolet’, een gouden munt die vanaf de 16de eeuw in Nederland in

gebruik was, komt men ook later tegen, in een akte van 1804. De bakkerij zou Jan van Tuyll in 1764 verkopen aan Jan Barreveld.¹⁵ Van Tuyll bezat overigens nog enkele huizen in de buurt van zijn pand. Zo is er een leenbrief van het huis **Oudegein** in 1754 ten behoeve van Jan van Tuyll van 'twee cameran met boomgaard, strekkende voor van de straat tot agter aan de lande van de heer van Zuylen, daar zuidwaarts Wermer Croese en de pastorie woning noordwaarts gelegen zijn.¹⁶

Gezien het feit dat Jan Maximiliaan zeer gefortuneerd was, is het waarschijnlijk dat hij het eenbeukige huis kocht en dit verdubbelde, om zijn gezin met vijf kleine kinderen in te huisvesten. Er zijn enkele, echter niet geheel overtuigende, aanwijzingen om aan te nemen dat het eenbeukige huis naar voren toe vergroot werd, een aannname die gedaan werd naar aanleiding van de plek van het huis op de diverse prenten en het aantal schoorstenen, zoals eerder beschreven. Zo is er ongeveer halverwege de noorder-zijgevel een scheidslin te zien met aan weerszijden een verschillend soort baksteen. Ook is de tussenmuur in de suite op de begane grond relatief dik, en die zou daarom de oude buitenmuur kunnen zijn. De kelder bestaat uit meerdere ruimtes (waarvan een met een puntgave waterkelder) die in leeftijd niet gelijk zijn wat blijkt uit de verschillende balkconstructies. Geen van de kelderruimtes bevat gewelven, iets wat in de 17de eeuw voorkomt. Het lijkt er dan ook op dat de kelders 18de eeuws zijn, maar wel uit verschillende perioden dateren. Aan de kapconstructie is niets te zien van een eventuele uitbreiding. De kap is er in één keer opgezet en ook de bouw van de vier schoorstenen is op identieke wijze gebeurd. Er is dus geen 100% zekerheid over de bouw van het huis: het is ofwel naar voren toe verdubbeld en bij die verbouwing van een nieuwe kap voorzien, ofwel het is in één keer opgebouwd, maar dan wel ongetwijfeld op de restanten van een eerder, kleiner huis dat op deze plaats stond.

Opvallend zijn de bijzondere goothaken aan de zij- en achtergevels. Deze komen voor op alle panden die eens bij het slot (of de familie van het slot) hebben behoord. Zij zijn onder andere ook bij het verderop gelegen **Zuylenveld** – ook ooit bezit van de Van Tuylls – te zien en aan de muren van slot **Zuylen** zelf.

Hoe het ook zij, na de uitbreiding of nieuwbouw van het huis stond er een solide geheel, direct op de klei zonder funderingspalen en op een lichte verhoging gebouwd, met zware gemetselde kelders die zelfs bij een hoge waterstand van de Vecht geen druppel water binnenlieten.

Het ruim bemeten huis van circa 16 bij 16 meter telt op de begane grond rechts een kamer-en-suite, met een plafondblijst en deurprofielen die uit circa 1730 stammen. Links bevindt zich een voorkamer met een schouw uit 1740-'50 die gedecoreerd is met rocaillemotieven. Dan volgt een fraai trappenhuis dat naar de kelders en de eerste verdieping leidt. De zijanten van de trap naar de kel-

Afb. 6. Decoratie van de traptreden uit ca. 1730. (Foto auteur)

der toe zijn niet bewerkt, terwijl de decoratie naar de eerste verdieping toe aanzienlijk luxer is uitgevoerd (zie afb. 6). Hierachter bevindt zich de keuken, die oorspronkelijk een dienkeuken was. Een ruime, twee meter brede gang loopt door het midden van het huis. De trap leidt naar de verdieping met zes forse kamers waarboven een grote zolder met vier dienstbodekamers. De uitvoering van het huis is solide en niet overdadig. De plafonds zijn gedecoreerd met eenvoudig stucwerk en in de gang liggen marmeren tegels, waaronder een oudere rode plavuizenvloer ligt.

Jan Maximiliaan van Tuyll van Serooskerken (1710-'62)

Jan Maximiliaan van Tuyll van Serooskerken was geboren op **slot Zuylen** als vijfde van de tien kinderen van Reinoud Gerard van Tuyll en Isabella Agneta Hoeufft. Zijn oudere broer Diederik was de vader van Belle van Zuylen.¹⁷ Jan Maximiliaan woonde te Utrecht en trouwde in 1739 met Ursulina Christina Reiniera van Reede van Amerongen met wie hij vijf kinderen kreeg: Frederik Christiaan Hendrik (1742-1805), Maria Catharina (1743-'93), Reijniera (1744-

'91), Anna Elisabeth Catharina/Christina (1745-1819) en Reinout Diederik (1746-'84). De kinderen zouden hun moeder nauwelijks leren kennen: begin november 1747 overleed zij. Een kleine vijf jaar later, op 13 september 1753, trouwde Jan voor de tweede keer, met de zeer vermogende Johanna Elisabeth de Geer. Bij dit huwelijk liet Jan huwelijkse voorwaarden opstellen, met daarin een beschrijving van meubelen, inboedel en huisraad.¹⁸ Even voor dit huwelijk had Jan het huis dat later **Zuylenburgh** zou heten gekocht. Zijn tweede vrouw was het jaar daarvoor weduwe geworden van Walter Senserff, bewindvoerder van de VOC te Rotterdam. Het paar nam zijn intrek in het door hen in 1754 gekochte paleiselijke huis **Huguetan** aan het Lange Voorhout in Den Haag, tegenwoordig de zetel van de Hoge Raad. In 1758 kwam Jan in bezit van de ridderhofstad **Vleuten** en twee jaar later kocht hij de heerlijkheid Heeze en Leende en Zesgehuchten in Noord-Brabant en ging wonen op het bijbehorende, van oorsprong 13de-eeuwse kasteel, waarvóór rond 1660 door Pieter Post een nieuw bijgebouw werd neergezet dat even later is verbouwd tot hoofdwooning. **Kasteel Heeze** is overigens sinds 1760 tot op de dag van vandaag in handen van de familie Van Tuyll van Serooskerken.

Het feit dat Jan dergelijke grote en kostbare huizen bezat, betekende dat hij niet vast op **Zuylenburgh** woonde. Hij zal het huis waarschijnlijk gebruikt hebben voor korte verblijven tijdens familiebezoeken. Lang heeft Jan niet kunnen wonen op kasteel **Heeze**. Na twee jaar, op 18 december 1762, overleed hij vrij plotseling toen hij op slot **Zuylen** was, met achterlating van vrouw en kinderen. Twee dochters waren inmiddels getrouwd: Oudste dochter Maria Catharina met Christiaan Frederik Anthony Karel, graaf Bentinck, heer van Varel en Knipharten en Reiniera met diens jongere broer, Johan Albert, graaf Bentinck. Christiaan was een van de drie voogden van de overige, minderjarige kinderen en was tevens door zijn huwelijk met Maria Catharina mede-erfgenaam. Twee andere voogden waren Jans twee oudste broers Diederik Jacob Van Tuyll en Hendrik Jacob van Tuyll, 'generaal majoor van de cavalerie ten diensten deeser landen en generaal adjudant van zijne hoogheid heer prince van Orange en Nassau'. Jans later zo beroemd geworden nicht, Belle van Zuylen, dochter van zijn broer Diederik die op slot **Zuylen** woonde, was intens verdrietig na het overlijden van haar geliefde oom Jan. Zij was daar kennelijk bij aanwezig geweest, want zij schreef naar aanleiding van zijn dood: 'Waarom gaan we niet dood zoals we geboren worden? Hoe heerlijk moet het niet zijn te sterven zonder doodsstrijd en pijn en eenvoudig uit te doven? ...'¹⁹ Op 23 december werd Jan in de kerk van Zuilen begraven.

In het testament van Jan van Tuyll staan zijn bezittingen vermeld. Naast onder andere de riddermatige hofstad in Vleuten, vele obligaties, aandelen in de bank van Engeland, Oost-Indische Compagnie van Engeland, de W.I.C.

te Amsterdam en Middelburg, renten op het stadhuis van Parijs e.d., wordt **Zuylenburgh** beschreven: *Een huys, erve en tuyn, mitsgaders (=bovendien) een ledig erf tegenover dezelve huysinge, staande en gelegen in Zuylen, strekkende voor van de straat tot agter tegen het bosch van den hooged welgeb heer van Zuilen, belend ten zuyden de pastorije huizing en ten noorden het volgend perceel, op het staatboek folio 1 gemeld getaxeerd bij schout en schepenen van Zuylen volgens acte daarvan zijnde, dato 3 maart 1763 op een somma van 11.000 gulden.* Tevens bezat Jan diverse panden in Zuilen, grenzend aan **Zuylenburgh** of de tuin.²⁰

In totaal liet Jan een geldbedrag van ruim 700.000 gulden na, een bedrag dat naar huidige maatstaven zo'n 70 miljoen euro zou zijn. Met aftrek van de koop-som van de heerlijkheid Heeze-Leende bleef f511.340,- over, wat verdeeld werd tussen de weduwe (zij kreeg de helft) en de erfgenamen, die de andere helft mochten delen. De kinderen kregen nog f100.000,- vergoeding van de aangekochte heerlijkheid en f5000,- voor inboedel, goud en zilverwerk, in totaal dus f360.670,-. Wie **Zuylenburgh** erfde, staat nergens vermeld. Uit een latere akte zou blijken dat zijn oudste zoon Frederik eigenaar zou worden van dat huis. Het kan zijn dat hij het huis uit de erfenis heeft gekocht van zijn erfdeel in geld. In een boedelscheiding staat uitgebreid de verdeling van de juwelen beschreven, en de beschrijving van de kleding van Jan van Tuyll, die voor 700 gulden gekocht werd door de Joodse bankier Boas.

Frederik Christiaan Hendrik van Tuyll van Serooskerken (1742-1805)

De eerste tijd na Jans' overlijden bleef in ieder geval weduwe Van Tuyll eigenares van het huis, wat blijkt uit rekeningen uit die tijd, gericht aan de weduwe van Tuyll. Zo stuurde loodgieter Molenaar aan haar een rekening *voor diverse werkzaamheden: 'nieuwe emmer in de pomp, in 't groote huys de pomp, in de kleijne keuken een nieuwe emmer daarin gemaakt, 18 cent; en in de grote keuken een nieuwe ... en een nieuwe bol in de pomp gemaakt, lekkage op 't groote huys gerepareerd.* Aan de kerk moest in deze jaren nog erfpacht betaald worden: *rekening 1762-1763: debet aan de kerkmeesters van Zuilen wegens 2 jaar erfpagt jaarlijks f 15-18ct.* Gezien het geringe bedrag lijkt het niet waarschijnlijk dat het hier gaat om erfpacht van het hele grondgebied, eerder van een klein deel.

De weduwe Van Tuyll bleef wonen op kasteel **Heeze**. Dit zou na haar overlijden overigens door een slechte onderlinge verstandhouding niet in handen komen van de oudste zoon Frederik, maar van de jongste, Reinout Diederik.²¹ Frederik werd wel eigenaar van het huis **Zuylenburgh**. De weduwe Van Tuyll haalde in het voorjaar van 1763 haar persoonlijke zaken uit het huis. Dit blijkt uit een rekening van 11 maart van dat jaar, waarin gefactureerd wordt voor 2,5 dag werk aan 'de kisten voor de schilderijen en het inpakken'. Daarna werd er wat opgeknapt aan het huis voor de nieuwe huurder: Hendrik Jacob van Tuyll, oom

Afb. 7. Nis op de eerste verdieping met stucwerk in Lodewijk XVI-stijl, circa 1680.
(Foto auteur)

en tevens voogd van de kinderen, die van 1 mei 1763 tot '67 voor 400 gulden per jaar het huis betrok. In 1765 en '66 werden wederom enkele zaken aan het huis veranderd en opgeknapt. Zo zijn er facturen, gericht aan de 'erven van Jan van Tuyll' uit die jaren waaruit blijkt dat er aan het huis, het koetshuis, de stal, de schutting, het hondenhok en het bakkershuis maandenlang diverse werkzaamheden zijn verricht: *aan de schutting en op 't groote huys, in 't groote huys aan een nieuwe pomp, planken in de goot leggen boven 't coetshuys, paardestal en bakkershuys.* Aan de trap werd dagenlang gewerkt (of de trap verfraaid werd of dat een nieuwe trap werd geplaatst, is niet duidelijk), evenals aan luiken en glasramen onder de trap. Tevens werden stenen uit de steenoven (1000 klein rood, 6 wagens savaarde, 900 drieklassoore, 200 kleine bleek) en eiken planken geleverd, werd een gat in de kelder gebroken en werden reparaties verricht aan de pomp en de straat, aan de mestbak, aan de schoorsteen en het dak, aan de stenen voet onder de trap en aan de asbak (vuilnisopslagplaats voor de gemeente, die jarenlang de grond hiervoor huurde van de eigenaar).²²

Dat Frederik ging wonen in zijn nieuwe bezit is niet waarschijnlijk. Hij was immers officier (vanaf 1785 kolonel-commandant) bij het regiment van de cavalerie van Van Tuyll. Het kan zijn dat hij het huis steeds verhuurde. In 1784 wordt namelijk Hermanus van Vianen, raadsordinaris aan het hof van Utrecht, als bewoner van het huis vermeld.²³ Wellicht is het tijdens zijn bewoning geweest, dat het huis verfraaid werd.

Afb. 8. Decoratie van de middenrisaliet met links en rechts een deel van de hanekam zichtbaar boven het venster (eigen foto).

Rond 1780 zijn namelijk diverse stucversieringen aangebracht in de dan heersende Lodewijk XVI stijl. Zo is op bijgaande foto de nis in de gang op de eerste verdieping te zien, gedecoreerd met een medaillon, strikken en guirlandes (afb. 7). Wellicht zijn toen ook de marmeren tegels in de gang gelegd. Deze zijn namelijk over een eerdere, roodplavuizen vloer, gelegd. Ook de decoratie aan de voorgevel, rond het raam boven de hoofdtoegang, is rond 1780 aangebracht. Achter de gesneden boog boven het venster in de middenrisaliet is duidelijk een deel van een hanekam te zien (de schuin gemetselde bakstenen boven het venster, zie afb. 8). Indien de raamdecoratie tijdens de bouw van het huis was aangebracht, zou men er zeker voor zorg gedragen hebben dat deze hanekam uit het zicht gebleven was.

De houten trap op de bel-etage is weer anders geornamenteerd dan het stucwerk in de gang daar en bevat zowel Lodewijk XV als Lodewijk XVI elementen, hetgeen op een datering rond 1760 duidt. Mogelijk is de trap bij de werkzaamheden in 1766 in **Zuylenburgh** geplaatst (afb. 6).

Cornelis Backer Hendriksz (1766-1819) en G.N. Laan (1785-1855)

In 1805 overleed Frederik van Tuyll. Vlak hiervoor moet hij **Zuylenburgh** verkocht hebben, klaarblijkelijk aan Anne Molenaar en Albert Verhoesen. Op 28

januari 1804 verkochten deze twee het pand namelijk aan jonkheer Cornelis Backer Hendriksz voor 13.700 gulden. In de koopakte werd het beschreven als *een buijtenplaats met zijne huijsinge en verder getimmerte, tuijn, bepooting en beplanting, item een koetshuis, stallinge, mitsgaders huisinge*. Een maand later verkocht Willem Nicolaas Pesters, heer van Cattenbroek aan Albertus Verhoesen ten behoeve van Backer een erfpagtcanon van een dubbele Spaansche pistolet *gaande uijt zeker erf geleegeen tot Zuijlen, omtrend de brugge, daar een huijzinge, kamer en stal op staat, daar de gemeene weg oostwaarts, de erfgenamen van Jan Sonisse zuidwaarts, 't Zandpad westwaarts en de gemeene weg na de brugge noordwaarts naast gelegen zijn, voor de somma van driehonderd gulden*.²⁴

In 1819 overleed jonkheer Backer. Zijn weduwe, Agnes Maria Dedel (1767-1827), en hun vier kinderen Jacoba Elisabeth, Henrik, Jacob Willem en Agnes Maria bleven nog zes jaar in het huis wonen. In 1825 werd het huis echter voor 8.600 gulden verkocht aan Gijsbert Nicolaas Laan, 'controleur directe belastingen, in- en uitgaande rechten en accijnzen te Breukelen'. Deze kocht: 1) *het huis Zuilenburg mitsgaders twee woningen, die thans bewoond worden door Jan van Dusschoten en Jan de Vries* [met verdere beschrijving omgrenzing], 2) *de stalling, koetshuis en andere woningen gequoteerd nr. 24, belendend ten zuiden en ten oosten aan de gemeene weg, ten westen aan het jaagpad en ten noorden aan het erf van den heer de Diaconier*, 3) *een aschbak, staande ten noorden van gemelde stal*.²⁵ In dit contract wordt voor het eerst de naam **Zuylenburgh** gebruikt.

In het koopcontract stond verder vermeld dat 'de drie woningen en de tuin' waren verhuurd tot 1 november en dat zowel de zonnestores als de winterluiken en het losse schot, alle gedeeltelijk in het perceel nr. 24 liggend, ook onder de koop vielen. Laan woonde hiervoor in Loenen, was twee jaar voor de aankoop van dit huis getrouwd en had kort voor de aankoop een dochter gekregen. Tijdens zijn Zuilense periode zouden nog twee kinderen geboren worden. Ook was hij gedurende vrijwel de gehele periode op **Zuylenburgh** lid van de Provinciale Staten van Utrecht.²⁶ Tijdens de jaren dat Laan het pand bewoonde, is er nieuw behang aangebracht; bij de restauratie in 2006 zijn onder de betengeling een aantal brieven en nota's van ontvangen belastingen uit 1832-'34 teruggevonden. Deze werden blijkbaar als opvulling gebruikt. Het is mogelijk dat Laan ook de ramen aan de voorzijde vervangen heeft. Deze daten, gezien de dunne middenstijl, uit circa 1830.

Laan verzocht in 1826 om verlegging van de straat voor zijn huis. Dit verzoek werd ingewilligd, maar zou in later jaren een paar keer tot problemen leiden over het eigendomsrecht van de weg tussen eigenaar en gemeente en kwesties over het onderhoud ervan. In de O.A.T. (Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels) van Zuilen in 1832, het jaar dat het kadaster werd ingevoerd, staat **Zuylenburgh** vermeld onder de kadastrale nummers A 144 (huis en plaats), 145 (plezier-

tuin) en 146 (tuin). Laan bezat tevens A 130-132, twee huizen en een deel van de weg. Later zijn deze kadastrale nummers enkele malen omgenummerd.

Johanna Maria van Tuyll van Serooskerken (1783-1847)

In de 17 jaar dat Laan op **Zuylenburgh** woonde steeg de waarde van het huis aanzienlijk: Op 29 april 1843 verkocht hij het huis namelijk voor 15.500 gulden aan Johanna Maria van Tuyll van Serooskerken, die hiervoor woonde op de buitenplaats **Vrijheidslust** in De Bilt. Zo' n 80 jaar na dato was het huis dus terug in handen van de familie Van Tuyll van Serooskerken.²⁷ Uit het koopcontract, verleden bij notaris François Ludolf Tissot van Patot, notaris in het arrondissement Utrecht, standplaats Maarssen, staat het pand als volgt beschreven: *De buitenplaats genaamd Zuijlenburg bestaande uit deszelfs kapitale dubbele heerenhuizinge met de daarbij aanwezige jalousien, en de spiegel voor de schoorsteen in de groote zijkamer staande, verder koetshuis en paardenstal, eenen grooten tuin met wandeling achter gemelde huizinge, en de zich daarin bevindende vruchtboomen en andere, broeijerij en menagerie, voorts acht ramen van de druivenkast, twee ramen van de bloemenbak en alle verdere losse ramen plat glas dat zich aldaar bevindt, benevens eene gemetselde aschbak staande ten noordoosten van het dorpschool en gelijk al de boomen en houtgewas welke verder om en op het gekochte staan en zich bevinden.*

In een andere notariële akte omtrent de verkoop wordt nog vermeld dat 'de aschbak tot 1 mei 1847 in huur van het gemeentebestuur blijft ad 13 gulden per jaar'. Tevens wordt hierin vermeld dat de koper verplicht is onderhoud aan de scheidingsmuur tussen de pastorie en de stenen wal aan de Vecht te doen verrichten.²⁸

Slechts vier jaar kon Johanna Maria genieten van haar verblijf in Zuilen. Zij overleed op 2 maart 1847 vrij onverwacht – ongehuwd en kinderloos – in Den Haag, waar zij tijdelijk verbleef, en liet **Zuylenburgh met tuin, stal en koetshuis en alle meubilair en andere goederen die zich daarin bevonden mogen worden op het ogenblik van mijn afsterven** na aan haar broer, Willem Reinoud baron van Tuyll van Serooskerken, generaal in Engelse dienst. Na haar overlijden werd een complete boedelbeschrijving gemaakt van al hetgeen zich op dat moment in huis **Zuylenburgh** bevond. De beschrijving geeft een beeld van een vrij aanzienlijke inboedel, waarvan de waarde ongeveer een kwart van die van het huis was. Zo bevonden zich in de 15 bij naam genoemde ruimtes naast gebruikelijke meubelen onder andere schilderijen kostbare boeken (f100,- voor een gevulde boekenkast), ivoren werkmandje (f24,-), veel porselein, zilver, kleden, kastjes, fauteuils en commodes. Verder waren er meer dan 200 servetten aanwezig, en blijkt dat textiel in die dagen een duur goed was. Een tafellaken kostte f4,-; evenveel als een fauteuil.

Willem Reinoud van Tuyll van Serooskerken (1777-1864)

Willem Reinoud zou niet gaan wonen op **Zuylenburgh**. Hij was een jaar eerder getrouwd met Maria Deutz van Assendelft en het – kinderloos gebleven – paar woonde in Engeland, waar Willem ('Sir William') vanaf 1804 carrière had gemaakt in het Engelse leger. In 1846, het jaar van zijn huwelijk, was hij generaal-majoor geworden, hierna luitenant-generaal en vanaf 1854 generaal. Aan het eind van zijn leven woonde hij tijdelijk in Den Haag, aan de Lange Houtstraat 2. Ongetwijfeld zal Willem Reinoud wel verbleven hebben op **Zuylenburgh**. In 1850 kocht hij in ieder geval voor 2000 gulden de drie arbeidershuisjes met tuin die ten noorden van **Zuylenburgh** liggen (sectie A 147 t/m 150) erbij. Willem Reinoud overleed in 1864.

In zijn testament had Willem Reinoud bepaald dat het hele vruchtgebruik van zijn erfenis alsmede de winst van zijn goederen en effecten zouden gaan naar zijn vrouw Maria, iets wat ook al tien jaar eerder in de huwelijkse voorwaarden was vastgelegd. Voorts legateerde hij zijn hele inboedel aan zijn vrouw, behalve de familieportretten, die na het eindigen van het vruchtgebruik naar slot Zuylen moesten. De ouderportretten moesten echter meteen naar zijn zuster, douairière Jacoba Elisabeth van der Capelle gaan. **Zuylenburgh**, omschreven als *huis, erve en tuin te Zuylen met de daartoe behorende gebouwen, genaamd Zuylenburgh*, alsmede de door hem aangekochte belendende twee huizen te Zuilen en hofstede **De Ham** te Vleuten, werden gelegateerd aan zijn neef Willem René, grootmeester bij Z.M. de koning.

Uit de verdere bedeling aan derden in zijn testament, blijkt dat Willem Reinoud een gulle man was, die goed aan zijn personeel dacht. Zijn dienstbodes en tuinman of hun weduwen/weduwaren kregen 200 gulden voor elk jaar dat zij in vaste dienst waren geweest, de arbeiders in vaste dienst te Zuilen ontvingen 50 gulden per dienstjaar.

Daarbij was hij blijkbaar nogal vrij in de godsdienstige leer, want hij schonk zowel aan de gereformeerde als aan de R.K. kerk: 1000 gulden aan de gereformeerde diaconieën van respectievelijk Den Haag, Westbroek, Zuilen en de R.K. diaconie armen van Zuilen en Maarssen. Verder schonk hij 9000 gulden aan de door hemzelf en zijn zuster opgerichte bewaarschool te Zuilen, plus het huis waarin de school was gevestigd. Een van de voorwaarden was wel dat de school op dezelfde voet door zou gaan, toegankelijk voor kinderen van alle gezindten.

Onder last van vruchtgebruik benoemde Willem Reinoud als erfgenamen voor de niet eerder benoemde zaken: voor 1/3 zijn zuster Jacoba Elisabeth, voor 1/3 de kinderen van zijn overleden broer Carel Emanuel en voor 1/3 de kinderen van zijn overleden broer Reinout Gerard.

Zijn lievelingsneef was duidelijk Willem René van Tuyll, de zoon van zijn broer Carel (de zoon van broer Reinout heette ook Willem René). Deze erfde immers niet alleen alle bovengenoemde onroerende goederen waaronder **Zuylenburgh**, maar werd tevens genoemd als opvolger van Willems vrouw, die als executeur testamentair benoemd was (samen met C. Oortman, cassier) indien zij zou komen te overlijden.

Willem René van Tuyll van Serooskerken (1813-'78) (afb. 9)

Ook al had Willem René **Zuylenburgh** geërfd, zijn tante Maria had zolang zij leefde het vruchtgebruik. Tot haar overlijden, in 1871 op huize **Rijngeest** te Oegstgeest, kon hij dus niet vrijelijk over het huis beschikken. Na de dood van Maria werd een verkoopacte opgemaakt waarin **Zuylenburgh** verkocht werd aan Willem René voor 17.000 gulden: *De buitenplaats genaamd Zuijlenburg met dubbele heerenhuizinge, stallingen, broeierij en verdere getimmerten, tuin, erf en grond, met de muur en schutting welke dienen tot afscheiding van den tuin der pastorie van de Hervormde Gemeente van Zuijlen, aan de rivier de Vecht, strekkende uit dezelve rivier de Vecht tot aan de eigendommen van den heer kooper en verder twee naast elkaar staande huizen met erven, grond, tuintje en weg, strekkende vooruit de Dorpsstraat tot aan den eigendom van den heere kooper, aldus de koopakte d.d. 26 juni 1872.*²⁹

Willem René verhuurde **Zuylenburgh**, wat blijkt uit de registers onroerende goederen.³⁰ Van 1872 tot en met mei '77 was de heer B. Langeveldt huurder, voor f560,- per jaar. In deze jaren werden er diverse timmer-, smids-, metsel-, loodgieters- en verfwerkzaamheden aan het huis verricht. Een jaar lang worden er geen huurinkomsten vermeld, maar in mei 1878 werd het weer verhuurd, echter nu voor het veel lagere bedrag van f175,- per half jaar. Tot en met mei 1891 bleef het huis verhuurd, waarbij alleen de naam van de huurder in 1886 bekend is. Die huurder was de weduwe van Daniel Boissevain, geboren Lütge, die het huis voor 250 gulden huurde.³¹ Van 1892 tot '98 was er geen sprake van verhuur en stond het huis vermoedelijk leeg.

Willem René had een groot bezit aan land opgebouwd, alleen al in de provincie Utrecht bezat hij ruim 500 ha. met wat daar op stond en ook in Wassenaar, Naaldwijk, 's Gravesande en Den Haag bezat hij onroerend goed. Op 29 oktober 1878 overleed hij op slot Zuylen. In de memorie van aangifte van de nalatenschap van Willem René staat onder nummer 6 van de onroerende goederen **Zuylenburgh** beschreven: *een buitenplaats genaamd Zuylenburgh gelegen onder de gemeente Zuilen in het dorp, bestaande uit huis, stal en koetshuis, terrein van vermaak, boomgaard, moestuin en schuur, tesaam groot 1 ha 37 are en 10 centiare waardig geschat met de daarop aanwezige boomen en ander houtgewas 14.000 gulden.*³²

Afb. 9. Willem René baron van Tuyll van Serooskerken, olieverf op doek, 148x118 cm. door Christoffel Bisschop (1828-1904) (coll. Stichting Slot Zuylen)

Zijn weduwe, Françoise Margaretha van Weede, had in 1883 haar testament laten op maken, waarin zij *al mijne onroerende goederen gelegen onder Zuylen, Westbroek en Utrecht*, waaronder **Zuylenburgh** legateerde aan een achterneef van haar man, Frederik Leopold Samuel Frans, oudste zoon van Frederik Christiaan Hendrik en vrouwe Henriette van Pallandt. Françoise stierf kinderloos op 27 januari 1899. In haar nalatenschap wordt **Zuylenburgh** voor het eerst als ‘**Groot Zuylenburgh**’ aangemerkt: *Het huis Groot Zuylenburgh met stal en koetshuis, plaats, tuin en verder aanbehoren*. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de bouw van villa ‘**Klein Zuylenburgh**’, eveneens in haar bezit. Dit huis was in 1860 door haar man aan de overkant van de straat gebouwd, naar men zegt als huisvesting voor zijn ongetrouwde zusters. In de lijst van haar onroerende goederen staat bij ieder huis vermeld dat het verhuurd is, met de naam van de huurder. Alleen bij **Groot Zuylenburgh** staat niets vermeld. Wellicht valt ook hier uit weer te concluderen dat het huis als zomerverblijf door de eigenaar gebruikt werd.

Zuylenburgh werd in de nalatenschap geschat op een bedrag van 8.800 gulden. De verdeling van de opbouw van deze prijs is interessant. Het blijkt dat het huis geschat werd op 4000 gulden, de grond op 3000 gulden en het hout op 1800 gulden!³³

Frederik Leopold Samuël Frans van Tuyll van Serooskerken (1858-1934) (afb. 10)

Neef Frederik L.S.F. erfde het huis na het overlijden van Françoise in 1899. Vrijwel direct verkocht hij enkele onderdelen van **Zuylenburgh**, te weten een deel van de moestuin (A 356) en de schuur (A 355). In datzelfde jaar werd een prachtige kadastrale tekening van Oud-Zuilen vervaardigd (afb. 11). Hierop is te zien dat een wandeling is ingetekend in de tuin, die op verschillende plaatsen direct naar het terrein van slot Zuilen loopt.³⁴

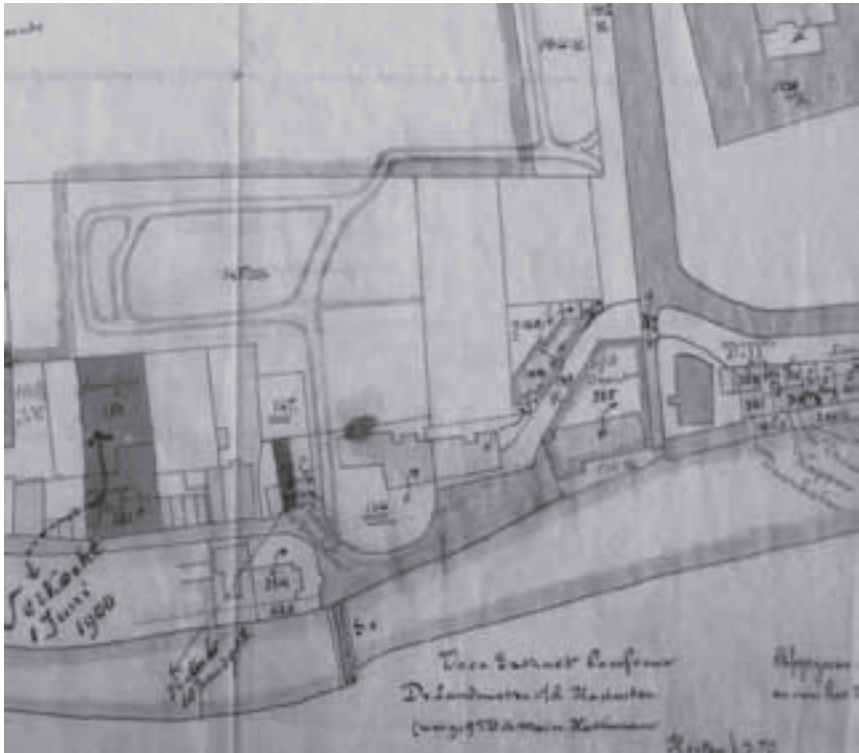
In 1902 zou Frederik de bewaarschool (A149) verkopen aan de 'Vereeniging tot Verzekering van het duurzaam bestaan der bewaarschool te Zuilen'.³⁵ Waarom de schenking van het huis aan de bewaarschool door Willem Reinoud niet door was gegaan, staat nergens vermeld. In datzelfde jaar waren er problemen over de grenzen van zijn perceel met de eigenaren van aanpalende percelen,

de gemeente en de kerk, en over het onderhoud van de walmuur langs de Vecht. Bij Raadsbesluit³⁶ werd bepaald dat Frederik van Tuyll het onderhoud van de houten beschoeiing op zich moest nemen en de gemeente Zuilen dat van de weg en de stenen walmuur. De gemeente mocht wel de oever als los- en laadruimte blijven gebruiken, als het uitzicht maar niet belemmerd werd. Frederik deed hierbij afstand van alle rechten op de grond bij de oever.³⁷

Dat Frederik in die tijd vaste bewoner van **Zuylenburgh** was, is niet waarschijnlijk. In ieder geval woonde hij van 1897 tot '99 in Almelo, wat blijkt uit zijn brievenboeken uit die periode.³⁸ Ook in 1903 woonde hij nog in Almelo waar hij het beroep van civiel ingenieur uitoefende, volgens de uittreksels uit de 'kadastrale leggers van Zuilen en Catharijne met betrekking

Afb. 10. Frederik Leopold Samuël Frans baron van Tuyll van Serooskerken, olieverf op doek, 82x66 cm. door Henriëtte Wilhelmina van Marken (1877-1940). (Coll. Stichting Slot Zuilen)

Afb. 11. Kadastrale kaart uit 1899 met ingetekende wandeling in de tuin van Zuylenburgh. (HUA, archief huis Zuilen, 330-3)

tot de bezittingen van de heren van Zuilen' uit 1903.³⁹ Hieruit blijkt ook dat een kadastrale omnummering in dit jaar plaats vond, waarbij A 144 (het huis **Zuylenburgh**) omgenummerd werd tot A 437.

Frederik werd in de jaren vlak na 1910 burgemeester van Zuilen. Hij kocht in die tijd (in 1914 en '16) onder meer zes huizen aan de Dorpsstraat. In 1919 verliet Frederik met zijn vrouw Johanna gravin Schimmelpenninck Zuilen. Johanna maakte een jaar later haar testament op. Hierin legateerde zij het levenslange vruchtgebruik van haar nalatenschap aan haar man. Hij heeft dit legaat na haar overlijden, in 1922, echter NIET aanvaard. Hij was inmiddels 'zonder woonplaats en reizende in het buitenland'. Bekend is dat hij aan astma leed en hiervoor diverse keren voor langere tijd in kuuroorden, o.a. Davos, verbleef.

Als enige erfgenaam had Johanna hun zoon Frederik Christiaan Constantijn benoemd. Bij de boedelscheiding na Johanna's overlijden, in 1922, werd bepaald dat haar man een aantal beschreven meubels, zilver, kachels, koffers, vier slaapkamerameublementen en dergelijke erfde, met een totale waarde van f32.500,-. Al het overige ging naar hun zoon F.C.C.⁴⁰

Zo'n anderhalf jaar na het overlijden van Johanna hertrouwde Frederik L.S.F. met jonkvrouwe Judith Calkoen. Aan het einde van zijn leven woonde hij in Italië. Daar overleed hij te Locarno in 1934, waarna hij werd begraven te Muralto. Blijkbaar was hij langere tijd voor zijn overlijden al ziek, want hij heeft diverse brieven nagelaten met daarin schetsontwerpen voor zijn graf en aanwijzingen over het verloop van de begrafenis.⁴¹

Frederik Christiaan Constantijn van Tuyll van Serooskerken (1886-1958) (afb. 12)

Frederik C.C. doorliep de Landbouwschool in Wageningen. Direct na zijn afstuderen, in 1910, werd hij benoemd tot secretaris in Westbroek en Achtienhoven, (volgens tegenstanders omdat zijn vader daar ambachtsheer en president kerkvoogd was). In 1913 werd hij burgemeester van Abcoude. In

1921, hij was inmiddels burgemeester van Zuilen en woonde op het slot dat hij huurde van zijn vader, kocht hij van zijn vader al diens bezittingen in Oud-Zuilen en alle heerlijke rechten. Ook **Zuylenburgh** staat vermeld in de lange rij van kadastrale nummers die verkocht werden. Vader Frederik vertrok in dat jaar naar het buitenland, maar bleef in gedachten en op papier betrokken bij de gang van zaken in Oud-Zuilen. Diverse brieven zijn bewaard waarin vader zijn zoon vragen stelt over de bedrijfsvoering en zijn hulp hierbij aanbiedt, wat niet altijd in dank aanvaard werd. Uit alles blijkt toen al de financiële druk om alle bezittingen in stand te houden.⁴² Deze druk werd blijkbaar op termijn te hoog; in 1951 besloot Frederik C.C. het slot en de tuin onder te brengen in een stichting.

Afb. 12. Frederik Christiaan Constantijn baron van Tuyll van Serooskerken. olieverf op doek, 66x56 cm. door Frans David Oerder (1867-1944). (coll. Stichting Slot Zuilen)

Afb. 13. Burgemeester O. Norbruis, zijn vrouw en vier van hun zes kinderen in de voorkamer op Zuylenburgh, rond 1939. V.l.n.r.: Emma, Jan, Jis, Dick, mevrouw Norbruis en op de achtergrond burgemeester Norbruis.

Frederik heeft **Zuylenburgh** steeds verhuurd; vanaf 1935 tot '53 aan de familie Norbruis. De huurprijs was bij aanvang van deze periode f800,- per jaar. Obbe Norbruis (1894-1970) was in deze jaren burgemeester van Zuilen. Hij was in 1935 met zijn familie uit Schoonebeek gekomen en startte zijn ambtelijk leven in Oud-Zuilen met **Zuylenburgh** als privé basis. Op bijgaande foto (afb. 13) is een deel van de familie Norbruis te zien, vermoedelijk in 1935 kort na de verhuizing. Aan het eenvoudige meubilair dat de familie meegenomen had uit het arme Drenthe, is goed te zien dat het beroep van burgemeester toen geen vetpot was.

Toen Oud-Zuilen in 1953 opging in de gemeente Maarssen verloor Norbruis zijn functie en verliet hij **Zuylenburgh**. Jaren later schreven hij en twee zoons hun herinneringen op aan het huis waar zij zo lang hadden gewoond (zie bijlage 2 en 3). In deze persoonlijke verhalen is onder andere een uitgebreide beschrijving van het huis te lezen:

‘Alles was groot: het huis, de schuur, de tuin en de daar aanwezige woudreuzen. Men stapte het huis niet binnen, maar men betrad het. Via de treden van de

stoep en de zware voordeur ging men de hal binnen. Wij noemden het de gang en dat was het ook, maar wel erg breed en lang, met een witmarmeren vloer en aan het eind de glazen tuindeuren. De eerste deur rechts naar de woonkamer, de eerste deur links naar “vaders kamer”, De woonkamer en suite met de salon daarachter. Samen vormden zij een ruimte die ’s winters nooit echt warm te stoken was (centrale verwarming ontbrak). Tegenover de salon, de keuken. Dit was oorspronkelijk een dienstkeuken geweest. Van hieruit een trapje naar de leveranciers ingang en vandaar weer een trapje naar de oorspronkelijke keuken. Deze lag onder de dienkeuken en maakte deel uit van het keldercomplex dat onder het gehele huis lag. Hier was vroeger gekookt op een gemetseld fornuis dat nog functioneerde. Wie naar de kelder ging moest nader preciseren naar welke kelder. Er was een kelder onder de huiskamer, hier werden blikken stampot en stukken vet opgeslagen om in geval van evacuatie de vluchtelingen te voeden. Later werd er antraciet in gestort en aardappelen. Een kelder onder “vaderskamer”. Hier werd een rek getimmerd om gasmaskers op te slaan. Later werden hier appels bewaard. Bij gebrek aan kisten werd de hele kelder vol gestort met appels. De kelder onder de salon was in twee delen gesplitst. Het voorste deel voor weckflessen. In het achterste deel van alles, onder andere Keulse potten met zuurkool en eieren in waterglas. In mei 1945 werden de wapens van Duitse militairen hier opgeslagen’. Verder is onder meer te lezen dat **Zuylenburgh** tijdens de Tweede Wereldoorlog in gebruik werd genomen door een NSB-burgemeester en na de oorlog door de Engelsen als kantoor. Of dat de bellen in elke kamer hun eigen toonhoogte hadden, zodat de geoefende oren van het personeel in de keuken hoorden in welke kamer men hen verwachtte. Ook wordt verhaald over de klokkestoel op het dak, die daar in 1936 van af viel toen de klok te hard werd geluid uit blijdschap vanwege de verlovings van prinses Juliana. Tientallen persoonlijke herinneringen, waaruit een grote liefde voor het huis en de jaren daarin gewoond blijkt.

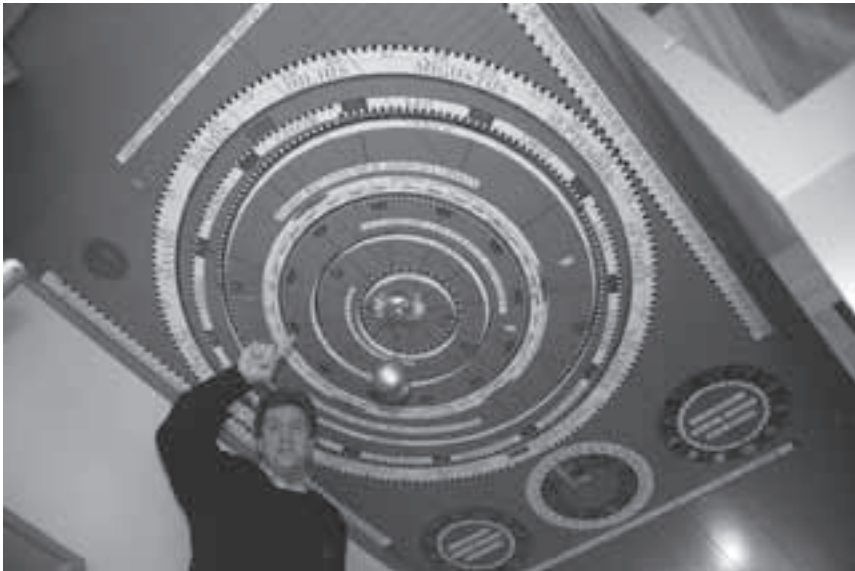
P. Bender

In 1960, twee jaar na zijn overlijden, werden de vele onroerend goed bezittingen van Frederik gelegateerd aan zijn vrouw, zes kinderen en twee kleinkinderen. **Zuylenburgh** behoorde hier vanzelfsprekend ook toe.⁴³ De erven verhuurden het huis tot 1981 en verkochten het een jaar later aan de heer P. Bender.⁴⁴ Hij heeft in het huis en het koetshuis enkele verbouwingen verricht waarvoor hij subsidie aanvraagde bij het ministerie van WVC, hetgeen hem niet verleend werd. Nadat Bender hiertegen in beroep was gegaan, heeft hij alsnog van de Provincie een subsidie à f26.732,- ontvangen.⁴⁵

*E.R. Degenaar (*1958) en L.A. Vrij (*1966)*

Veel deed Bender verder niet aan het huis. Toen de heer Degenaar en mevrouw Vrij het in 2005 kochten,⁴⁶ bevond het zich in sterk verwaarloosde staat. De grootscheepse restauratie duurde bijna twee jaar, waarbij het huis in zijn originele staat – met wat hedendaagse aanpassingen – werd teruggebracht. Deze restauratie, uitgevoerd door het Loenense aannemersbedrijf Verwoerd, werd in 2007 bekroond met de bronzen troffel, een prijs die de gemeente Maarsse jaarlijks uitreikt aan het meest zorgvuldig gerestaureerde pand binnen haar gemeentegrenzen. Een nieuw element dat de eigenaar – zelf fervent verzamelaar en kenner van o.a. Nederlandse en astronomische uurwerken – aanbracht, is een variant van het centrum gedeelte van het Eyse Eisinga planetarium in Franeker (afb. 14). Dit is gebouwd onder leiding van en door Piet de Ruiter, momenteel een der meest getalenteerde Nederlandse uurwerkmakers met een sterk gevoel voor de 18de eeuw, in samenwerking met Sjaak Lagerweij en Albert Hoogendoorn (firma Verwoerd).

De twee lantaarns aan weerszijden van de voordeur, bekroond met een koperen aarde- en een hemelbol, verwijzen hiernaar. De eigenaar heeft zelfs de naam van het huis aangepast en veranderd in ‘planetarium Zuylenburgh’.

Afb. 14. Het planetarium van Zuylenburgh, een variant op het middendeel van het Eyse Eisinga planetarium in Franeker. (Foto Jan J. van Dijk, Maarsse)

Afb. 15. **Zuylenburgh** anno 2009 met links het koetshuis en rechts het belendende **Swaenevecht**. (Foto auteur)

Zo is dit pand, ruim 250 jaar na haar bouw, weer in oude glorie hersteld en in staat ook de komende eeuwen te trotseren.

Drs. Juliette J.M.A.M. Jonker-Duynstee

2009

Literatuur

Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek Nederland 1851*, deel XIII, blz. 327

Christemeijer, J.B., *Het lustoord tussen Amstel en Grebbe, 1837*, I, blz. 98/99.

Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland met pen en potlood* deel 2, 1876, blz. 254.

Luttervelt, R. van, *De buitenplaatsen aan de Vecht*, Lochem 1948

Munnig Schmidt, E. en A.J.A.M. Lisman, *Plaatsen aan de Vecht en Angstel*, Alphen aan de Rijn 1997

Tromp, H. *Private country houses in The Netherlands*, Zwolle 1997

Herwaarden, G. van, *Buitenplaatsen*, Zwolle 1998

Heurneman, M. en B. van Santen, *De Utrechtse wijken-noordwest*, SPOU, z.j

Gaasbeek, F. (eindred.), *Maarsse, geschiedenis en architectuur*, SPOU, Zeist 2007

Bronnen:

Het Utrechts Archief

– archief slot Zuylen

- Dorpsgerechten Oud-Zuilen
 - Notariële archieven
 - Archief Ned.Hervormde kerk gemeente Zuilen
- Archief Maarssen

Met dank aan de heren C.Bloemendaal, A.J.A.M. Lisman, B. Visschedijk en E. Munnig Schmidt voor het delen van hun kennis.

Noten

- 1 Slot Zuylen was van 1617-56 in handen van Adam van Lokhorst. Zijn dochter, Anna Elisabeth, trouwde met Gerard van Reede, heer van Nederhorst, Kortenhoeft, Vreeland, Overmeer en Horstermeer. Hun dochter, eveneens Anna Elisabeth geheten, trouwde in 1665 met Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken, waardoor slot Zuylen in handen kwam van de familie Van Tuyll.
- 2 Monumentenzorg, d.d. 29-8-1984. Kad. Aanduiding MD103, objectnr MAA-34. "Gebouw met erf, circa 1750, neo classicisme. Herenhuis met erf aan de Vecht, aan de voorzijde door een hekwerkje van de straat gescheiden. In de siertuin voor het pand staan twee grote beuken en een eik. Links achter het pand staat het voormalig koetshuis (thans om te bouwen tot woonhuis). Het pand is aan twee zijden toegankelijk via een oprijlaan, die naar de ingang op de bel-étage leidt. Het pand is vierkant, heeft een rood pannendak afgeplat schilddak en is symmetrisch opgebouwd. Er is een brede geprofileerde kroonlijst, bakstenen hoekpilasters en een risalerend middendeel. In dit middengedeelte bevindt zich de ingang met geprofileerd deurkalf en een snijraam. Het geheel wordt omlijst door een pilasterstelling met hoofdstel. De omlijsting loopt door rond het daar bovengelegen venster en heeft een segmentboogvormige afsluiting met decoratief patroon. Op de bel-étage en de eerste verdieping zijn 6-ruits schuifvensters met luiken. De vensters van het souterrain zijn draaivensters met roeden en luiken. De dakkapel in het midden boven de kroonlijst heeft een 4-ruits draaivenster. Op de hoeken van het dak staan grote schoorstenen. In de linker zijgevel is een hoog 15-ruits schuifvenster. Het huis is van architectonische betekenis vanwege bouwtype en symmetrische voorgevel met omlijste deurvensterpartij en vanwege de bijzondere ligging in het dorpsgezicht."
- 3 Kaartboek Zuylen, HUA inv. nr. 283.
- 4 C. Specht, Caerte van de Vrijheid der stad Utrecht volgens decisie van den jare 1539, 1696, onder meer afgebeeld in M. Donkersloot-de Vrij, *De Vechtstreek*, Weesp 1985, blz. 86-87.
- 5 I. Tirion, Kaart van de stad Utrecht en derzelver vrijheid, 1757 (UBA, 64-32-44).
- 6 Struick, J.E.A.L., Zuilen, 1973.
- 7 Daniel Stoopendaal, 'Het Dorp ZUYLEN; en daer neven het (1) land- / huis van Juffr: du Pon.' 'Le Village de ZUYLEN avec (1) La maison de /Mademoiselle du Pon.' '7', 1710-1719, ets, HUA cat. nr. 201012. Vergelijk het dak en schoorstenen van Groenhoven (1) met die van Zuylenburgh, zij zijn zeer gelijkend.
- 8 Prent opgenomen in: *Jan de Beijer, 18de eeuwse gezichten van steden, dorpen en huizen*, deel II, drs. H. Romers, Alphen aan de Rijn 1994.
- 9 D. Verriek, Gezicht op Zuilen, KHA, Atlas Munnichs van Kleef nr. 642.
- 10 Anonieme kunstenaar (J. Versteegh?), 'het Dorp Suijlen 1756', grafiet, uit het zuiden, HUA cat. nr. 200995, uit het noorden cat. nr. 200996.
- 11 D. Verriek, 'Het Dorp Zuilen bij Utrecht', 1760-1780, pen en penseel, HUA, cat. nr. 200997.
- 12 Anonieme prent uit ca. 1788, afkomstig uit *Vaderlandsche gezichten / Tegenwoordige Staat der Ver-*

- eenigde Nederlanden*, uitgegeven in 1788. Op de titelpagina van de tiende prentenserie staat het jaartal 1788 vermeld: 'In den Jaare 1788 naar 't leven getekend door J. Bulthuis, en in 't koper gebracht door K.F. Bendorp, [...]'. De prent heeft aan de achterzijde een beschrijving van het dorp Kockengen (anoniem, 19de-eeuws handschrift). HUA cat. nr. 201002.
- 13 *Maarssen-geschiedenis en architectuur*; SPOU-uitgave 2008, blz. 167 (HUA, NA U178a6-31/2).
 - 14 Dit akkoord is ook geregistreerd, op 5 juni 1752: HUA, Dorpsgerechten, toegang 49, inv. nr. 2460 (1731-1766), folio 108 v.
 - 15 HUA, 242-A 3, acte nr. 70 '*huysinge, erve en grond, geappropriert tot bakkerye, met bakkersgereedschap op de hoek aan de Valbrugh*'.
 - 16 HUA, Dorpsgerechten, toegang 49, inv.nr. 2460.
 - 17 Diederik woonde op slot Zuylen en voltooide in 1752 een grootscheepse verbouwing aan het slot naar ontwerp van Jacob Marot, waarbij het grimmige verdedigingskasteel verbouwd werd tot een modern, bewoonbaar geheel. Als oudste zoon bezat hij het leeuwendeel aan land en goederen. Alleen al in Oud-Zuilen waren dit, naast het slot, alle landerijen onder Zuilen gelegen tussen de Vecht en de Groeneweg, van de Clop tot aan de Westbroekse watermolen, het gerechtshuis, de rechten van tol en visserij, diverse huizen in Zuilen, een steenoven, pannbakkerij en twee tichelarijen, veel bouwland en houtgewas.
 - 18 HUA, Archief slot Zuylen, inv. nr. 1272. Een inboedellijst zit hier echter, ondanks de vermelding, niet bij.
 - 19 Dubois, P.H. en S., *Zonder vaandel, biografie Belle van Zuylen*, Amsterdam 1993, blz. 110.
 - 20 HUA, Archief slot Zuylen, inv. nr. 1272.
 - 21 Ibidem, inv. nr. 1268. De oudste zoon Frederik, ook wel 'dolle Frits' genoemd, kon het blijkbaar niet goed vinden met zijn stiefmoeder Johanna Elisabeth, die na de dood van Jan Maximiliaan op Kasteel Heeze bleef wonen. Toen zij een brief van Frederik aan een vriend onder ogen kreeg met daarin de tekst: '*Quand la vieille folle sera morte on dansera au chateau!*' (Als die ouwe zottin dood is zal er op het kasteel gedanst worden!), heeft ze hem woedend onterfd. Coppens, T. in Museumtijdschrift VITRINE zomer 1998. Johanna was blijkbaar wel erg gesteld op de jongste vier kinderen uit het eerste huwelijk van haar man en hun kinderen; in haar testament van 1766 bedeedde zij ze met bedragen vanaf 100.000 gulden en meer, haar huis in Den Haag en de heerlijkheid Heeze. Zelfs Frits erfde nog 150.000 gulden ...
 - 22 HUA, Archief slot Zuylen, inv. nr 1272.
 - 23 Deze informatie komt van de heer C. Bloemendaal uit Maarssen, die dit wel opgetekend heeft ten tijde van een vroeger onderzoek, maar helaas zonder bronvermelding. Ik heb het niet terug kunnen vinden.
 - 24 HUA, Archief slot Zuylen, inv. nr. 36. De erfpacht situatie rond dit gebied moet nog verder uitgezocht worden. In 1754 moest erfpacht betaald worden aan Ormea, here van Papendorp, nu, in 1804 wordt gesproken over een betaling aan de heer van Cattenbroek.
 - 25 Deze asbak werd ook al in 1750 genoemd in de overdracht van vruchtgebruik van de twee genoemde huisjes. Deze waren, met de asbak, toen eigendom van de kerk. Dorpsgerechten, inv. nr. 2460, folio 95. Een asbak was een bekend verschijnsel in die tijd. Het was een vuilopslagplaats waar men de as uit de kachels en afval kon storten. Dit afval werd vaak een paar keer per jaar bij opbod verkocht aan boeren, die het als mest voor hun land gebruikten.
 - 26 *Jaarboekje Nederlands Patriciaat*, 75ste jaargang 1991, blz. 174.
 - 27 Johanna Maria was een dochter van Willem René, maarschalk van den lande Utrecht, die weer een zoon was van Diederik Jacob. Willem René en zijn vrouw, Johanna Catharina Fagel, kregen zeven kinderen: Diederik Jacob (1772), Hendrik (1773), Carel Emmanuel (1775), Willem Rein-

- oud (1777), Jacoba Elisabeth (1781), Johanna Maria (1783) en Reinoud Gerard (1786). HUA, toegang 76, inv. nr. 1091.
- 28 Ibidem.
- 29 HUA, Archief Slot Zuylen, inv. nr. 36.
- 30 Ibidem, inv. nr. 191, 187, 188.
- 31 Ibidem, inv. nr. 294.
- 32 Ibidem, inv. nr. 1238.
- 33 Ibidem, inv. nr. 1238.
- 34 ibidem, inv. nr. 330.
- 35 Ibidem, inv. nr. 98.
- 36 Nr. 32 van 21 augustus 1902.
- 37 Ibidem, inv. nr. 296.
- 38 Ibidem, inv. nr. 1352.
- 39 Ibidem, inv. nr. 288.
- 40 Op slot Zuylen verleden, in tegenwoordigheid van D.M. Plomp en D.Schroor, notaris G.James te Maarssen, ibidem, inv.nr. 1360.
- 41 HUA, ibidem.
- 42 Ibidem, inv. nr. 8.
- 43 Acte verleden bij notaris A.M Brouwer te Utrecht, d.d. 27 januari 1960.
- 44 Koopcontract verleden op 22 september 1982 bij notaris G.H. van Empel te Utrecht. Verkopende erfgenamen waren: Hans Georg Inundat als lasthebber van: Frederik Leopold Samuel Frans, Willem René Albert, Everard Constantijn Marie, Johanna Wilhelmina, Henriette Françoise Margaretha, Brigitte Barbara Renée en Agnes, allen Van Tuyll van Serooskerken.
- 45 Archief gemeente Maarssen, I-853.3.
- 46 Acte verleden bij notaris A. Buma te Amsterdam d.d. 9 januari 2006. In 1991 had een kadastrale omnummering plaatsgevonden van D 103 naar D 183.

Bijlage 1 Lijst van eigenaren Zuylenburgh

- 1737-'52 Willem Witsen, schepen van Zuilen en Swesereng en Neeltje Dirkze
- 1752-'63 Jan Maximiliaan van Tuyll van Serooskerken (1710-'62), generaal majoor ten diensten dezer lande. Waarde in 1763 getaxeerd op 11.000 gulden
- 1763-1801 Frederik Christiaan Hendrik Van Tuyll van Serooskerken (1742-1805), zoon, via vererving.
- 1784 bewoner: Hermanus van Vianen (1712-1791), raadsordinaris aan het hof van Utrecht
- 1804 Anne Molenaar en Albertus Verhoesen.
- 1804-'25 Jhr Cornelis Backer Hendriksz, na zijn overlijden in 1819 zijn vrouw Agnes Maria Dedel en vier kinderen. Koopt het huis voor f13.700,-.
- 1825-'43 G.N. Laan, controleur (ontvanger der directe belastingen te Utrecht) wonende te Zuilen, koopt het huis voor f8.600,-.
- 1843-'47 Johanna Maria vTvS (1783-1847). Koopt het huis voor f15.500,- via haar gemachtigde, Jacob Gerard van Nes, lid van de Tweede kamer der Staten Generaal en ridder van de Nederlandse Leeuw.
- 1847-'64 Willem Reinoud baron vTvS, 'generaal in Engelschen dienst' (1777-1864), door vererving van zijn zuster Johanna Maria.

- In 1850 koopt W.R de drie naast gelegen arbeidershuisjes met tuin, sectie A 147 t/m 150 voor f2000,- erbij.
- 1865-'78 Willem René baron van vTvS (1813-'78) 'grootmeester van het huis des Konings', door vererving van zijn kinderloos gestorven oom. Van 1864 tot aan haar overlijden in 1871 had de weduwe van Willem Reinoud, baronesse Maria Deutz van Assendelft het vruchtgebruik van Zuylenburg. In 1872 werd Zuylenburgh en twee ernaast liggende huizen alsnog door hem gekocht voor f17.000,-. Na zijn overlijden in 1878 wordt het huis geschat op 14.000 gulden.
- 1872-'77 huurder: B. Langeveldt-Barus voor f530,- per jaar.
- 1878-'99 weduwe van Willem René, Françoise Margaretha van Weede (1823-'99), wonende op slot Zuylen.
- 1899-1921 Frederik Leopold Samuel Frans baron vTvS, ingenieur (1858-1934), achterneef, via vererving. Erfde ook slot Zuylen.
- 1905 huurder: Dhr Eekhout
- 1911 huurder: M.A. Plomp
- 1921-'58 Frederik Christiaan Constantijn baron vTvS (1886-1958), zoon van Frederik Leopold, opperkamerheer van H.M. de Koningin. Hij woonde op slot Zuylen. Bracht dit in 1951 onder in de Stichting slot Zuylen.
- 1935 huurder: dominee Bootsma, legerpredikant
- 1935-'53 huurder: O. Norbruis, burgemeester van Oud-Zuilen
- 1953-'81 huurder: familie Schuit
- 1958-'82 erven van F.C.C. van Tuyll van Serooskerken
- 1982 -2005 Peter Bender
- 2005 - Engelbertus Rudolf Degenaar en Louise Alexandra Vrij

Bijlage 2 Bespiegelingen van Dick Norbruis (1930-2005) die van 1935 tot 1953 woonde op 'Groot Zuylenburg'

Het dorpje Zuilen kende in 1935 alles. De adel zetelde in het kasteel, de geestelijkheid in de pastorie, de magistraat in 'Groot Zuylenburg' en de bourgeoisie in 'Klein Zuylenburg', de lijfeigenen woonden met de kleine middenstanders samen in de dorpsstraat in het 'Rechthuis' woonde een boer. De bewoners van het grote huis worden gerekend tot de heersende klasse en aanvankelijk gedroeg men zich tegenover ons als tegenover de kasteelheren. Toen we er pas woonden nam men voor ons, de zonen van de burgemeester de pet af en mompelden 'dag jonker'.

Groot Zuylenburg

'Alles was groot: het huis, de schuur, de tuin en de daar aanwezige woudreuzen. Men stapte het huis niet binnen, maar men betrad het. Via de treden van de stoep en de zware voordeur ging men de hal binnen. Wij noemden het de gang en dat was het ook, maar wel erg breed en lang, met een witmarmeren vloer en aan het eind de glazen tuindeuren. De eerste deur rechts naar de woonkamer, de eerste deur links naar "vaders kamer", De woonkamer en suite met de salon daarachter. Samen vormden zij een ruimte die 's winters nooit echt warm te stoken was (centrale verwarming ontbrak). Tegenover de salon, de keuken. Dit was oorspronkelijk een dienstkeuken geweest. Van hieruit een trapje naar de leveranciers ingang en vandaar weer een trapje naar de oorspronkelijke keuken. Deze

lag onder de dienkeuken en maakte deel uit van het keldercomplex dat zonder het gehele huis lag. Hier was vroeger gekookt op een gemetseld fornuis dat nog functioneerde. Wie naar de kelder ging moest nader preciseren naar welke kelder. Er was een kelder onder de huiskamer, hier werden bliken stampot en stukken vet opgeslagen om in geval van evacuatie de vluchtelingen te voeden. Later werd er antraciet in gestort en aardappelen. Een kelder onder "vaderskamer". Hier werd een rek getimmerd om gasmaskers op te slaan. Later werden hier appels bewaard. Bij gebrek aan kisten werd de hele kelder vol gestort met appels. De kelder onder de salon was in twee delen gesplitst. Het voorste deel voor weckflessen. In het achterste deel van alles, onder andere Keulse potten met zuurkool en eieren in waterglas. In mei 1945 werden de wapens van Duitse militairen hier opgeslagen.

Iedere kelder had een zware deur met een sleutel van stevig formaat. Het patroon met de lege gang waarop de kamers uitkwamen deed zich niet alleen voor in de kelders en gelijkvloers, maar ook op de eerste verdieping. Hier kwamen zes kamers op de gang uit, de zevende deur gaf toegang naar de zoldertrap. Meer nog dan de kelder bood de zolder gelegenheid om te fantaseren. De vier afgetimmerde meidenkamers waren nog wel zakelijk, maar in de donkere nissen achter de rookkanalen waren geheimen verborgen. In het midden van de zolderruimte was een houten platform getimmerd en van hieraf ging de trap naar een zolderluik dat met twee haakjes was vastgezet. Als dit luik was opgelicht kon je je op het dak hijsen en was het uitzicht groots. Het bouwwerk naast het huis noemden we "de schuur". De kubieke inhoud was groter dan dat van vier arbeidershuisjes. Beneden was er ruimte voor enkele rijtuigen en was er een stal voor vier paarden. De verdieping was in drie gedeelten gesplitst. Er was een tuigkamer, een grote hooizolder vanwaar men met een trapje de lager gelegen voorzolder boven de paardenstal bereikte. De tuin was L vormig, een hectare groot en gemarkeerd door vijf woudreuzen. Het dwarse deel van de L liep evenwijdig aan de Dorpsstraat tot achter de bakkerij van Lamfers.' 'De eerste rantsoening in oorlogstijd betrof de brandstoffen. De toewijzing werd afgeleid van het verbruik in het voorafgaande jaar. Hierover moest de leverancier dus informatie verschaffen. Nu was 1939-1940 een strenge winter geweest en er was veel verstookt. We hadden in Groot Zuylenburg vijf kachels; de Juncker & Ruh in de woonkamer, een haard in de salon die nooit goed warm te krijgen was, een Salamander in de keuken, een Salamander in de studeerkamer en een Godin in vaderskamer. De Juncker & Ruh en haard waren fijnproevers, die alleen antraciet konden verdragen. Door het ontbreken van c.v. was het niet mogelijk het huis vorstvrij te houden en door de brandstofrantsoening werd dit probleem vergroot. De eerste activiteiten in de badkamer bij strenge vorst dan ook uit het breken van het washandje en een gat plassen in de bevroren w.c. De keukenkachel verteerde alle brandstof maar werd in de vooroorlogse jaren vooral met coles gestookt. Het rendement van deze kachel was hoog, omdat die midden in de keuken stond. De kachelpijp die ettelijke meters lang was, was met ijzerdraad opgehangen. Ter plaatse waar hij in het rookkanaal verdween kon je hem met de hand aanraken zonder je te branden, maar dan moest je als klein kind wel klimmen, eerst op het aanrecht, vandaar op de ombouw van de kraan, een houten kastje, vandaar op de ombouw van de trap naar de leveranciers ingang. In de herfst van 1940 arriveerde een schip met turf. Dat ging nog buiten de rantsoening om. De lading werd aan de dorpsbewoners verkocht en een zeer aanzienlijk deel kwam bij ons in de schuur. Vlak achter de schuur stond een enorme kastanjeboom. Die werd in de oorlog geveld. Het hout werd opgestookt.'

'Dolle dinsdag was de dag van de geruchten. NSB-ers vluchtten, sommige Duitsers ook. Het verzet kwam in actie. Er werden kopspijkers gestrooid en brandbommen geplaatst. In een nabijgelegen dorp was een burgermeester door de Duitsers gefusilleerd. Toen kwam de Ortskommandant bij ons op bezoek, samen met een Nederlands sprekend figuur. Vader kreeg de opdracht om sabotage te voorkomen. Bij hun gesprek hadden ze hem gerustgesteld: "Es ist hier nicht so schlimm Herr Bürgermeister". Vader vroeg Baron van Tuyll om raad. Diens advies was; "Weg wezen". Vader verdween op de fiets. Evenals andere avonden werd een radio van zolder gehaald om naar Radio Oranje te

luisteren. Voor alle zekerheid zat mijn broer Hessel boven op wacht. De uitzending was nog maar net begonnen of Hessel riep naar beneden: "De Duitsers zijn terug". Mijn beide broers, die in de omgeving ondergedoken zaten, vluchtten snel weg en ik bracht de radio naar de geheime bergplaats op zolder. Er werd gebeld. Er volgde een verhoor, ze probeerden te weten te komen waar mijn vader was. Wij wisten het niet. Hij belde ons later op en bleek ergens in Zuilen te zijn. Mijn moeder en ik sliepen de eerstvolgende nacht bij de familie Van Tuyl. We sloten Groot Zuilenburg af. Mijn ouders vertrokken kort daarop naar familie elders in Nederland. Ik bleef in Zuilen. Eerst bij de familie Van der Wilt die er de molens beheerde, later bij de familie Lamfers (bakkerij). Groot Zuilenburg kort na ons vertrek in beslag genomen door een NSB burgemeester met trawanten'.

Bespiegeling van Hessel Norbruis (1922-2006) die van 1935 tot 1949 woonde op Groot Zuilenburg'

De 'ondergrondsen' begonnen de Duitsers hoe langer hoe meer dwars te zitten. Om de bewegingen van Duitse troepen te hinderen werden op de wegen zo nu en dan kopspijkers gestrooid. Zo kwam dan op een dag een Duitse officier op het gemeentehuis met de opdracht dat de burgemeester moest zorgen dat de wegen vrij bleven. Vader zei toen: "Hoe moet ik dat doen, moet ik met een bezem de straat schoonmaken? Met welk recht vraagt u dat van mij? Waarop de Duitser zijn pistool trok en zei: "Wir haben nur ein Recht" en vertrok. Vanaf die tijd was vader zeer bedacht op zijn veiligheid en belde regelmatig naar huis als hij weg was." Zo ook op de dag waarover mijn broer Dick heeft geschreven. Ik vluchtte die dag weg, heb nog een dag verborgen gezeten in een kuil in de tuin. Daarna op verschillende adressen in Zuilen, waaronder een stal boven de koeien.

Toen kwam de bevrijding. Groot Zuilenburg stond verlaten. Het Militair Gezag verbood ons om in huis te gaan. Immers het was bewoond geweest door een NSB burgemeester. Dus konden we, met mijn ouders, er niet in. De Engelsen arriveerden in Zuilen. De C-Company van Kings Own Yorkshire Rifle Regiment. Een kapitein kwam naar voren en liep naar mij toe. 'Do you speak English', 'Yes sir'. Hij: 'I need some interpreters' Ik: 'I am your interpreter'. De kapitein vroeg mij; 'I need an office' Ik wees hem op Groot Zuilenburg, dus namen we ons huis weer in bezit. In mijn studeerkamer kwam het Office. Vader en moeder kwamen weer thuis.

De Engelsen bleven in Zuilen, omdat daar alle Duitse troepen ontwapend moesten worden. Ook moesten ze ondervraagd worden om uit te kunnen maken of het oorlogsmisdadigers waren. Tegenover ons huis aan de overkant van de Vecht was een park. Daar verbleven de Duitsers. Duitse officieren werden ontwapend in onze voortuin. De wapens werden opgeborgen in de 'wijnkelder'. De grote sleutel werd door de sergeant majoor opgeborgen. Schildwachten liepen dag en nacht om de gevangenkampen, maar ook rondom ons huis.

Bijlage 3 Notities van O. Norbruis (1894-1970), burgemeester, bewoner van Groot Zuilenburg van 1935-1954

Het was in de mooiste tijd van het jaar dat we ons Zuilens verblijf betrokken, 15 juli.

Een verhuizer uit Schoonebeek bracht alles in een dag over en kon toen samen met stoffeerdere, die reeds vooraf waren gegaan om gordijnen op te hangen en veel vloerbedekking aan te brengen, alles voorlopig een plaats geven. Zelf gingen we met een voor dit doel gehuurd autobuše waarin we met ons acht zielen hadden plaatsgenomen, terwijl de nodige handbagage en een paar rijwielen tevens met de bus konden worden meegenomen. Bij het verlaten van onze ambtswoning in Schoonebeek lieten wij naast vele kostbare herinneringen en vele in de loop der jaren verkregen vrienden nog

Afb. 16. Burgemeester Norbruis (links) en zijn vrouw (rechts) en hun huishoudster begin jaren 1960. (Coll. O. Norbruis)

node de tuin achter, die op mijn eigen aanwijzingen aangelegd, nu zijn veelzijdige vruchtbaarheid bewees. Appels en peren in vele variëteiten er waren er zelfs die drie tot vier soorten op eenzelfde stam droegen, pruimen, frambozen en rode, witte en zwarte bessen. Alles moesten we achterlaten voor mijn nog niet benoemde opvolger zonder ook maar een enkel boompje of struikje in het vizier te hebben in de tuin van Groot Zuylenburgh.

Toen Groot Zuylenburgh werd gebouwd en met de erbij behorende gronden werd afgepaald, vond dit als volgt plaats. Vrijwel het gehele gebied van het dorp Zuilen behoorde tot de bezittingen van het kasteel. De bouwer van het huis nu had als generaal dienst gedaan in het Engelsche leger en wilde bij het einde van zijn dienstverband weer in Zuilen wonen. Volgens mijn zegsman scheen deze baron van Tuyll meer liberale denkbeelden te hebben omhelsd dan zijn familie en tijdgenoten die het Huis te Zuylen bewoonden. Hij bouwde toen voor zich tegenover de brug een woning in de open ruimte tussen Swanen-Vecht en de huisjes aan de Dorpsstraat, terwijl naast het huis een koetshuis met paardenstallen werd ingevuld. Bij dit huis behoorde in den aanvang al de grond welke achter het huis en de Dorpsstraat was gelegen ten diepte van ongeveer meter. Terwijl het huis zelf op sterk verhoogd terrein werd gesticht en de kelders zo voortreffelijk waren gemetseld dat bij het hoogste waterpeil in de Vecht geen druppel water binnen kwam, liep de tuin naar het oosten en westen geleidelijk af. Zwaar hout, eiken en beuken, maakte op ons zelf en ook later op vele bezoekers een diepe indruk. Eén van de eiken kon men met vijf man nauwelijks omarmen. Langs de sloot welke de grens

met het aan het kasteel behorende Sterrenbos uitmaakte was zwaar opgaand hout geplant met eiken hakhout eronder. Het geheel was daardoor vrij en wel beschut. In het noordwestelijke deel stond als afsluiting een zware prachtige linde met eronder een bankje op twee hardstenen voetjes. Deze linde stond zeker op een verhoging van ongeveer anderhalve meter en vormde als het ware een natuurlijk plafond om te worden benut als spreekplaats, wanneer voor bepaalde doeleinden, conferenties zouden worden gehouden in de grote ruime vlakte welke er voor lag geheel met esdoorn omzoomd. Onder deze linde trof ik dikwijls mijn kinderen met hun meest intieme vrienden en veel later verbleven zij daar onder het geboomte overdag veel, om in de open lucht en in volkomen rust en stilte te studeren. Deze plek van de tuin kreeg daardoor later in ons gezin de naam 'het college'. Sinds de oorlog was dit plekje van zijn glans beroofd door het vandalisme der NSB-ers. Terwijl wij steeds het nodige beleid hadden getoond bij het verzamelen van brandhout in de brandstoffenloze tijd van de oorlog en in overleg met de eigenaar slechts zulke bomen werden geveld die in de toekomst toch zouden moeten verdwijnen, of die wegens misgewas zouden moeten verdwijnen zaagden de 'landwachters' die als lijfwacht van hun 'hauptmann' het huis mede bewoonden de hiervoor beschreven prachtige linde af. De ergernis was extra groot toe later bleek dat ze nog te lui waren geweest om het hout voor de kachelbrandhaard in gereedheid te brengen. Gelukkig had de natuur buiten onze opzet toch nog weer meegewerkt aan enig herstel. In het begin van de oorlog had Baron van Tuyll in overleg met mij een kleine loopgraaf laten maken, waarin wij bij luchtaanvallen een schuilplaats zouden kunnen bieden aan de kindertjes der kleuterschool van het oude dorp. Een plank over de scheidingsloot bood toegang tot mijn tuin en op honderd meter afstand van het schooltje zouden de kleintjes dan eventueel een veiliger plekje kunnen vinden. Gelukkig is de schuilplaats nimmer gebruikt. Intussen was het vrij verse hout waarmee de loopgraaf was gebouwd in enkele jaren uitgegroeid tot een bosje dat tenminste enige opvulling gaf na de ontluistering.

Groot Zuylenburgh was oorspronkelijk uit een zeer ruime beurs gebouwd en de bewoners hadden zich niet hoeven te bekrimpen tijdens de bewoning. Voor stal- zowel als voor huispersoneel waren goede slaappleatsen ingericht, zodat de paarden een even voortreffelijke zorg bij nacht en dag hebben genoten als de bewoners en hun gasten.

In alle vertrekken vonden wij bellentrekkers welke op de gang met bellen waren verbonden. Elke bel had een eigen toonhoogte en als het personeel in de goede andere tijd dus enigszins muzikaal van gehoor is geweest hoorde men in de grote statige keuken terstond van welke kamer het signaal was gegeven dat om assistentie vroeg. Een zware bel aan de voordeur overstemde al de andere schelgeluiden en eindelijk was boven op het dak nog een klokje aangebracht, dat op welluidende wijze het gehele personeel bijeen riep, ook uit de verste hoeken van de boomgaard, die noordelijk van de tuin gelegen oorspronkelijk bij Groot Zuylenburgh had behoord. Een enkele maal werd aan het klokkentouw getrokken als we gasten hadden en de kinderen op het etensuur nog niet allen binnen waren. Ook toen de verloving van de kroonprinses bekend werd en overal de klokken luidden, stemde ons dienstmeisje op enthousiaste wijze in met de blijdschap van ons volk. Op de brug dansten getrouwde vrouwen terwijl het middaguur nog niet was aangebroken. Het klokje van Groot-Zuylenburgh werd dusdanig in de blijdschap betrokken dat het oude klokkenstoeltje het begaf met als gevolg dat de klok van het hoge dak af naar beneden viel. Gelukkig niet op de grote hardstenen trap voor het huis, maar in het grasveld ervoor. Natuurlijk werd dit ouderdomsgebrek in de revisie genomen en pronkte ons klokje weer spoedig op het huis. Het mocht daarvan mee jubelen in de feestvreugde van het Koninklijke huwelijk en bleef de trots van het huis tot de Duitsers met vele torenklokken ook dit ons zo lief geworden klokje kwamen stelen om er bommen of granaten van te gieten. Zij die bewust de oorlog 14-18 hadden meegemaakt en wisten hoe in die periode bijvoorbeeld in België overal de ijzeren hekken voor de huizen waren weg gesloopt, bevreesdde de inleveringsplicht niet zo. Wij waren dan ook blij dat Groot-Zuylenburgh deze volkomen ontluistering

bespaard bleef. Bovendien hadden de hekken in oorlogstijd een dubbelfunctie. Was in vreedestijd het zware hekwerk met een tweetal dubbele inrijhekken een vrijwaring van honden en hield het de niet altijd even beleefde straatjeugd op afstand, in oorlogstijd sloten wij steeds de draaihekken af om een vóórwaarschuwing te hebben tegen onwelkome bezoekers. Immers het krakend geluid van de hekken kondigde altijd een paar seconden van te voren aan dat er zou worden gebeld. We merkten ook dat een bezoek aan de tuin achter werd gebracht omdat onze waakzame viervoeter Cito steeds aansloeg als bij avond het piepend geluid van het hek bij ons doordrong.

Voor hen die het huis hebben gekend in de tijd dat het door ons werd bewoond wil ik nog even de gelegenheid te baat nemen om vast te leggen hoe het huis in normale tijd werd benut. Het spreekt vanzelf dat in oorlogstijd noodgedwongen ook wij ons beperkingen moesten opleggen al zou het alleen zijn uit gebrek aan brandstoffen. Ik wil dan het huis met mijn lezers doorwandelen als of ze nu voor het eerst bij mij op bezoek komen. Wellicht dat een herinnering aan een en ander ook bij hen in beginsel nog weer even prettige voorstellingen oproept als dit bij mij doet. Bij een eerste bezoek heeft vrijwel iedereen de gewoonte, tenminste als dit bezoek te voren is aangekondigd, te trachten een goede indruk te maken. Wij deden dit door speciale visites te ontvangen in de achterkamer van de suite. Deze strekte zich over de gehele diepte van het huis uit, waardoor elke kamer ongeveer 7,5 meter diep was bij een breedte van ruim 7 meter. Na zich halverwege van zijn garderobe te hebben ontdaan, bracht het meisje dat open deed de gasten aan het einde van de gang. Daar werd men meestal door een van ons tweeën of soms ook door ons beiden begroet. Velen van mijn bezoekers spreken dan dikwijls reeds hun respect uit voor de grootse entree, welke zulk een corridor maakte, die naast de eigen breedte van twee meter, door een riant trappenhuis werd onderbroken. Een brede trap met zeer prettige opstap leidde naar de verdieping, halverwege door een plafond onderbroken, terwijl naar de toiletten een trap naar beneden leidde. De statige tik van 'pake syn klok' op de gang klonk in de ruime gewelven als om vertrouwen te wekken bij diegenen die uit ruimtevrees zich niet behaaglijk zouden gevoelen. De kapstok welke we tegenover de trap in een gewelfde nis hadden gehangen bood altijd ruim gelegenheid voor het afleggen van jassen en hoeden, omdat moeder de regel had ingevoerd dat de kinderen van een staande grote ijzeren ophang gelegenheid gebruik maakten. Vooral werd er ook op gelet dat de paraplustandaards trouw werden benut om het bevuilen van de geheel marmeren gang te voorkomen. Trad men de deur van de salon binnen dan deed de aanwezige ruimte voor beide partijen weldadig aan. De bezoekers kregen een welkome gelegenheid zich te oriënteren als ze werden aangediend en de bewoners hadden ook dan nog volop gelegenheid hun gasten welkom te heten en allen rustig op hun gemak te stellen. Een ruim bankstel nog aangevuld met een paar crapauds en een paar kleinere stoelen was midden in de kamer geplaatst, zodat men een gelegenheid had een ieder een plaats aan te bieden naar keuze, waarmee ik bedoel dat men meer dicht bij de haard zeer spoedig kon bijkomen als de winterse koude in de gang de kleumerige figuren reeds op zware proef hadden gesteld, of dat men knus in de grote bank wilde plaatsnemen om te duidelijker te doen uitkomen dat men als pas verloofd paar zich of elkaar kwam voorstellen in het grote huis achter de hekken. De kamer was in lichtgrijze tint geschilderd. De prachtige porseleinen deurknoppen op de onderscheidene deuren, spreken van een romantisch verleden. De ramen aan de achterzijde van het huis gaven een volle aanblik op de diepe tuin waarbij steeds een ieder opviel hoe de groene en de bruine beuk in kleurenpracht wedijverden met de twee eeuwen oude eik, die midden in de tuin zich als een koning liet gelden. Geheel op de oostgrens van ons perceel stond een dichte rij van kaarsrechte eiken met hakhout eronder om ons te beschermen tegen de noordooster koude en in de meest zuidoostelijke hoek van de tuin was een pittoresk bosje aangelegd. Hier fleurden en geurden de frambozenstruik aan de randen en kon men een in het groen verscholen hazelnoot wegpikken met de gedachte, dat de overigens vruchtenloze tuin toch nog wat bekooring had.

Nog eens Bos(ch) – en – Hoven

In het jaarboek 2007 staat een artikel over een bijzondere zonnewijzer, die ooit op de Haarlemse buitenplaats **Bos(ch)-en-Hoven** stond. Later werd de zonnewijzer aangetroffen op de buitenplaats **Heemstede** in Houten.

De schrijver van dat artikel en het onderhavige bezocht eerder dit jaar Honolulu op het eiland Oahu in de Hawaii archipel, voorheen de Sandwich eilanden genoemd. Lord Sandwich was de man die Captain Cook financierde voor zijn ontdekkingsreizen naar de Stille Zuidzee of Pacific Ocean. Cook ontdekte de Hawaii eilanden wat hij bij zijn tweede bezoek met de dood moest bekopen omdat hij door de Polynesiërs vermoord werd.

Op de laatste dag van schrijvers bezoek bezocht hij het museum van de Honolulu Academy of Arts. Hij trof daar tot zijn grote verbazing een Nederlands 18de eeuws wijnglas aan met daarop gegraveerd het net door hem beschreven huis tussen bomen met de naam ‘Bos en Hoven’ (afb. 1).

Het is het enige wijnglas in hun collectie. Het dateert uit ca. 1730 en toont het huis zoals het er na de verbouwing door Jacob Alewijn Ghijsen uitzag met de boven het dak uitstekende lichtkoepel boven het trappenhuis. Vóór het huis staat een koets met een paard ervoor achter de spijlen van een hek dat langs de straat in de zichtas van het huis stond en rechts nog een koets.

Zoals in het vorige artikel was te lezen is het huis rond 1922 afgebroken, of juist, is de ruïne van het waarschijnlijk in brand gestoken huis toen opgeruimd. De inboedel was reeds geveild waarbij het glas waarschijnlijk via de kunsthandel in handen is gekomen van mevrouw Cook, geen relatie van de kapitein. Zij was de maecenas, die het geld voor het museumgebouw van de Honolulu Academy of Arts heeft geschonken en daarbij 4000 kunstvoorwerpen uit de hele wereld om het gebouw aan te kleden. Dat was in 1925. In 1927 is het museum open gegaan. Het heeft qua stijl wat weg van het Haags gemeente museum, dat uit dezelfde tijd dateert, maar is wat kleiner.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2008

Afb. 1. Gegraveerd wijnglas met afbeelding van de buitenplaats Bos-en-Hoven te Haarlem, ca. 1730. Voor het huis, achter het spijlenhek langs de weg, staat een koets met een paard en nog een koets. Aan de achterzijde zijn slechts bomen gegraveerd. 22 cm hoog. (Coll. Honolulu Academy of Arts, nr. HAA 5806.1)

Het raadsel van de dakpanbeschoeiingen in de Vechtstreek

Introductie

In 2006 liet de gemeente Maarssen een inspectie uitvoeren naar de staat van onderhoud van de beschoeiing langs de Vecht, in het bijzonder langs het Zandpad en de Zandweg – het tracé van het voormalige jaagpad. Na vele jaren onvoldoende aandacht aan onderhoud dreigt de constructie het op veel plaatsen te begeven. Hier en daar komt de sloof waarop de pannen zijn gestapeld boven water uit, die derhalve inrot. Ook door wortels van op de oever groeiende bomen en struiken en vooral door overbelasting van de oever heeft de beschoeiing veel te lijden (afb. 1). De dakpanbeschoeiing is op zich doeltreffend en geeft ruimte aan allerlei leven; maar hoewel de levensduur van pannen vele malen groter is dan de goedkopere en voor de hand liggende alternatieven (vlechtschermen, palen met dekplaten, of met opgeklampte houten schotten), wil de betreffende gemeentelijke afdeling de pannen het liefst vervangen door zo'n goedkopere maar veel minder duurzame oplossing. Ondanks deze bezwaren heeft de gemeente Maarssen recent op twee plaatsen (Wilhelminaweg en in Oud Zuilen) de oorspronkelijke pannenbeschoeiing door een nieuwe vervangen. Een zeer te prijzen initiatief, maar er blijven vraagtekens waarom de houten sloof boven het waterpeil is aangelegd.

Een en ander was reden dit onderwerp nader te onderzoeken. Dit initiatief past in een breder onderzoek naar de geschiedenis van het jaagpad en wordt mede ondersteund door het Cultuurplatform Vechtstreek. Lezers worden van harte uitgenodigd hun informatie over dit onderwerp met schrijvers dezès te delen. De eerste resultaten van het onderzoek worden hier gepresenteerd waarbij nog enige vragen te beantwoorden blijven.

Karakteristiek voor de Vechtstreek?

Indien beschoeiingen met op hun kant geplaatste, gestapelde dakpannen inderdaad karakteristiek zijn voor de (zuidelijke?) Vechtstreek, zijn zij het behouden waard. Om dat goed te onderbouwen, dient meer bekend te worden over het hoe en waarom van deze vorm van oeverbekleding: wat is hun nut en oorsprong, komen die inderdaad vooral in de zuidelijke Vechtstreek voor en wat is de cultuurhistorische betekenis?

Afb. 1. Beschoeiing langs het jaagpad in Maarssen (ter hoogte van Doornburgh). (Foto auteurs)

Waar komen dakpanbeschoeiingen voor?

De indruk is dat beschoeiingen met gestapelde dakpannen vooral voorkomen langs steile oevers, in het bijzonder langs de oostoever van de zuidelijke Vecht tussen Fort de Klop en Nieuwersluis. Dat is in mindere mate het geval tussen Nieuwersluis en Vreeland en slechts incidenteel langs de westoever, waar de Straatweg aan de Vecht grenst, bij bruggen e.a. waterwerken en langs waterpartijen op buitenplaatsen (**Slot Zuylen**) en langs scheislotten (de Vliet, bij **Herteveld**). Buiten de Vechtstreek zijn ons geen dakpanbeschoeiingen bekend.

Constructie en aantallen

De pannenbeschoeiing bestaat uit een fundering van een op palen rustende sloof of dekbalk waarop doorgaans 3 tot 5 lagen pannen op hun kant zijn gestapeld, veelal afgedekt met cement of door een deksloof. Uitgaande van de meest gangbare, Oud-Hollandse pan gaan er per laag ca. 35 pannen in een strekkende meter, dus gemiddeld ruim 100 pannen per meter. Op het traject van Oud Zuilen naar Nieuwersluis zijn dan 1,5 à 2 miljoen dakpannen gebruikt. Met de andere voorkomens zullen ca. 2 miljoen dakpannen verwerkt

Afb. 2. Cromwijck, huis en steenfabriek liggen aan het jaagpad (let op de rolpalen). Op deze tekening van Lutgers (1857) is geen spoor van een beschoeiing met dakpannen te bekennen.

zijn. De sloof ligt nu op veel plaatsen boven water en is sterk ingerot, waardoor de constructie het begeeft. Aangezien de houdbaarheid van een houten sloof onder water vele malen groter is dan boven water, ligt het voor de hand dat deze oorspronkelijk onder water heeft gelegen en dat het Vechtpeil sindsdien met 25 à 30 cm is verlaagd.

Voorkomen steen- en pannenbakkerijen

Omdat de belangrijkste grondstoffen (klei en turf) op korte afstand in ruime mate aanwezig waren, had de zuidelijke Vechtstreek vanaf de 16de eeuw een groot aantal steen- en pannenbakkerijen (afb. 2). Een relatie tussen deze industrie en het gebruik van dakpannen in beschoeiingen ligt dus voor de hand. De vraag is of voor de verwerking in beschoeiingen nieuwe, speciaal gebakken pannen werden gebruikt of de 2de keus, cq. misbaksels?

Misbaksels, hergebruik of nieuw?

Het gangbare verhaal is dat de beschoeiingen zijn gemaakt van afgekeurde pannen. Maar de pannenindustrie was kleinschalig, de marge klein en de maatvoering van de Oud-Hollandse pan luisterde niet erg nauw. Het is onwaarschijnlijk

dat 2 miljoen misbaksels zijn geproduceerd: daarmee zou die industrie niet levensvatbaar zijn geweest.

Als de beschoeiingen werkelijk gemaakt zijn van ‘tweede keus’, kunnen ook pannen zijn hergebruikt die vrijkwamen bij het vervangen van een bestaand pannendak. Dan is het de vraag of 2de hands pannen wel lang genoeg meegaan om zo’n kostbare investering te rechtvaardigen. Ze worden immers niet voor niets vervangen – en leveren als puin ook nog wat op (zie hieronder). Hergebruik vooronderstelt ook dat in de Vechtstreek op grote schaal pannen als dakbedekking zijn gebruikt. Maar in tegenstelling tot de stad – waar rond 1600 vanwege brandgevaar een einde kwam aan het gebruik van riet of ander organisch, brandbaar materiaal als dakbedekking – bleef riet op het platteland nog lang (tot wanneer?) de belangrijkste dakbedekking.

Het meest voor de hand liggend is dat vooral nieuwe dakpannen zijn gebruikt; een beeld dat door inspectie in het veld wordt bevestigd. Om in de zuidelijke Vechtstreek zo’n kostbare beschoeiing langs het hele jaagpad aan te leggen, moeten zwaarwegende motieven hebben gegolden. Maar waarom dan niet ook in de noordelijke Vechtstreek? De eeuwige strijd tussen Holland en Utrecht?

Wanneer werd de dakpanbeschoeiing langs het jaagpad aangelegd en waarom?

Kennelijk werden – en worden – naast elkaar verschillende vormen van oeverbescherming gebruikt. Indien de interpretatie van de prenten uit *De Zegepraalende Vecht* juist is (zie hieronder), kwam in de 18de eeuw dakpanstapelings voor in ongeveer hetzelfde deel van de Vecht als nu, zij het dat in de 18de eeuw herkenbare dakpanbeschoeiingen vrijwel niet langs het jaagpad voorkwamen. Het feit dat zij daar nu juist wel over grote lengtes voorkomen, duidt er op dat het massale gebruik van later datum is, en, mogelijk uit de tweede helft 19de eeuw stamt. Misschien moet de verklaring gezocht worden in het voordeel van een dakpanbeschoeiing boven de tot dan toe gangbare niet-verharde oever, namelijk een veel betere bescherming tegen afkalven door golfslag, terwijl de oever tevens geschikt is voor een zwaardere belasting. Deze voordelen passen naadloos bij de ontwikkelingen van het transport over zowel water als de weg zoals zich dat vanaf die periode ontwikkelde. Met name de opkomst van de gemotoriseerde scheepvaart – rond 1870 voeren jaarlijks zo’n 10.000 schepen over de Vecht – en de opkomst van het wegverkeer zullen versteviging van de oevers noodzakelijk gemaakt hebben. De aanleg van dakpanbeschoeiingen komt tegemoet aan die noodzaak. Uit de prentbriefkaart van **Raadhoven** (afb. 3) blijkt dat de nu gemetselde kadewand van Maarssen tot in de dertiger jaren met pannen was beschoeid.

Afb. 3. Rond 1930 was de oever voor Raadhoven, Herengracht 20 in Maarssen nog met pannen beschoeid. (Foto part. Coll.)

Afb. 4. De oever van Zand- en jaagpad voor **Otterspoor**. *De Zegepraalende Vecht*, 1719. Let op de opmerkelijk lage, strakke, niet-verstevigde, goed onderhouden oever; de brug links lijkt verstevigd met gestapelde pannen.

Eigendom oevers en onderhoud

Vanaf de periode van de ontginning (begonnen rond het jaar 1000) is de ondergrond van de oever – vaak tot ca. 1 m in de Vecht – eigendom van de direct aanwonende grondeigenaar. Rond 1600 legden de Staten van Utrecht het jaagpad tussen Utrecht en Breukelen aan, dat in 1626 werd doorgetrokken tot Nieuwersluis en in 1628 tot de Hinderdam. Vanaf de aanleg van het jaagpad berustte het onderhoud bij enigerlei vorm van ‘overheid’; oorspronkelijk door middel van de verhoefslaging, later bij Rijkswaterstaat en vanaf 1996 bij het Hoogheemraadschap Amstel Gooi en Vecht.

Beschoeiingen op beeldmateriaal

De beste min of meer systematische afbeeldingen van de Vecht zijn te vinden in Stoopendaals *De Zegepraalende Vecht* (1719) en bij Lutgers’ *Gezigten aan de Rivier de Vecht* (tussen 1831 en ’74). Op Stoopendaals etsgravures zijn veel oevers afgebeeld, vaak in vrij groot detail. Wanneer men zich beperkt tot de oevers van de Vecht, ziet men – naast ‘natuurlijke’ oevers bij weilanden – vooral twee soorten oevers: voor buitens en langs de openbare weg/het jaagpad. Deze laatste bestaat uit een opmerkelijk lage, vrij strakke, niet-verstevigde oever met ogenschijnlijk goed onderhouden beplanting (afb. 4). Voor buitens en bij bruggen en waterstoepen enz. ziet men damwanden. Doorgaans bestaan deze uit op regelmatige afstanden geslagen palen waarachter horizontale stroken zijn te herkennen. Soms zijn deze ‘blank’ en als planken te interpreteren, in andere

Afb. 5a. Detail van gravure 3, uit *De Zegepraalende Vecht* van het huis Sybaalen met mogelijk een dakpanbeschoeiing.

Afb. 5. Detail van afbeelding 4.

gevallen zijn deze horizontale stroken zorgvuldig vertikaal gearceerd. Hiermee kunnen zeer wel dakpanbeschoeiingen zijn aangegeven (afb. 5). De noordelijkste afbeelding is bij **Sterreschans**, de zuidelijkste bij **Sydebalen**, net buiten Utrecht. Ook Lutgers beeldt veel oevers af, meestal globaal weergegeven; als zodanig zijn dakpanbeschoeiingen bij hem niet herkenbaar.

Literatuur- en archiefonderzoek

Over het jaagpad als zodanig is vrij veel geschreven; daarin wordt echter geen aandacht geschonken aan de beschoeiing door dakpannen. Op de vele nog openstaande vragen zal archiefonderzoek een antwoord moeten geven. Een eerste bezoek aan het Streekarchief Vecht en Venen leverde een aantal rekeningen op waarin sprake is van pannen. Het gaat kennelijk om de hoefslag bij Zuilen waarvoor de gemeente Loenen (en Loenersloot) in de jaren 1833-1848 betaalt voor ... *de opmaking en verhoging van den zandweg en het jaagpad langs de Vecht ... op het Slag van het Zandpad langs de Vecht in de nabijheid van Zuilen*. Naast

Loenen 1848

Het Gemeente Bestuur van Loenen d. O.

Van J. B. B. B.

Namb. Voor arbeidsloon aan het Slagt bij Zuilen
 Voor twee man 20 dagen a/1 gu. f 20. —
 Een Slagt Vrakken Pannen — 3. 15

23. 15

Weldam den 27. November 1848

J. B. B.

Afb. 6. Kwantie waaruit blijkt dat het gemeentebestuur van Loenen op 27 november 1848 f3,15 betaalde voor een vracht wrakke pannen voor het Slag bij Zuilen. (Streekarchief Vecht en Venen)

arbeidsloon: *Een dag op het zandpad gewerk* (f0,70), wordt ook materiaal in rekening gebracht zoals *nege last puyn* (f18,—), *een halve ligter kegel zand*; verder: *Een vragt Vrakken Pannen* (f3,15) (afb. 6); *15 honderd vraken pannen* (f7,50) en *3 schouwen panpuin* (f3,75)

Het is niet uitgesloten dat deze pannen zijn verwerkt in de beschoeiing, hoewel nergens sprake is van werk aan de beschoeiing.

Samenvattend en Cultuurhistorische betekenis

Hoewel nog veel vragen onbeantwoord zijn, is het duidelijk dat de gestapelde dakpanbeschoeiing al meer dan 3 eeuwen in de zuidelijke Vechtstreek wordt toegepast. Eerst vooral door particulieren als bescherming van hun aan de Vecht grenzende buitens, of bij kunstwerken als waterstoepen, bruggen en

sluizen. Vanaf de 19de eeuw zijn beschoeiingen van gestapelde dakpannen over grote lengtes van de zuidelijke Vecht aangelegd. In ieder geval langs het jaagpad, de ‘publieke oever’ tussen Utrecht en Loenen; maar incidenteel ook door particulieren langs de overliggende oever.

De karakteristieke beschoeiing van gestapelde dakpannen is een uniek kenmerk voor de zuidelijke Vechtstreek, omdat dit type daarbuiten niet of nauwelijks voorkomt. Deze vorm van beschoeiing is daarmee een integraal onderdeel geworden van de geschiedenis van het zandpad en het jaagpad, dat bij onderhoud en herstel alle zorg en aandacht verdient.

Vragen

Veel vragen blijven vooralsnog onbeantwoord:

- Waarom werd juist langs de oever van het jaagpad een pannenbeschoeiing aangebracht?
- Wanneer is begonnen met de aanleg daarvan?
- Als de aanleg van de gestapelde pannenbeschoeiing inderdaad samenvalt met de opkomst van de gemotoriseerde scheepvaart, waarom beperkt die beschoeiing zich dan tot de zuidelijke Vechtstreek en waarom komt deze beschoeiing niet of nauwelijks voor in de noordelijke Vechtstreek?
- Zijn buiten de Vechtstreek andere locaties bekend waar deze vorm van beschoeiing voorkomt
- Bent u in het bezit van oude prentbriefkaarten waarop een beschoeiing met dakpannen is te herkennen? Cq heeft u oude afbeeldingen van de Vechtoever waarop nog geen dakpanbeschoeiing zichtbaar is, terwijl die er nu wel is?
- Welke kwaliteit pannen is gebuikt en waar komen die pannen vandaan?
- Waarom is nu regelmatig de sloof te zien waarop de pannen zijn gestapeld?
- Is dat te verklaren uit peilverlaging en zo ja wanneer vond die plaats?
- Verklaart die peilverlaging tevens dat de oevers bij zowel *De Zegepraalende Vecht*, als bij Lutgers zo veel lager lijken?

Oproep

Lezers die menen te kunnen helpen bij het oplossen van deze vragen, worden van harte uitgenodigd hun kennis en inzichten aan schrijvers mee te delen.

Steven de Clercq & Hans van Bommel

Maarssen, 31 december 2008

Noten

- 1 Vechtplassencommissie en Venster op de Vecht declercq@vecht.nl.
- 2 Historische Kring Maarssen en Museum Maarssen h.bemmel@wanadoo.nl.
- 3 Een steile, hogere kunstmatige keerwand die de oevers verstevigt en beschermt tegen afkalven door golfslag en hogere oeverbelasting.
- 4 Het project *Vechtoevers, zien en gezien worden!* (AVP-2009 Utrechtse Vecht en Weiden) richt zich op het herstel van de visuele en fysieke relatie tussen de Vecht en de Vechtoever. Dit project wordt getrokken door Vechtplassencommissie en ondersteund door het Cultuurplatform Vechtstreek.
- 5 Landzaat, F.H., 1987, Steen- en pannenbakkerijen langs de Vecht, *Jaarboekje Niftarlake*, 1986, blz. 13-24.
- 6 De bron van deze verklaring – die men zonder uitzondering van iedereen krijgt met wie over deze vorm van beschoeiing gesproken is – is niet bekend.
- 7 Clercq, Steven de, en Luuc Mur, 2008, Het Water van de Vecht, *Cascade 17*, blz. 33-42.
- 8 Hoek Ostende, J.H. van den, 1963, Het Gemeenschapshuis te Nieuwersluis, *Jaarboekje Niftarlake*, blz. 1-19.
- 9 Verhoefslagging verwijst naar de onderhoudsplicht voor een gedeelte van een weg of een dijk, zie artikel elders in dit *Jaarboekje*, blz. 106-114: 'Hoefslagpalen en een verkenning naar het onderhoud van de Vechtdijk'.
- 10 *Petrus Josephus Lutgens/Lutgers, Gezigten aan de Rivier de Vecht*, 2001, samengesteld door A.J.A.M. Lisman, E. Munnig Schmidt en H.W.M. van der Wyck, Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- 11 Reg. Hist. Centrum Vecht en Venen, map.

Het carillon van Nijenrode

In het dagblad AD¹ stond een artikel dat de moeite waard is in het jaarboekje voor de bewoners van de streek en zeker die van Breukelen vast te houden.

Het artikel gaat over de herkomst van het carillon in de toren van kasteel **Nijenrode**. Dat carillon is in 2006 zoals bekend gerestaureerd en strooit zijn vrolijke klanken sindsdien weer uit over de wateren en dreven rond het kasteel.

Dat carillon is niet zoals men zou denken tijdens de herbouw van de torenspits door de heer Onnes net voor de eerste Wereldoorlog aangebracht. Hij had in 1915 een wat kleiner carillon laten installeren. Het huidige is merkwaardig genoeg eerst in het begin van de tweede Wereldoorlog in de toren gekomen.

Oorspronkelijk hing dit carillon in een torentje van het landhuis **Het Witzand** bovenop de Tafelberg in Blaricum. De eigenaar daarvan, dr. Charles Ernest Henry Boissevain (1868-1940), directeur van een ammoniakfabriek voor o.a. kunstmest, statenlid van provincie Noord Holland, bestuurslid Concertgebouw, president commissaris van het Algemeen Handelsblad en voorzitter van de Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid en Handel, getrouwd met Maria Barbera Pijnappel, voorzitter van de Bond voor Vrouwenkiesrecht, had het in Engeland gekocht van de eeuwenoude firma Taylor in Loughborough, grootste klokkengieters ter wereld, op aanraden van de bekende dirigent van het Concertgebouworkest Willem Mengelberg. Die had zelf in zijn huis in Zwitserland een carillon laten installeren en haalde zijn vriend Boissevain over om er ook in zijn huis een op te stellen. Als Mengelberg bij de familie Boissevain op bezoek kwam speelde hij op dat instrument.²

In 1940 overleed de heer Boissevain en de familie besloot het carillon te verkopen. Omdat de Duitsers aanstalten maakten het huis te confisceren werd het enige weken later door een sabotagegroep in brand gestoken. Door bemiddeling van Jacob Vincent, beiaardier van het paleis op de Dam, kwam het carillon in handen van Alois Miedl, de Duitse bewoner van kasteel **Nijenrode** tijdens de oorlog. Hij heeft het in de toren laten installeren, maar was zo wijs om het te laten zwijgen omdat zijn landgenoten het hadden voorzien op alle bronzen klokken in ons land ten behoeve van de oorlogvoering. Zo kon het ongeschonden na de bevrijding zijn klanken laten horen.

De huidige beiaardier Jan Willem Achterkamp, die het instrument hielp res-

taureren en het nu op gezette tijden tot klinken brengt stelt dat dit het enige carillon is dat een kasteeltoren siert.

De heer Boissevain was o.m. voorzitter van de Internationale Vereniging voor Handelonderwijs en zou zeker geen beter onderkomen voor zijn carillon hebben kunnen bedenken dan op het huidige **Nijenrode**. Ook Gert Immerzeel was zo vriendelijk zijn grote kennis over **Nijenrode** met schrijver dezes te delen.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2008

Noten

1. Rost, Bart, 2008, Duitser redde uniek carillon, *Algemeen Dagblad* 22 mei 2008, blz. 7.
2. Bovenstaande gegevens zijn deels afkomstig van een kleinzoon van de heer Boissevain, Charles, met dezelfde naam, die in mei 2008 bij het carillon van Nijenrode klom. In 1971 heeft hij zelf ook nog op het carillon van Mengelberg in Zwitserland gespeeld. Dat hij een jaargenoot is uit Amsterdam van ondergetekende is een aardige bijkomstigheid.

Jan Mast?

In het vorige jaarboekje staat een artikel over Jan Mast, een Utrechtse beeldhouwer, die in 1718 in Breukelen kwam wonen en daar in 1732 overleed.¹

In die veertien jaar moet hij in Breukelen en omstreken sporen van zijn werk hebben nagelaten, zou je zeggen, anders dan alleen, mogelijk, het ontwerp van en werk aan de grafkapel van de heren van **Gunterstein** en het hek daarvoor in de NH kerk in Breukelen. Of Mast hierin de hand had, daarvan bestaat geen hard bewijs.² De bovenzijde van het hek is uit hout gesneden met, zwartgeverfd, een doodshoofd omgeven door barokke krullen met daaromheen een slang in een cirkel die zichzelf in de staart bijt, klassiek teken van de eeuwigheid. Voorts vallen op, verguld, twee zeisen en twee naar beneden gerichte bazuinen met daartussen een zandloper met een vleermuisvlerk aan een zijde en een duivenvleugel aan de andere voor de nacht en de dag. Het snijwerk is eenzijdig, de achterkant is vrijwel vlak. In het ijzer van het hek is '1719' gekerfd, maar in het hout is niets van een merkteken te zien. Het smeedwerk van de beide deuren

Afb. 1. Gevelsteen in de voorgevel van het oude 'Regthuys' van Breukelen uit het eerste kwart van de 18de eeuw. (Foto auteur)

en de beide zijpanelen, dat met vrij eenvoudige geometrische motieven is vorm gegeven, is zeer zorgvuldig uitgevoerd. Het dikkere staafwerk daaromheen is vrij grof, als ware het van een andere hand. Tegen de achterwand van de kapel hangt een rouwbord voor Maria de Bordes, gestorven in 1719, echtgenote van Ferdinand van Collen. Dat rouwbord zou ook van de hand van Jan Mast kunnen zijn. Alle andere rouwborden in de kapel en de kerk zijn van voor 1718 of na 1732. Twee zandstenen consoles aan weerszijden van de boog boven het hek zijn gedecoreerd met fraaie acanthus bladeren en zouden mogelijk eveneens door Jan Mast zijn vorm gegeven. De vier marmeren reliëfs rond de tombe van Anna Pergens bij de ingang van de kerk kunnen niet door Mast gehakt zijn want hij stierf eerder dan Anna.

In het nieuwe boek in de MIP reeks van de provincie Utrecht, dat de geschiedenis en architectuur in de gemeente Breukelen tot onderwerp heeft,³ viel op bladzij 219 de gevelsteen op van het oude **Regthuys**. Misschien kan daarin ook werk van Jan Mast herkend worden.

Op het uitsstukken zandsteen opgebouwde gedeelte van de gevelsteen is een tekst ingebeiteld: 'Het REGTHUYS van BREUCKELEN en BREUCKELEWEERT'.

Links en rechts wordt de tekst geflankeerd door gebogen sierlijsten waarin een in grootte afnemende bloemdecoratie – een typisch Marot motief – is uitgehakt. Daniel Marot publiceerde in 1712 zijn gegraveerde voorbeelden voor allerhande decoraties, die daarna enige decennia lang veelvuldig werden gebruikt door onder meer schilders en beeldhouwers. De steen moet dus uit het tweede of derde decennium van de 18e eeuw dateren (afb. 1).

De tekst wordt aan de bovenzijde afgesloten door een halfronde lijst waarop een Griekse vaas in hoogrelief gevuld met bloemen en acanthus bladeren staat (afb. 2). Het bovenste deel van het half rond is als tandlijst uitgevoerd evenals de beide horizontale dekstukken aan weerszijden. Die laatste dienen als sokkel voor rechts een goed gehouwen baardige Herculeskop, te herkennen aan de kop van de Nemeïsche leeuw, die hij als muts draagt (afb. 3), en links een vrouwenkop of eigenlijk een

Afb. 2. Siervaas in zandsteen op bovenkant van de gevelsteen. (Foto auteur)

de beide horizontale dekstukken aan weerszijden. Die laatste dienen als sokkel voor rechts een goed gehouwen baardige Herculeskop, te herkennen aan de kop van de Nemeïsche leeuw, die hij als muts draagt (afb. 3), en links een vrouwenkop of eigenlijk een

Afb. 3. Kop van Hercules in marmer met het Ne-meïsche leeuwenvel als muts. (Foto auteur)

Afb. 4. Kop van vrouw, mogelijk Anna Pergens, in marmer. (Foto auteur)

vrouwenportret. De suggestie bij de foto in genoemd boek dat het een Minervakop zou betreffen is niet onlogisch, maar bij nauwkeurige observatie ziet wat zij op haar hoofd heeft er niet uit als de helm die men zou verwachten. De trekken van het gezicht zijn, in tegenstelling tot die van de Hercules, niet klassiek, zij hebben iets van een portret van een vrouw met een lichte glimlach om haar mond (afb. 4) en heeft een mooie rechte neus.

De beide koppen zijn uit het duurdere marmer gehakt hetgeen hen een hogere status geeft. Zou hier Anna Pergens (1650-1732) [vrouw van Johan Ortt (1642-1701), die in 1675 de ruïne **Nijenrode** kocht] zijn afgebeeld? Zij was in de onderhavige periode tot haar dood eind 1732 de weldoende feitelijke bestuurder van het gerecht Breukelen-Nijenrode. Van haar kwam onlangs op een veiling in Parijs⁴ een portret (afb. 5), dat echter een vrijwel frontale aanblik geeft. Op dat portret heeft Anna Pergens evenals het marmeren kopje een rechte neus, maar daar houdt de mogelijkheid tot vergelijken mee op.

Gezien de hoge beeldhouwkunstige kwaliteit van de beide marmeren kopjes is een mogelijke toeschrijving aan Jan Mast niet uit te sluiten. In diezelfde tijd was ook Ignatius van Logteren op de buitens **Boom en Bos** en **Hoffwerk** in Breukelen als beeldhouwer aan het werk, maar de halfronde boog boven de tekst past

Afb. 5. Portret van Anna Pergens door Nicolaas Maes ca. 1690. (Foto Sotheby's)

niet in zijn oeuvre. Die boog komt ook voor in de grafkapel van **Gunterstein**. Ignatius gebruikte steevast een flauwe boog met ingezwenkte uiteinden. De kopjes vertonen evenmin zijn stijl.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2008

Noten

- 1 Munnig Schmidt, E., 2007, Jan Mast, 18de eeuws beeldhouwer te Breukelen, *Jb. Nijfartlake*, blz. 89 e.v.
- 2 Verburgt, J.W., 1917, Het tegenwoordige Gunterstein, vanaf zijn herbouw in den jare 1681, *Jb. Nijfartlake*, blz. 65 noot 2.
- 3 Manten, A.A. en M. Laméris, 2008, *Breukelen Geschiedenis en Architectuur*, Uitgeverij Kerckebosch, Zeist en Stichting Publicaties Oud Utrecht.
- 4 Veiling Sotheby's Parijs 25-06-2008, nr. 27: Twee portretten door Nicolaas Maes (1634-'93), olie-
verf op doek, in fraai gesneden vergulde ovale lijsten 126 x 104 cm met de wapens van resp. Ort
en Pergens. Vriendelijke mededeling van Gert Immerzeel. Gekocht door kunsthandel Johnny
van Haeften te Londen.

Hoefslagpalen en een verkenning naar het onderhoud van de Vechtdijk

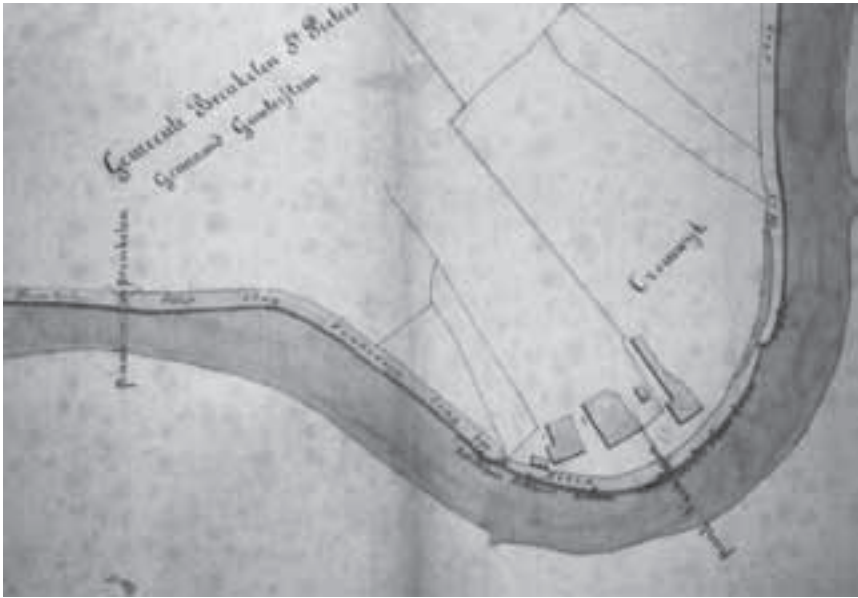
Dat ‘de overheid’ verantwoordelijk is voor het onderhoud van onze wegen en dijken vinden we tegenwoordig vanzelfsprekend – dus ook voor de Vechtdijk. Dat was niet altijd zo. Lang voor Hoogheemraadschap, provincie of Rijkswaterstaat die verantwoordelijkheid kregen, bestond al een systeem van verhoefslagging, een onderhoudsplicht voor een gedeelte van een dijk, weg of watergang. De (dijk-) vakken waarvoor een onderhoudsplichtige verantwoordelijk was, werden (hoef-)slagen genoemd. Zij werden aan de uiteinden gemarkeerd door stenen of houten palen, de zg. hoefslagpalen met een voorgeschreven maatvoering en voorzien van letters en/of cijfers die verwijzen naar de hoefslagplichtige. Hoefslagpalen zijn een bijzonder soort grenspalen.

Hoefslagen

Op de tentoonstelling Panorama Vechtstreek hing de schetskaart (afb. 1) uit particulier bezit, gedateerd 26 februari 1855, *Situatie Teekening van een gedeelte van den Vechtdijk, zijnde de Slagen Vinkeveen en Abcoude*. Op de oostelijke Vechtdijk tussen ruwweg 't **Kraaiennest** (Breukelen) en **Endelhoven** (Maarssen) zijn de hoefslagen Vinkeveen en Abcoude en een deel van de slagen Breukelen en Ter Aa afgebeeld. De paal Abcoude (Belgisch hardsteen, met merkteken A K & N 13) is nog steeds op dezelfde plaats te zien langs het jaagpad bij het bruggetje tussen **Vechtoever** en het voormalige **Endelhoven**. De paal Breukelen (afb. 2) is enige jaren geleden gered van de vuilstort van de gemeente Maarssen en wacht in een privé-tuin op betere tijden.

Deze kaart en de recente vondst van verschillende hoefslagpalen, waaronder in Oostwaard, Breukelen en Vreeland prikkelden onze nieuwsgierigheid: hoe zit het met die hoefslagpalen en wat vertelt ons dat over het onderhoud van de Vechtdijk? Een actueel onderwerp, zie ons artikel elders in dit Jaarboekje (blz. 90-99) over de beschoeiing van de Vechtoever met gestapelde dakpannen.

De vraag naar de geschiedenis van het onderhoud aan de Vechtdijk hangt ten nauwste samen met die van de Vechtdijk. Met andere woorden: wanneer is de natuurlijke oeverwal van de Vecht een Vechtdijk geworden, of, vanaf wanneer stond het water in de Vecht zo hoog dat het de achterliggende landen kon overstromen? – en wanneer is eigenlijk de natuurlijke oeverwal van de Vecht

Afb. 1 en 2. *Situatie Teekening van een gedeelte van den Vechtdijk, zijnde de Slagen Vinkeveen en Abcoude, 26 februari 1855.* (Schetskaart, particulier bezit). Dit detail toont de Vechoever aan weerszijden van **Cromwijck**. Het Slag Vinkeveen – lang 390 Ellen (ca. 270 m) – wordt aan de noordzijde begrensd door de paal Breukelen (afb. 2). De paal Vinkeveen staat op de gemeentegrens. In de bocht van **Cromwijck** staan ook verschillende rolpalen aangegeven. (Foto auteurs)

ontstaan? Daarom volgt hier kort iets over de vroege geschiedenis van de rivier de Vecht.

De rivier de Vecht

De Vecht is van oorsprong een veenriviertje dat het water opving van de grote veencomplexen en van de Heuvelrug. Ongeveer 2700 jaar geleden zocht de hoofdstroom van de (Oude) Rijn een gemakkelijker afvoer voor zijn water omdat de toenmalige monding in de Noordzee, bij Katwijk steeds verder verzandde. Daarvoor gebruikte de Rijn het stroombed van de Vecht. Als belangrijke tak van de Rijn voerde de rivier veel slib- en voedselrijk water aan, verlegde zo nu en dan zijn loop en vormde met zijn sediment oeverwallen met de daarachter gelegen komkleien; vooral in het zuidelijke deel, de huidige Herenvecht. Het water werd naar het noorden afgevoerd naar het Flevomeer, de voorloper van het Almere, en loosde via het oer-IJ bij Castricum op de Noordzee. Deze vrij moeilijke afvoer bevorderde de vorming van uitgestrekte veenmoerassen en zelfs koepelvenen in de 'lagune' tussen de glaciële zanden van de Heuvelrug en de duinenrij van het Kennemerland. Allengs voerde de Kromme Rijn steeds minder water aan met gevolg dat de rivier alleen nog bij hoog water buiten zijn oevers trad en de oeverwallen steeds meer bewoond werden. Door het afdammen van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede, in 1122, eindigde een periode van ongeveer tweeduizend jaar waarin de Vecht als deel van het Rijn-Maassysteem een 'echte' rivier was. Daarna herkreeg de Vecht zijn functie als veenrivier die zorgde voor de afwatering van de oostelijk en westelijk gelegen moerassen en de zandgronden van 't Gooi en de Heuvelrug.

De Grote Ontginning

In de tijd valt deze ontwikkeling ongeveer samen met de Grote Ontginning. De periode tussen ca. 1000 en 1300 waarin grote delen van de moerassen van het Hollands-Utrechtse laagland met hulp van het *cope-systeem* werden ontgonnen en in cultuur gebracht. Het veenmoeras werd ontgonnen door vanuit de al bewoonde oeverwallen, haaks op de rivier, parallelle ontwateringsloten te graven. Kavels met een gemiddelde breedte van 50 à 60 m konden op een natuurlijke manier afwateren en geschikt gemaakt worden voor akkerbouw. Als tegenprestatie voor het ontginnen, kregen kolonisten in het *cope-systeem*, als vrije boeren een stuk land in eigendom van voldoende grootte om van te leven: de *hoeve* van ca. 16 morgen (ca. 14 ha.), bestaande uit twee kavels van ca. 50x1200 m, met de boerderij aan de kop van de ontginning (ontstaan lintdorpen!). Dit is in grote lijnen het cultuurlandschap zoals wij dat na 8 à 10 eeuwen tot op de dag van vandaag zien!

Maaiveldaling

Daling van het maaiveld was het directe gevolg van zowel de ontwatering van het veen door het graven van greppels als het agrarisch bodemgebruik. Uiteindelijk leidde dit tot de zg. inversie, de omkering van het reliëf, waarbij de rivier na verloop van tijd hoger is komen te liggen dan het land en de functie van boezemwater kreeg. Dit leidde weer tot de noodzaak van de aanleg van dijken, peilbeheer en uiteindelijk het ontstaan van polders. In de zuidelijke Vechtstreek vormde de oeverwal ooit een natuurlijke dijk – hier en daar doorbroken door zijriviertjes zoals de Haarrijn in het westen en de Drecht in het oosten – nu ligt de rivier ca. 1,5 m boven het omringende maaiveld en dient de Vecht als boezem om het overtollige water uit de inmiddels lager liggende polders af te voeren. Daarmee is de Vechtdijk definitief een belangrijke waterkering geworden. In de noordelijke Vechtstreek is dit beeld gecompliceerder. In de eerste plaats had de rivier al het meeste van zijn slib afgezet waardoor de oeverwal daar lager en smaller is, maar verder vindt men daar ook meer – latere – invloeden van de Zuiderzee die zeelei op het veen heeft afgezet. Geen wonder dat de zorg voor de Vechtdijk een lange en gecompliceerde geschiedenis heeft.

Stormvloeden, dammen en dijken

Resten van dijken, dammen en regulerende waterdoorlaten zijn al uit de Romeinse tijd bekend, met name langs de Oude Rijn. Langs de Vecht is de bescherming tegen hoog water door de aanleg van dijken of dammen waarschijnlijk pas rond het jaar 1000 begonnen en hangt die samen met de toename van de bevolking. Waarschijnlijk gebeurde dat in eerste instantie rond dorpen. Zo hebben de bewoners van Breukelen al vòòr 1100 een dijk aangelegd rond het Ronde Dorp.

Dat de oorspronkelijke oeverwal zijn beschermende functie verloor, kan afgeleid worden uit het feit dat het vanaf de 2de helft van de 12de eeuw voor ieder dorp noodzakelijk werd de oevers aan weerszijden van de rivier te versterken tot een Vechtdijk. De verklaring ligt in een samenloop van ontwikkelingen, deels als gevolg van menselijke ingrijpen: de maaiveldaling; deels door natuurlijke ontwikkelingen. In die periode werd het land – waarschijnlijk mede ten gevolge van een zeespiegelstijging – geteisterd door meerdere zware stormvloeden met vaak desastreuze gevolgen zoals de Allerheiligenvloed van 1170, die het water tot voor de poorten van Utrecht opstuwde. Bij deze storm brak de Noordzee voor het eerst bij Texel door de duinenrij. Deze opening naar de Noordzee luidde het begin in van het vergroten van het Almere en het ontstaan van de Zuiderzee, waarvan de invloed gaandeweg tot ver in het binnenland merkbaar werd door getijdenwerking en soms overstromingen – en door de

Afb. 3. Overstroming te Maarssen, 1928. In de nacht van 26 of 27 november overstroomde de Vecht op veel plaatsen, waarbij vooral Vreeland en Nigtevecht het zwaar te verduren hadden en de dijk van de Horstermeer brak. Uiteindelijk leidde dit tot de aanleg van een stoomgemaal in Muiden dat op 17 januari 1931 in werking werd gesteld; in 1932 was de Afsluitdijk een feit. Foto genomen vanaf het brugwachtershuisje bij de Kaatsbaanbrug in de richting van het huis **Herteveld**. (Coll. Hist. Kring Maarssen)

afzetting van zeeklei in de noordelijke Vechtstreek. In deze periode wonnen de Vechtdijken aan betekenis omdat zij als zeedijken tevens de functie kregen om het achterland te beschermen. Indien bij voorbeeld de oostelijke Vechtdijk tussen Loenen en Breukelen doorbrak, zou het hele gebied van Kortenhoef, Breukeleveen, Maarsseveen tot aan de muren van Utrecht onderlopen.

Om het teveel aan water in de Vecht te keren, zijn naast de aanleg van dijken ook haaks op de rivier dammen aangelegd. De mysterieuze Otterspoordam is daarvan een voorbeeld. Alhoewel van die dam tot op heden in het veld geen enkel spoor is gevonden, wordt op grond van documenten aangenomen dat rond 1140 – mede ter bescherming van de stad Utrecht – ter hoogte van **Cromwijck** en **De Oliphant**, dwars op de rivier, de Otterspoordam en sluis werden aangelegd. Als gevolg van stremming van de scheepvaart zou hier ook een

overslag van goederen zijn geweest en een dorpje zijn ontstaan. Deze dam zou dienst hebben gedaan totdat in 1437 de Hinderdam met sluis was gebouwd. Ter bescherming van het achterland volgde veel later de grote zeesluis in Muident (1673) en uiteindelijk de Afsluitdijk (1932). De laatste grote overstroming van de Vecht vond plaats in november 1928 (afb. 3).

Aanleg en onderhoud

Zowel aanleg als onderhoud waren oorspronkelijk de zaak van ieder bewoningsgebied, waar iedere grondgerechtigde dorping naar gelang de grootte van zijn bezit aan moest meewerken – of voor werd aangeslagen. Het dijkvak, of het stuk van de weg of watergang waarvoor zij verantwoordelijk waren heette de *slag*. Deze was gekoppeld aan het grondbezit, de *hoeve*. Dat is het al zeer oude systeem waarbij iedere hoeve verantwoordelijk was voor het onderhoud van de aan die hoeve grenzende weg, dijk of watergang. Vandaar het woord *hoefslag*; het systeem van verdeling heette *verhoefslaging*. De zorg voor nieuwe en het onderhoud van bestaande dijken, sloten en wegen was dus de verantwoordelijkheid van 'eigenerfden', terwijl het toezicht plaats vond door het plaatselijk bestuur, de gerechtsheerlijkheid. Dat stelde de eisen vast, maakte deze kenbaar: 'de keur' en controleerde of de onderhoudsplicht wel voldoende was nagekomen: 'de schouw'. Deze vorm van verdeling van de onderhoudsplicht van dijken, wegen en watergangen vindt dus zijn oorsprong in de middeleeuwen en is op de een of andere manier tot in de vorige eeuw toegepast.

In die vroege jaren zal de zorg zich hebben geconcentreerd op de 'eigen' dijk van en rond het dorp en zal de verhoefslaging ook lokaal, d.w.z. binnen het gerecht zijn geregeld. De gevolgen van de ontginningen, de omkering van het reliëf en het ontstaan van polders – gevoegd bij dijkdoorbraken en overstromingen – maakten samenhangende acties noodzakelijk. Gaandeweg ontstond hieruit een vorm van waterschap: de eerste specifieke doelorganisatie voor regionale en lokale dijk- en afwateringszorg, de oudst bekende voorbeelden van intergemeenschappelijke voorzieningen in ons land. Met het toenemende algemene belang van de dijken – en het gebruik daarvan als jaagpad – werden ook andere gemeenschappen bij de verhoefslaging betrokken omdat zij weliswaar niet direct aan zo'n dijk grensden, maar er wel belang bij hadden dat deze bestond en werd onderhouden.

Wat vertelt het archief?

Dit beeld wordt bevestigd door de boven beschreven schetskaart uit 1855 en uit archiefstukken van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen. Op 17 december 1832 ondertekent J.G. Dolmans in zijn hoedanigheid als burgemeester van Maarssen en als zodanig ... *belast met het beheer over de aanbesteding en de*

uitbetaling der aannemingspenningen van de opmaking en verhoging van den Zandweg en het Jaagpad langs de Vecht vanaf de Vechbrug te Breukelen tot aan de Roodenbrug der Stad Utrecht; erkent bij deze ontvangen te hebben uit handen van Heeren Burgemeester en Assessoren van Loenen, de somme van Honderdtachtig Gulden twee en dertig centen, in voldoening van het aandeel hetwelk genoemde Gemeente voor de helft van het Slag No. 10, lang 736 Ellen in de aannemingspenningen verschuldigd is waarvoor kwitantie.

Als goed en vroeg voorbeeld van gemeentelijke samenwerking, was Maarsse kennelijk belast met het penvoerderschap voor het onderhoud van het zand- en jaagpad langs de oostoever van de Vecht, dat door middel van verhoefslagging was verdeeld over verschillende gemeenten of buurtschappen in de Vechtstreek, zowel zij die aan de Vecht lagen, als meer in het achterland, aan weerszijden van de Vecht. Loenen was kennelijk verantwoordelijk voor de helft van het slag No. 10 bij Zuilen, lang 736 ellen (ca. 500 m). Abcoude – met paal A K 13 – voor slag 13, het hele stuk van **Endelhoven** tot aan **Cromwijck** (ca. 1.850 m) en Vinkeveen voor het aansluitende slag richting Breukelen van ca. 400 m. Ook Westbroek moest een deel van de Vechtoever bij Zuilen onderhouden. Ook de andere recent gevonden hoefslagpalen hebben de merktekens die kunnen wijzen op de hoefslagplichtige: de paal uit Oostwaard heeft de letter LW (Lage Weide?), die uit Breukelen resp. RW (Ruwiël?) en PT (Portengen?) Beide palen uit Vreeland hebben de letters HvH hetgeen kan verwijzen naar de heren Hooft van Vreeland, die vanaf 1736 gedurende lange tijd Vrijheren van Vreeland waren.

Vragen

Wat betekent dit nu voor het onderhoud: wie is onderhoudsplichtig en waarvoor?

Concentreert men zich op de Vechtdijk, dan ziet men geleidelijk aan het onderhoud voor de aanliggende dijk via een vorm van verhoefslagging verschuiven van de eigenaar naar een overheid. Via een gerecht, werd dat een, eerst lokaal en later op grotere schaal werkend, waterschap. Vervolgens kreeg de dijk – naast de waterkerende – ook een functie als belangrijke verkeersader en bemoeiden zowel de provinciale als stedelijke overheden van Utrecht en Amsterdam zich met de verhoefslagging.

Uit de specificaties voor het onderhoud van de slag van Loenen bij Zuilen blijkt dat de werkzaamheden bestonden uit het onderhouden en ophogen van het zand- en jaagpad van de oostelijke Vechtdijk, een enkele keer voor het schilderen van de paal, waarvoor regelmatig materiaal werd aangevoerd, zoals zand, puin, maar ook 'vrakke pannen'.

- Werden deze pannen gebuikt voor de verhoging en versterking van de pannen of verwerkt in de oeverbeschoeiing?

- Opmerkelijk is dat het woord beschoeiing nergens wordt gebruikt.
- Ook ontbreekt iedere verwijzing naar waterstaatkundige werken als bruggen, sluisen, dammen, enz.
- Betekent dit dat het onderhoud van de beschoeiing, of zelfs van de waterkering, los werd gezien van het onderhoud aan de paden?
- Betekent dit dat het onderhoud van waterkering en de daarop aangelegde wegen en paden onder verschillende overheden viel?
- Wanneer, hoe en waarom kwam er een einde aan de hoefslagplicht?
- Wie nam die over en hoe waren taken en verantwoordelijkheden verdeeld?
- Onder wie viel de verplichting het opgaande hout te snoeien?
- Hoe zat het met de onderhoudsplicht van de aanwonende eigenaren van ondergrond, dijk en weg?
- Hadden deze eigenaren nog speciale plichten en rechten, zoals het houden van een aanlegsteiger of waterstoep?

Oproep

Lezers die menen ons te kunnen helpen bij het oplossen van deze vragen, nodigen wij van harte uit hun kennis en inzichten met ons te delen.

Steven de Clercq & Hans van Bommel

Maarssen, 3 januari 2009

Noten

- 1 Dit artikel maakt deel uit van een breder onderzoek naar de Vechtdijk en het jaagpad en is onderdeel van het project 'Vechtoevers, *zien en gezien worden!*' (AVP-2009 Utrechtse Vecht en Weiden) dat zich richt op het herstel van de visuele en fysieke relatie tussen de Vecht en de Vechtoever. Dit project wordt getrokken door de Vechtplassencommissie en ondersteund door het Cultuurplatform Vechtstreek.
- 2 Vechtplassencommissie en Venster op de Vecht declercq@vecht.nl; www.vensteropdevecht.nl.
- 3 Historische Kring Maarssen en Museum Maarssen h.bommel@wanadoo.nl.
- 4 Provincie Utrecht, Besluit van den 13. Julij 1854, no. 32, tot uitvoering van artikel 19 van het reglement op de wegen in de provincie Utrecht, betreffende het stellen van verhoefslagpaaltjes.
- 5 Museum Maarssen, tentoonstelling *Panorama Vechtstreek* 2006.
- 6 Brandes-de Lestrioux Hendrichs, Ellen E., 1998, Hoefslagpalen in Vreeland, *Vechtkroniek* 8, mei, blz. 24.
- 7 Zie ook: Clercq, Steven de, en Luuc Mur, 2008, Het Water van de Vecht, *Cascade* 17 (2008) blz. 33-42. Zie ook: www.vensteropdevecht.nl.
- 8 Zie ook: Mantén, Arie A., 2001, *Breukelen en omgeving tussen 400 en 1200*, Historische Reeks Breukelen (3), blz. 200-204.
- 9 Zie bijv.: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Stormvloed>.
- 10 Mantén, op cit. noot 8, blz. 258-267.
- 11 Zie ook: Raadschelders, J.C.N., en Th.A.J. Toonen, 1993, *Waterschappen in Nederland, een bestuurkundige verkenning van de institutionele ontwikkeling*, Verloren.

- 12 Zie noot 11.
- 13 Als voorbeeld: rond 1600 legden de Staten van Utrecht het jaagpad tussen Utrecht en Breukelen aan, dat zij in 1607 verhoefslaagden. Dit jaagpad werd in 1626 doorgetrokken tot Nieuwersluis en in 1628 tot de Hinderdam. Zie o.a. J.A.F. Backer (bewerkt door E. Munnig Schmidt), 1998, Nieuwersluis, Verkeersknooppunt in vroeger tijden, *Jaarboekje Nijftarlake* 1998, blz. 86-95.
- 14 In sommige kwitanties uit die tijd worden Loenen en Loenersloot tegelijkertijd genoemd, waarschijnlijk was Loenersloot dus verantwoordelijk voor de andere helft.
- 15 Persoonlijke mededeling van de heer H. van den Broek, Westbroek, d.d. 18/11/2008 die vertelde dat hij zich uit zijn jeugd herinnerde hoe zijn grootvader en ooms vanuit Westbroek jaarlijks – ook bij Zuilen – een deel van de Vechtoever moesten onderhouden.
- 16 Zie het artikel elders in dit *Jaarboekje*, blz. 90-99 Het raadsel van de dakpanbeschoeiingen in de Vechstreek.

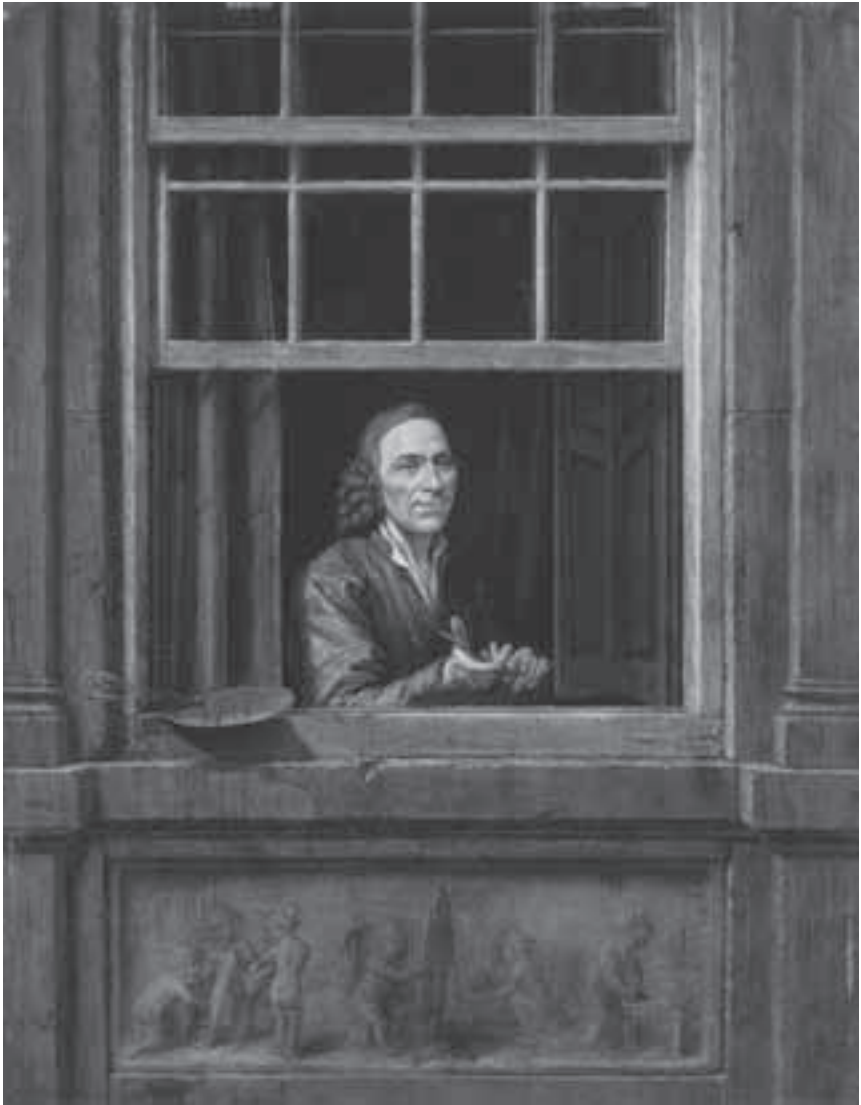
Een merkwaardig zelfportret van Gerrit Zegelaar

In het jaarboekje 2002 schreef ondergetekende over de in Loenen geboren kunstschilder Gerrit Zegelaar (Loenen 1719 – Wageningen 1795?).¹ In dat artikel zijn twee zelfportretten van Zegelaar afgebeeld en één nagetekend portret. Dat zou voldoende moeten zijn om een goed beeld van hem te hebben ware het niet dat onlangs het hiernaast afgebeelde schilderij in veiling kwam.²

Daarmee is iets bijzonders aan de hand. Ten eerste blijkt het zelfportret op een klein paneeltje van 8.4 x 7 cm te zijn geschilderd dat met spijkertjes aan de achterzijde geklemd is in een groter paneel van 27 x 21.5 cm. Beide paneeltjes zijn van eikenhout en zijn aan de vier achterzijden afgeschuind. Het kleinere paneeltje is als een miniatuur op te vatten dat naar believen uit het grotere kan worden genomen. Aan zijn gezicht heeft Zegelaar duidelijk veel aandacht besteed om het goed te laten gelijken: hij ziet er gezond uit met blozende wangen. Zijn leeftijd is redelijk te schatten op ergens in de veertig en dateert derhalve uit de vroege jaren zestig van de 18de eeuw.

Het tweede bijzondere aan het schilderij is dat er aan de achterzijde een inmid-dels oud stukje papier is geplakt waarop met zwarte inkt vermeld staat dat dit Gerrit Zegelaar voorstelt die op 28 juni 1794 overleed en is begraven in de kerk van Wageningen in graf nr. 274. Uit de familiegegevens is in het eerdere artikel als overlijdensdatum 24 juli 1795 opgenomen. De discrepanties in datum en jaar van overlijden vroegen om nader onderzoek omdat die precieze locatie-aanduiding van waar Zegelaar begraven is een zekere mate van betrouwbaarheid aankleeft. Het blijkt dat Zegelaar inderdaad op 28 juni 1794 in genoemd graf in de Nederduits Gereformeerde kerk te Wageningen is begraven.³ De eerder opgegeven datum en jaar zijn derhalve niet juist.

Blijft de vraag waarom Zegelaar die merkwaardige constructie van een los schilderijtje in een groter schilderij gebruikte. Schrijver meent dat Zegelaar het schilderij mogelijk als cadeau voor zijn vrouw (in 1759 zijn zij getrouwd) heeft gemaakt. Zij zou het kleine portretje als miniatuur of als een soort pasfoto bij zich hebben kunnen dragen als hij er niet meer zou zijn. Enige eeuwen lang is het maken van portretten voor dat doel immers in zwang geweest. Overigens zijn noch aan de achterzijde noch aan de voorzijde van beide panelen beschadigingen zichtbaar, die duiden op apart gebruik van het kleine paneeltje.

Afb. 1. Zelfportret door Gerrit Zegelaar op eiken paneel, 27 x 21.5 cm, met als los element het eiken paneeltje met zijn beeltenis, 8.4 x 7 cm. (Foto Sotheby's)

Een andere mogelijkheid is dat Zegelaar de constructie als voorbeeld heeft gemaakt om zijn klanten te tonen wat je met een portret kon doen.

Het geschilderde reliëf onder het raam toont zes putti, die in een schildersatelier aan het werk zijn. Rechts wordt pigment fijn gewreven om met lijnolie of eiwit tot verf te worden gemengd en links lijkt een paneel geprepareerd te worden terwijl de middelste figuur aan het schilderen is. Achterin wordt mogelijk lijnolie gekookt.

Zegelaar gebruikte dit soort afbeeldingen vaker in zijn schilderijen. Alle tot nu bekende schilderijtjes van Zegelaars hand zijn op eikenhouten paneeltjes gemaakt welk gebruik mogelijk zijn oorsprong vond in het feit dat zijn vader timmerman was, die gemakkelijk panelen voor hem kon maken.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2008

Noten

1. Munnig Schmidt, E., 2002, Gerrit Zegelaar, *Jaarboek Oudheidkundig Genootschap Nifstarkake*, blz. 62-84.
2. Veiling Sotheby's Amsterdam, *Old Master Paintings*, 11 November 2008 Nr. 58.
3. Gem. Archief Wageningen, RBS Inv. nr. 1666, folio 90 volgnr. 4.

Dossier Verdiepingenplan Loosdrechtse Plassen en zandafvoer naar Loenen

In het kader van verbetering van de waterkwaliteit wil AGV drie diepe putten maken in de Loosdrechtse plassen. Het plan is om de 14.000.000m³ zand die hierbij vrijkomt af te voeren en over te slaan via de gemeente Loenen. De duur van het project is voorlopig geschat op 10 jaar, maar het is niet onaannemelijk dat er met de uitvoering van het plan 15-20 gemoeid zal zijn.

De vereniging onderschrijft dat er een oplossing voor de baggerproblematiek in Loosdrecht moet worden gevonden, maar vindt dat uitvoering van het verdiepingenplan in zijn huidige vorm dusdanig ingrijpende en onomkeerbare gevolgen met zich mee brengt, dat het plan geen uitvoering verdient.

Zomer 2007

De heer E. Munnig Schmidt, voorzitter van O.G. Niftarlake, seint de vereniging in dat er een startnotitie met betrekking tot het verdiepingenplan ter inzage ligt in Loosdrecht.

De startnotitie is niet ter inzage gelegd in Loenen aan de Vecht. Op zich bestaat hier geen wettelijke verplichting toe, maar het zou wel correct zijn geweest, omdat zandafvoer en – overslag door Loenen zijn gepland. De Vereniging neemt contact op met wethouder en raadsleden. Zij blijken niet te zijn geïnformeerd, noch door de provincie Noord-Holland (bevoegd gezag), noch door AGV (initiatiefnemer van het project).

De Vereniging besluit een flyer te maken om zo veel mogelijk bewoners in Loenen attent te maken op de startnotitie en de mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen hierop.

Er worden honderden zienswijzen ingediend, voor een groot deel uit Loenen.

Tweede helft 2007

De Vereniging heeft overleg met de gemeente Loenen. Duidelijk is dat de gemeente niet van plan is om mee te werken aan de voorkeursroute van AGV om het zand af te voeren. Deze route loopt dwars door de Mijndense Polder, door de schootsvelden van Nieuwersluis (Nieuwe Hollandse Waterlinie), naar het Amsterdam-Rijn Kanaal, waar een zanddepot van 11 ha en een (nog aan te leggen) overslaghaven van 400x20 m zijn gepland. De gemeente heeft begin

jaren 2000 overwogen om medewerking te verlenen, maar toen als randvoorwaarde gesteld dat het project binnen 5 jaar en vóór 2010 moest zijn afgerond. Toen AGV die garantie niet kon bieden, heeft de raad besloten om van medewerking af te zien. Dit was niet zonder reden. De gemeente wist toen al dat de nieuwbouwwijk Cronenburgh op stapel stond en was zich er van bewust dat er de laatste tien jaar veel investeringen door overheid en burgers waren gedaan om de Vechtstreek in cultuurhistorisch en landschappelijk opzicht te behouden. De gemeente weet echter niet hoe de provincie Utrecht tegen de zandafvoer door Loenen aankijkt. Dat hierin een gevaar schuilt, heeft de situatie in Loosdrecht wel geleerd. De gemeente Wijdemeren wilde niet meewerken aan het verdiepingenplan, maar is daarbij 'overruled' door de provincie. Dat risico loopt de gemeente Loenen ook.

De Vereniging besluit niet stil te gaan zitten en neemt contact op met de ambtelijke diensten van de provincie. Ook de provincie Utrecht blijkt van niets te weten. Zij waren bij de start van het verdiepingenplan in de jaren negentig weliswaar betrokken (Loosdrecht hoorde toen nog bij de provincie Utrecht), maar het dossier is nadien niet meer op tafel geweest. De Vereniging meent te proberen dat de betrokken ambtenaren positief tegenover het verdiepingenplan staan.

De Vereniging schrijft daarop een brief aan de provincie om een formeel standpunt te vernemen. Vervolgens wordt er namens de Vereniging ingesproken in de vergadering van twee statencommissies (Water en Ruimtelijke Ordening). De voordracht trekt de interesse van de politieke fracties. Bijna elke fractie wil meer weten over het project en de gevolgen voor Loenen. De Vereniging is zo brutaal om tijdens de vergadering van de statencommissie 'Ruimtelijke Ordening' rechtstreeks vragen te stellen aan de verantwoordelijk gedeputeerde – de heer Kroll. De gedeputeerde zegt toe dat de zandafvoer zijn aandacht krijgt en dat dit project niet zo maar zonder slag en stoot ten uitvoer komt.

Op aandringen van de vereniging vragen leden van de Statencommissie Ruimtelijke Ordening in een volgende vergadering om harde toezeggingen van de gedeputeerde en krijgen die ook. De gedeputeerde vindt het in eerste instantie een zaak van de gemeente Loenen. Dit is rechtsstatelijk al heel wat. Het betekent niet anders dan dat de provincie de beslissing van de gemeente zal respecteren. De vereniging wil het liefst meer en vraagt zich af waarom Utrecht de provincie Noord-Holland niet op zijn vingers tikt, maar daar durft de provincie Utrecht op dat moment nog niet aan. Dit zal medio 2008 wel gebeuren.

De vereniging neemt ook contact op met andere belangenorganisaties om hun standpunten te peilen en waar mogelijk samen te werken. Hierbij gaat het om: Genootschap Niftarlake, Nieuwersluis bestaat, Vechtplassencommissie, Milieufederatie, LTO, NFO, Ondernemersvereniging de Werf, de nieuwe

golfclub (vereniging) en BELP. De meeste belangenorganisaties ondersteunen het standpunt van de vereniging en sluiten zich hier al dan niet schriftelijk bij aan. De vereniging organiseert ook de eerste informatiebijeenkomsten voor direct-belanghebbenden en derden-belanghebbenden. Verder blijft de vereniging gedurende de looptijd van de procedures contact houden met de gemeenten Wijdemeren en Loenen en de provincies Noord-Holland en Utrecht en waar mogelijk het waterschap. Het spreekt voor zich dat de vereniging ook goede contacten onderhoudt met de lokale en regionale media, waaronder RTV Utrecht.

Eerste helft 2008

Het ontwerp-bestemmingsplan Loosdrecht en het plan MER (milieueffectrapport) komen ter inzage; dit keer ook in Loenen. Op 21 februari wordt er een inloopavond in Loosdrecht georganiseerd. De Vereniging spreekt met de aanwezige deskundigen en vertegenwoordigers van provincie en waterschap, waaronder de portefeuillehouder bij AGV, mevrouw Garming en de verantwoordelijk gedeputeerde van Noord-Holland, de heer Moens.

Opvallend is het gebrek aan dossierkennis op bestuurlijk niveau. Men houdt zich voornamelijk bezig met de bestuurlijke procedures en ambtelijke contacten. Zo is men niet of nauwelijks op de hoogte van de gewijzigde situatie in Loenen (Cronenburgh, golfbaan, landgoed). De heer Moens denkt zelfs dat het zandoverslagbedrijf kilometers van de kern van Loenen is verwijderd. Wat verder opvalt, is het gebrek aan eenduidige informatie van de kant van AGV en de provincie met betrekking tot de duur, de uitvoering en de vertaalslag van deskundigenrapporten.

De vereniging organiseert wederom bijeenkomsten voor direct-belanghebbenden en derden-belanghebbenden. De vereniging probeert zo veel mogelijk bewoners attent te maken op het ontwerp-bestemmingsplan dat ter inzage ligt en de mogelijkheid om zienswijzen in te dienen. De vereniging stelt een standaardzienswijze op die de bewoners kunnen gebruiken als voorbeeld.

De provincie Noord-Holland lijkt zich vervolgens niets aan te trekken van de bijna 400 ingediende zienswijzen en het feit dat noch Loosdrecht noch Loenen wil meewerken aan de uitvoering van het verdiepingenplan. Ook aan een zeer kritisch advies van de Mer-commissie wordt grotendeels voorbij gegaan. Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Holland stellen op 22 april 2008 het bestemmingsplan Loosdrecht vast. Op basis van dit bestemmingsplan kan het grootste deel van het verdiepingenplan uitvoering krijgen, mits de minister het plan goedkeurt.

Opnieuw roept de vereniging haar leden en andere bewoners op zo veel mogelijk bedenkingen in te sturen aan de minister. De vereniging stelt daartoe

wederom een standaardbedenking op. De vereniging vraagt om ondersteuning van de advocaat Luuk Hamer om ervan verzekerd te zijn dat er een goed dossier voor de Raad van State ligt. Luuk Hamer heeft eerder met succes belangenverenigingen bijgestaan (A6, IJburg 3, Bovenkerkerpolder).

Tweede helft 2008

In september licht de vereniging haar bedenkingen toe tijdens de hoorzitting die het ministerie van VROM heeft georganiseerd.

Hoewel de hoorzitting doet vermoeden dat er een gerede kans is dat de minister het bestemmingsplan niet goedkeurt, is dat voor de vereniging geen reden om stil te zitten. De Vereniging begrijpt dat het belangrijk is dat ook het bestuur van AGV ervan overtuigd raakt dat uitvoering van het huidige verdiepingenplan geen goed plan is. De eerste tekenen dat niet iedereen het nog eens is met dit plan, zijn er. Algemeen bestuurslid van AGV Ton Vendrig wil het project graag nogmaals met het dagelijks bestuur bespreken en slaagt erin een speciale bestuursvergadering aan het onderwerp te wijden. De algemeen bestuursleden zijn echter grotendeels van mening dat het dagelijks bestuur goed werk heeft geleverd, dat het bestemmingsplan gewoon moet doorgaan en dat de minister anders Loenen maar moet dwingen. Ook geeft dijkgraaf De Bondt aan dat de provincie Utrecht het plan omarmt. Dit terwijl de vereniging niet beter weet dan dat Utrecht de beslissing van Loenen respecteert en voorlopig geen officieel standpunt inneemt.

Begin november komt het verlossende woord: de minister geeft geen goedkeuring aan het bestemmingsplan Loosdrecht dat uitvoering van het verdiepingenplan mogelijk moet maken. Dit betekent overigens niet dat het verdiepingenplan daarmee definitief van de baan is, maar voor Loenen ziet het er rooskleurig uit. De minister heeft in haar besluit laten weten dat het bestemmingsplan mede niet uitvoerbaar is, omdat de gemeente Loenen niet wil meewerken aan de geplande zandafvoer en vanwege het feit dat de provincie Utrecht de gemeente Loenen hiertoe niet zal dwingen. Uit niets blijkt dat de minister plannen heeft om Loenen te dwingen tot medewerking. Duidelijk is dat in geval van uitvoering van het verdiepingenplan er eerst gezocht zal moeten worden naar alternatieve routes. Bovendien moet er dan ook nog een hoop ander huiswerk zijn gedaan. Zo zijn de onderzoeks-resultaten nog niet op orde, moet er eerst een nieuwe afweging van maatregelen (combinaties) komen en is de financiële onderbouwing ontoereikend.

De vereniging hoopt dat het besluit van de minister een nieuwe opening creëert voor de betrokken partijen om met elkaar om tafel te gaan zitten. Dat er wat moet gebeuren aan de baggerproblematiek in Loosdrecht, is immers buiten kijf.

Hoewel het bestemmingsplan 'eraf ligt', blijft de vereniging actief. Eind november zijn er waterschapsverkiezingen en wordt er een geheel nieuw dagelijks en algemeen bestuur gekozen. In de aanloop naar deze verkiezingen vinden er debatavonden plaats waar de verschillende partijen zich kunnen presenteren. De vereniging mengt zich ook in de debatten en krijgt op deze manier aandacht voor het verdiepingenplan. Er blijken gelukkig meer partijen te zijn die het verdiepingenplan niet zo maar ondersteunen. Een ding is zeker, een nieuw plan zal niet snel meer geruisloos het bestuur van AGV passeren.

Tot 22 december 2008 stond de mogelijkheid open voor de provincie om beroep aan te tekenen tegen het besluit van de minister. De provincie is niet in beroep gegaan. Dat is mooi, maar het is jammer dat het zo'n gevecht moest worden, tijdig overleg ware beter geweest. De vereniging blijft het scherp in de gaten houden.

E. van Nieuwkerk
Vereniging Vechtlandschap

Nieuwersluis 2009

Bibliotheekaanwinsten

Tuinieren met Stinzenplanten, Vreugde van een vroege lente

Tijdens de goed bezochte nieuwjaarsreceptie op 'Vrederijk' op 10 januari 2009 kreeg uw bestuur uit handen van het echtpaar Geuze-Recter dit boek aangeboden. De schrijfster van het boek, Trudi Woerdeman, is tuin- en landschapsarchitecte en tuinhistorica met als specialisatie de geschiedenis van de tuinkunst. Sinds 1980 houdt zij zich bezig met het ontwerpen en restaureren van tuinen. Ook geeft zij beheeradviezen voor herstel en behoud van historische tuinen en parken. Stinzenplanten vormen een bijzondere groep verwilderende sierplanten, vooral bol- en knolgewassen, die thuishoren op oude buitenplaatsen. De naam 'stinzenplanten' dook voor het eerst op in historische beschrijvingen van oude Friese 'stinzen' (Fries voor 'stenen huis') In de Nederlandse botanische literatuur wordt deze term nu gebezigd voor de planten die niet alleen in Friesland worden gevonden maar ook op buitenplaatsen in Kennemerland, in Zuid-Limburg en aan de Vecht.

Het boek geeft handige tips voor aanleg en onderhoud van een stinzentuin. Er is een hoofdstuk gewijd aan stinzenplanten in de tuinhistorie. In de 16e eeuw komen de meeste stinzenplanten al in onze tuincultuur voor. In de formele tuinen in de 17de eeuw wordt er wel getuinierd met bollen maar deze krijgen geen kans om te verwilderen, de bollen worden na de bloei gerooïd. Eind 18de eeuw worden de eerste tuinen in landschappelijke stijl aangelegd in Nederland door Duitse landschapsarchitecten. Er worden stinzenplanten aangeplant ter verfraaiing van parkbossen op buitenplaatsen. Nu krijgen de stinzenplanten wel de kans te verwilderen. Mooie voorbeelden van landschapsparken zijn **Els-wout** en **Nijenrode** (aangelegd rond 1910) welke uitvoerig worden besproken en getoond door mooie foto's in dit boek. Voor het beheer van stinzenplanten op buitenplaatsen worden nuttige aanbevelingen gegeven want een goed beheer van stinzenplanten kan zelfs opgevat worden als een zaak van algemeen belang, aldus de schrijfster. Het boek bevat verder een overzichtelijke lijst van de stinzenplanten op alfabet, voorzien van foto's.

Bridgina Wasser-Van Elk

Uitgave:
Diepenmaat Uitgeverij & Ontwerpbureau
ISBN 978-90-78115-35-9

Dr. R. van Luttervelt Restauratiestichting in 2008

Nog net voor de vorstinal voor kerstmis lukte het om het waterhek van **Vechtstroom** op zijn plaats in de hardstenen blokken met lood vast te zetten. Smid Kees van der Horst van de Bemuurde Weerd in Utrecht heeft het hek gerestaureerd en er nieuwe sierlijke letters voor gesmeed die de vorige eigenaar had behouden. Het hek staat nu voor het huis van de familie Van Schoonhoven, Straatweg 192 aan de Vecht in Breukelen, slechts een tiental meters van waar het oorspronkelijk stond en nog steeds op het oude grondgebied van het in 1834 afgebroken buiten **Vechtstroom**. Aannemers Valkenburg, Van Heusden en Spruyt hebben de fundering voor het hek en de bestrating voor hun rekening genomen (tegen betaling) en het moet gek gaan als het zink geschopeerde en gecoat hek er over twee honderd jaar niet nog staat. Het hek is geregistreerd als gemeentelijk monument en wordt mogelijk zelfs rijksmonument. Daarmee is de bescherming van het fraaie hek beter geregeld. Onze stichting blijft eigenaar, maar een betere beheerder dan de familie Van Schoonhoven zal men niet snel vinden. De stichting kan een dergelijk project niet alleen bekostigen en heeft bijdragen mogen ontvangen van het SNS Reaalfonds, het Pruikenburgfonds, de Historische Kring Breukelen, en een anoniem fonds. Mogelijk komt er nog een bijdrage van de gemeente Breukelen. Bestuurslid Lisman maakte de tekening voor het fundament; na de enorme ervaring die hij opdeed met de restauratie van de hekpijlers van **Vreed en Hoff** in Nieuwersluis was dat wel wat eenvoudiger.

De stichting droeg bij aan de restauratie van de brug naar het Engelse werk op **Gunterstein** in Breukelen, die door een, door storm gevelde, boom verpletterd was. Het hek ziet er weer goed uit.

Twee nieuwe projecten dienden zich aan. In Utrecht staat aan de Lange Nieuwstraat vlak bij het Domplein een 16de eeuwse huis waarvan in de 19de eeuw de zeer fraaie top is gesloopt. Een stichting beijvert zich nu om de top te reconstrueren. Er bestaan goede afbeeldingen van en ons lid architect Vlaardingerbroek heeft er een tekening voor gemaakt die onze stichting heeft betaald. De rijksdienst is accoord met het plan en het zoeken is nu naar fondsen.

In het jaagpad bij Maarssen op de zuidgrens van de buitenplaats **Vechtoever** ligt een 17de of 18de eeuwse gemetselde boogbrug, met voorheen daaronder hou-

ten sluisdeuren, die er slecht aan toe is. De stichting heeft opdracht gegeven om een tekening te maken voor het herstel ervan en is in contact getreden met de gemeente om te voorkomen dat de brug zou worden afgebroken en vervangen door een dam. Deze brug, waarvan er vroeger veel meer geweest zijn, is de laatst overgeblevene en is daardoor waard te behouden. Hij dateert uit de tijd dat het meeste vervoer over water ging.

E. Munnig Schmidt

Loenen 2009

Inhoudsopgave

Ereleden en bestuur	2
Ledenlijst 2008	3
Jaaroverzicht	17
Concept Staat van baten en lasten	20
Mededelingen	21
Kasteel 'Huis ten Bosch' in Weesp	23
Bergvliet en Oldenhof, verdwenen buitens te Abcoude-Baambrugge	39
Zuylenburgh te Oud Zuilen	55
Nog eens Bosch en Hoven	88
Dakpanbeschoeiingen langs de Vecht	90
Het carillon van Nijenrode	100
Jan Mast	102
Hoefslagpalen	106
Een merkwaardig zelfportret van Gerrit Zegelaar	115
Een voorbeeldige actie: Dossier Verdiepingenplan Loosdrechtse Plassen en zandafvoer naar Loenen	118
Bibliotheekaanwinsten	123
Dr. R. van Luttervelt Restauratiestichting	124